ZDENĚK KALISTA:

Blahoslavená Zdislava

1941

DOMINIKÁNSKÁ EDICE KRYSTAL, OLOMOUC

v

Csta U-CLMLt yiazcLeav.

České dějiny XIII. století budou nepochybně dobou, která vždy znovu a znovu bude vábiti českého historika k vylíčení svého života – at už s té či oné stránky. Je to věk, kdy naše země, která dotud – přes všechno úsilí panovníků, jako byl Břetislav I., Vratislav I., Soběslav I. nebo Vladislav I. (král) a jiní, kdož snažili se zvýšiti její politickou váhu v prostoru středoevropském – zůstávala přece jen nepříliš významným territoriálním útvarem v rámci svaté říše římské národa německého, podléhajícím rozhodování vnějšímu, mění se ve velmi významného činitele. Je to však také údobí, kdy podstatně se mění i vnitřní vzhled naší vlasti: kdy ze země, obydlené hustěji jen ve vlastním středu a poskytující v dřevěných staveních vesských a dřevěných patrně také ještě povětšině staveních hradních celkem dosti chudý vzhled, stává se prací několika generací kvetoucí prostor, jehož obydlená plocha se podstatně rozšířila, zatlačivši pohraniční hvozd až na úpatí horských pásem, a jehož vzezření nabylo zcela jiného rázu stavbami nových hradů, tyčících se vždy hojněji zejména na návrších bližších nebesům, a nově vzniklými útvary městskými, s jejich hradbami, věžemi hradebními, věžemi chrámovými, velkými domy, rychtami atd. A konečně je to také – a snad především

– epocha velké proměny ducha českého, v níž se napojuje myšlenkovým bohatstvím západní Evropy, sžívá se s ním, osvojuje si rozličně jeho řád – právní, mravní a duchový vůbec – a připravuje se k tomu, aby se mohl sám kladně zúčastniti na výstavbě a prohlubování západní vzdělanosti. Jména jako Václav I., Přemysl Otakar II., Václav II., Anežka Přemyslovna a j. (abychom výslovně vzpomněli alespoň těch nejznámějších) budou – každé po svém, každé v jiném údobí i v jiném smyslu – představovati tento veliký převrat, který ovšem nebyl jen dílem individuálního úsilí toho kterého činitele naší historie tehdejší, nýbrž souvisel, jak kdysi dobře postihl Josef Pekař, s celým duchovým založením doby, rozličně podporujícím smělou myšlenku, rozmach a elán souvěkého českého člověka.

Právem také dostalo se našemu XIII. století v naší historiografii pozornosti, jaká jinak byla věnována snad jen údobí válek husitských, době Karlově anebo údobí bělohorskému, značícím podobně buď vysoká vzepjetí nebo rozmezí v našich dějinách. Poměrně nejvíce byly pěstovány politické dějiny tohoto věku, v nichž zejména romantickou slávou grillparzerovského dramatu ověnčená postava krále Přemysla Otakara II. znovu a znovu upoutávala pozornost našich badatelů. Ale i sociálním dějinám let Přemysla Otakara I. až Václava II. byla věnována u nás řada prací – at už byly vábeny otázkou krystalisace české šlechty v této epoše, nebo otázkou vzniku stavu městského nebo konečně problémem nového ustavení venkovského života českého na podkladě t. zv. zákupního (emfyteutického, německého) práva. S tím pak souvisí i početné studie z oboru dějin právních, příp. hospodářských, které se vztahují k vládě posledních našich Přemyslovců. Veliká práce

Josefa Šusty „Dvě knihy českých dějin" může býti vedle objemného svazku „Českých dějin" Václava Novotného výrazným svědectvím toho, co bylo na všech těchto polích české historie XIII. věku v poslední době vykonáno.

Přes to však zůstává i v českých dějinách XIII. století celá řada lích, jichž se sotva dotkla anebo jež jen po vrchu zabrala ruka badatelova. Mezi ně patří na příklad duchové dějiny tohoto údobí. Máme sice řadu monografických prací o blahoslavené Anežce Přemyslovně – vedle knihy W. W. Setona jsou to z poslední doby hlavně pilné a důkladné práce Jana Kapistrana Vyskočila a Jiřiny Joachimové-Votočkové – máme několik studií (G. Biscara, F. Tocco) o její sestře Vilemíně, původkyni severoitalské sekty Vilemitů, máme pojednání J. B. Nováka, zabývající se osobností Jindřicha z Isernie, s níž jsou do jisté míry spiaty počátky českého nacionalismu, téhož autora studii o předzvěstech humanismu u nás na sklonku XIII. věku („Středověká díktamina v souvislosti s antikou a renaissancí"), Bedřich Mendl psal o listech královny Kunhuty, Arnošt Kraus o německé literatuře té doby, odnášející se k Čechám („Jan z Michalovic"), Roman Jakobson o nejstarších českých písních duchovních, Jan Vilikovský o latinské poesii žákovské atd. (Nechávám stranou početnou literaturu německou, která se upiala rovněž k některým thématům našeho duchovně-dějinného vývoje XIII. věku, jako byl třeba německý minnesang, milostná skládání Václava II., dotčená s české strany J. Šustou, a j.) Ale přece jen ještě celé řadě zjevů nedostává se žádoucího vědeckého osvětlení, takže syntetická vylíčení duchového profilu naší gotiky XIII. věku nemohla dosud pokročiti nad marginální náčrty, jako je třeba náčrt Šustův v jeho jednou již uvedených „Dvou kni-

hách českých dějin" a v jeho „Soumraku Přemyslovců", nebo nad povšechné obrazy, jaký představuje na př. kapitola „Mittelalter" v knize Eduarda Wintra „Tausend Jahre Geisteskampf im Sudetenraum". A je třeba znovu a znovu se vraceti k nezpracovaným thématům duchových dějin našich pod posledními panovníky rodu přemyslovského, neboť od plnějšího pochopení této epochy odvisí do značné míry i hlubší pochopení dob následujících: doby Karlovy až doby husitské.

Pokusem — skromným arci — o jeden takový průsek do méně známých perspektiv našeho duchového života XIII. století je tato kniha. Není to snad vypsání objevitelské v tom smyslu, že by uvádělo do naší novodobé historiografie nějakou postavu novou nebo málo známou. Blahoslavené Zdislavě dostalo se již pozornosti v řadě prací a bylo by dokonce možno mluvit o jakési literatuře, kolem jejího zjevu se kupící. Pomineme-li již sepsání starší, jež mají spíše význam svědectví o kultu Zdislavině, zejména v pobělohorských Čechách, je přece jen nutno zmíniti se aspoň o studii Viktora Pinkavy „Blah. Zdislava z Lemberka" — v „Časopise katolického duchovenstva" r. 1908 (roč. XLIX., resp. LXXIV. str. 279-290), která byla do jisté míry připravena už starší úvahou téhož autora o blah. Zdislavě v jeho „Geschichte der Stadt Gabel und des Schlosses Lámberg in Bóhmen" (vyd. v Něm. Jablonném 1897),[1] o knížce P. Fr. Bartoloměje Vrátného „Život blahoslavené Zdislavy" (v Praze 1908), zpracovávající v populární formě akta beatifikačního procesu, jak byla snesena rok před tím v oficielním tisku posvátné kongregace ritů („Litomericen. seu ordinis Praedicatorum confirmationis cultus ab immemorábili tempore praestiti servae Dei Zdislavae Berkianae, Tertii ordi-

nis S. Dominici beatae nuncupatae positio super casu excepto"), a o podobných jí sepsáních: německém z pera olomouckého dominikána Fr. Wilhelma Schlóssingera („Leben und Verehrung der sel. Zdislava ... vom dritten Orden des hl. Dominikus", vyd. ve Warnsdorfu 1908) a italském, napsaném italským příslušníkem řádu kazatelského P. Innocenzem Taurisanem („La b. Zdislava dei Berka, matrona del terz' ordine di San Domenico", vyd. ve Florencii 1909), konečně pak o studii profesora českých dějin na německé universitě v Praze Wilhelma Wostrého „Die sel. Zdislava von Gabel. Die Quellen ihrer Geschichte und ihrer Legende", otištěné v oslavném sborníku „Deutsch-Gabel in tausendjähriger Vergangenheit" (Něm. Jablonné 1926), o jejímž významu pro studium blah. Zdislavy bude v dalším ještě na několika místech řeč.[2] – Přece však se domnívám, že proti této literatuře znamená moje sepsání novum, pokud se odpoutává od hagiografických cílů, většinou právě vytčených spisků či studií sledovaných, hlavně však pokud chce osobnost blahoslavené Zdislavy vylíčiti v širším rámci českých duchových dějin XIII. věku, zasaditi ji do životních souvislostí, v nichž žila a v nichž teprve – po mém soudu – vlastní a skutečný význam postavy její může dojiti žádoucího osvětlení – zejména když jinak, jak uvidíme, zprávy pramenů nechávají tuto oživovati před našimi duchovými zraky jen v rysech velmi sporých. Nemám snad v úmyslu velebnou postavu gotických Čech XIII. věku nějak zesvětštovati – to by se příčilo celému mému chápání této doby a jejího po výtce spirituelního charakteru – ale přál bych si přispěti k plnějšímu porozumění a chápání jejímu, jež jinak v prostoru příliš odhmotněném není možné.

Budiž na tomto místě s díkem vzpomenuto,

že podnět k mé práci vyšel z české provincie řádu sv. Dominika, jejíž členové se v posledních letech ne bezvýznamně uplatnili svým působením v duchovém životě českém. I to jí bude jistě ke cti, že se snažila ne bezvýznamnou kapitolu v činnosti svých duchovních otců v kulturním životě našeho národa, jakou představuje doba blah. Zdislavy, osvětliti vskutku odbornou prací a nelitovala nákladu na její provedení a vydání.

V *Praze, na den svatého Prokopa 1940.*

Zdeněk Kališ ta.

Cfcicí&t&eiý v Lečích.

Dotkli jsme se shora letmo vnějšího obrazu země, v jejímž rámci se rozvíjely vnější i vnitřní osudy blahoslavené Zdislavy. Už od polovice XII. století objevují se v Čechách (a také na Moravě) první náznaky onoho velkého procesu, o kterém byla shora řeč a který měl dosti pronikavě změniti vnější vzhled země: osídlování pohraničních hvozdů, jejich kolonisace. Jestliže ještě v době Kosmově sahaly pohraniční hvozdy hluboko do středu země, za necelých třicet let po té, co Kosmas umřel, setkáváme se v pomezním kraji starých Sedličanů s německým jménem osady Wascegenrenth (dnešní Watzkenreuth), které je prvním znamením rozsáhlého kolonisačního díla, vykonaného později předky našich dnešních německých krajanů a s nimi i po nich také předky našimi v lesy pokrytých končinách Čech. A po klášteru valdsaském, na jehož zbožích se toto jméno i další první nomenklaturní stopy kolonisace objevují, přichází klášter doksanský, pak klášter windberský, na jehož zboží vzniká už někdy před r. 1174 Albrechtsried u Sušice, pak biskupství pražské, které má už r. 1203 ve svém újezdě na rozmezí českomoravském farní osadu Řynárec, (Reinharts, pův. Rynarcz), pak klášter osecký se Sconveldem (Schonwaldem) a Fridbachem v Krušných horách (1207) atd.

Cizinci, kteří přicházeli do země povětšině

z krajin osídlených daleko hustěji, než byly tehdy končiny naše, dívali se na panenskou půdu pohraničních hvozdů poněkud jinak, než tomu bylo u lidi domácích. Pro ně byla to nevyužitá možnost životní, která je lákala tím více, čím snazší cestu jim otevírala zároveň netoliko k vlastnímu hospodářskému posílení, respektive hospodářskému posílení církevních institutů, svěřených jejich správě, ale i posílení morálnímu, pokud aspoň mezi novými kolonisty přicházeli do země noví jejich soukmenovci.

Ze šly tu církevní instituce v čele rozsáhlého díla civilisačního, lze vysvětliti řadou příčin. Především jistě působilo tu to, že v jejich řadách uplatňoval se onen cizí element, který byl hlavní hybnou silou celého procesu, důrazněji než v kterékoliv jiné složce současné společnosti národní. (Tu opět vidět — mimochodem — jak onen tak často z neporozumění vytýkaný nadnárodní ráz církevních institucí měl hluboký význam pro soužití národů i v ohledu hmotném, umožňuje snazší přijímání životních vymožeností národa pokročilejšího národem druhým, méně pokročilým, aniž by při tom vystavoval tento nebezpečí nějakého podlehnutí, resp. ujařmení.) Ale také ta okolnost nebyla bez významu, že celý život církevních institucí chtě nechtě vedl k intensivnějšímu úsilí hospodářskému, neboť kláštery, které nevedly válek a neúčastnily se kořistných plenů, jakými rozmnožoval svůj majetek soudobý bojovník-šlechtic, byly nuceny, chtěly-li hospodářsky vyjít a zesílit, rozmnožovati co možná svoje hospodářské podnikání, ornou půdu, dobytkaření atd. a, nemajíce k hlubokým hvozdům svých újezdů toho vztahu, jako bojovný držitel velmožský, kterému houštiny a bažiny lesní poskytovaly prostor k nejoblíbenější zábavě jeho, k boha-

tému lovu, hleděly přirozeně proměniti je v zemi obdělávanou pluhem, zalidněnou novými kolonisty a ožívající novými dvorci i vesnicemi. Nebylo to jen u nás, že církevní instituce — a zejména kláštery — byly prvními průkopníky lidského ruchu do končin, kde dotud pobývala jen dravá či plachá zvěř.

Než postupem času k církevním institucím, které byly prvními vůdci a šiřiteli kolonisačního úsilí v méně obydlených oblastech Cech a Moravy, přistupuje i domácí velmožstvo. Byl to přirozený výsledek společenských a správních poměrů v zemi. Panovníci — vévodové pražští, později králové čeští — odměňovali svoje věrné bojovníky a ministeriály, kteří se jinak zasloužili o ně, „župami", t. j. beneficiemi v osídleném prostoru uvnitř země. Ale postupem času těchto beneficií ubývalo. Jednotlivé úřady, s nimiž tato beneficia byla povětšině spojena, tvoříce jakýsi druh úřední odměny, úředního platu (purkrabství knížecích hradů, úřad cúdaře, komorníka, vladaře, lovčího atd.) byly postupovány dědičně a také drobnější výsady poskytovány dědičně — takže možnosti, kterými vévoda po této stránce disponoval, stávaly se rok od roku užší a užší. Zejména když v druhé polovici XII. století hojné spory dynastické komplikovaly dosti podstatně stranické poměry v zemi a každý nově nastolený vévoda hleděl co možná štědře odměniti svoje věrné, aby tak také sobě zajistil pevnější mocenskou převahu v říši, musely tu chtě nechtě nastati jisté nesnáze, které vždy více ukazovaly k pohraničnímu hvozdu, klučenému a vzdělávanému tehdy už na mnoha místech ústavy církevními, jako oblasti, poskytující přece jen jakousi možnost štědře otevřené ruce vévodské.[3] Šlechtic, jehož dědičné držení beneficií a vůbec právní postavení v životě soudobé české společnosti

bylo podstatně posíleno tak zv. iura Conradi z r. 1189, utvrzujícími bezpečnost statků, zmírňujícími tuhé právo odúmrti a zajišťujícími jej pevnými formami právními proti zvůli panovníkově, začal konečně také sám více dbáti o rozšíření své državy rodové, k němuž pohraniční hvozdy poskytovaly mnohonásobně příležitost. A tak dochází k pronikání velkých „generationes" šlechtických, jako byli na západě třeba t. zv. Drslavici, na severu a severovýchodě Markvartici, na jihu Vítkovici atd., do lesných podhorských a horských oblastí, ohraničujících Čechy (resp. pak v podobné míře i Moravu), a k zakládání oněch velkých držav rodových v těchto úkrajích, jejichž příkladem byla veliká država rožmberská, pánů z Hradce a j. Teprve po dlouhé řadě let měla pochopiti i moc královská, za jejíhož mlčelivého souhlasu se všechno toto nové podnikání v pohraničných hvozdech dálo, význam věci a pokusiti se také o uchvácení alespoň části jižjiž rozdělených končin, kde kdysi bývala neomezeným pánem, a proniknutí jich vlastním dílem kolonisačním.

Pro šlechtu mělo její osídlení a podmanění zalesněných pásem pod Šumavou, Krušnými horami, Krkonoši, na Českomoravské vysočině a j. velmi značný význam. Jsouc vzdálena daleko více dosahu moci panovnické, než bylo tomu, dokud utkvívala svými statky a svými úředními hodnostmi ve středu země, stávala se na svých nepřístupných hradech, k nimž kopcovitý terén okrajových oblastí země dával daleko větší příležitost, značně neodvislejší na rozkazech vévodových resp. královských a sílila tak dále ve své moci, založené pevně prve dotčenými iura Conradi z r. 1189. — Přece však je zajímavo, že valná část kolonisačtní činnosti, která měla tak znamenitě upevniti postavení našich velmožských rodů, byla — aspoň s po-

čátku — podnikána vlastně nepřímo, to je vkládána šlechtickými držiteli lesnatých újezdů na bedra rozličných církevních institucí, jmenovitě klášterů. - Tyto zakládány v pohraniáných hvozdech i v nekultivovaných dosud oblastech vnitrozemských vědomě s tím posláním, aby se tu stávaly jakýmisi pionýry civilisace, aby pomáhaly zatlačit divočinu a proměňovaly houští, bažinu resp. poušt v úrodné lány vesnické. Velmožný zakladatel sliboval si od nich nejen jistý zisk přímý — pokud se díval na zboží těchto svých fundací dlouho ještě jako na zboží vlastní, podléhající rozličně jeho disposicím, resp. aspoň jako na důležitou svoji finanční oporu — ale i přínos nepřímý, pokud mohly svým příkladem ukázati rozličně cestu k využití dotud jen málo plodných nebo vůbec divokých krajů.[4]

Už staré kláštery benediktinské, které u nás začaly vznikaiti na konci X. století, měly důležité poslání kultivační v tehdejších Čechách. Velmi pěkně je vyjadřuje stará sázavská legenda svatoprokopská svým motivem orání svatého Prokopa, zapřahuje-li do pluhu světcova, měnícího vyklučenou půdu v úrodné pole, na znamení nesnází, s touto kultivací spojených, ne pouhé síly přirozené, t. j. snad dobytčata, ale činitele nadpřirozeného, sama ďábla. Také kláštery premonstrátské, které byly nejznamenitějším novým řeholním štípením naším z prvé poloviny XII. věku, velmi podstatně přispěly ke kolonisaci málo nebo vůbec neosídlených českých oblastí. To platí netoliko o těch, které byly položeny přímo na pokraji lesnatého pásma pohraničního, jako byla Teplá, založená v letech devadesátých XII. věku, nebo Zeliv a Litomyšl, jež lze považovati za pohraniční vzhledem k jejich blízkosti k hvozdu pomeznímu, ale i na příklad o Milevsku, založe-

ném r. 1184 v úkrají středočeském,[5] nebo o Doksanech, jichž jsme se byli dotkli shora, a j. A i rytířským řádům, vstupujícím na naši půdu v době křížových válek — řádu johanitů, Německých rytířů a templářů (hlavně prvnímu) — patří nejedna zásluha o osazení dotud pustého kraje novým Obyvatelstvem a o jeho proměnění v půdu vzdělanou.[6]

Zejména však byl to řád cisterciáků, který se horlivě účastnil svou činností na kolonisačním a kultivačním díle v Čechách a na Moravě ve století XII. a XIII. Cisterciáci přinášeli si pověst výtečných vzdělavatelů půdy už ze své pravlasti, z Francie, kde jejich mateřský klášter v Citeaux (Cistercium), založený r. 1098 sv. Robertem Molesmesským, vděčil většinu svého vzdělaného okolí kultivačnímu úsilí svých mnichů. V Čechách pak se tato pověst — podepřená ostatně také tím, že řádová pravidla přímo ukládala členům řádu intensivní práci tělesnou — jen potvrdila. Slyšeli jsme již v počátku této kapitoly letmo o kolonisační činnosti kláštera ve Valdsasích, který po pravdě byl snad nejživějším ohniskem kolonisačního ruchu nejen v starém Chebsku, ale vůbec na západě království českého.[7] Taiké klášter sedlecký, který byl prvním klášterem cistercským, založeným přímo na naší, vlastní půdě, měl patrně důležité poslání kultivační a kolonisační ve svém úkrají: povodí dolního Páchu a dolní Doubravky, kde se rozkládala prvotní jeho zboží, bylo velmi bažinaté a mokřadovité a mniši cisterčtí, kteří právě v odvodňovacích pracích získali si v té době značnou proslulost, měli patrně tyto bažiny proměniti v kultivovanou půdu. Tím výrazněji pak ovšem projevovaly se kolonisační úkoly u klášterů, jako byl klášter v Nepomuku, na pokraji lesního komplexu brdského, a hlavně u klášterů v oblasti

pohraniční: Hradišti Mnichově, Oseku, později Vyšším Brodě, Zlaté Koruně a j.[8]

Velmi živě ilustruje cívilisační poslání cistercských klášterů na naší půdě historie clstercského kláštera ve Zďáře na Moravě. Místo, kde tento klášter dnes leží, bylo ještě počátkem století XIII. pokryto hlubokým hvozdem, který odděloval tu širokým pásmem vlastní Cechy od sesterské Moravy a jehož zbytky nacházíme ještě dnes v rozsáhlém 'komplexu, pokrývajícím nejvyšší vrcholky Českomoravské vysočiny, hory Žďárské. Pánem hvozdu resp. aspoň nějaké jeho části byl někdy v letech čtyřicátých XIII. věku velmož Jan, držitel Polné, na západ odtud.[9] A také pan Jan hleděl, aby onen díl divokého polesí, který patřil k jeho panství, respektive na který si činil nárok (uslyšíme hned, že hranice jednotlivých majetkových oblastí uvnitř lesů nebyly v této době ještě nijak pevně vytčeny), proměnil v zemi osídlenou a obdělávanou. Povolal proto mnichy ze shora dotčeného cistercského kláštera v Oseku pod Krušnými horami, spravovaného tehdy opatem Slávkem, a vykázal jim nedaleko pozdějšího kláštera ve Žďáru na Moravě místo k vybudování nového řádového ohniska, které nazváno „cella sv. Bernarda" podle obnovitele cisterciáků sv. Bernarda Clairvauxského.[10]

Nebylo však souzeno panu Janovi, aby nové štípení klášterní, které mělo, jak se zdá, býti i jakýmsi pomníkem jeho rodové pýchy, se ujalo. Nový klášter se z počátku dosti slibně rozvíjel — i vinici si vzdělali pracovití mniši cisterčtí v nehostinném a drsném klimatu Žďárských hor — ale tento rozvoj, panem Janem všemožně podporovaný, byl po pěti letech z ne dosti jasných příčin přetržen. „Přišel tam" — vypráví o tom kronika kláštera žďárského (t. zv. letopis žďárský větší) — „[opat mateřského

kláštera oseckého Slávek], chtěje dohlédnouti, jaik si bratří vedou a při tom tu shledal něco, co se mu nelíbilo. A, protože byl tento opat muž ducha vysokomyslného, neboť pocházel z velmi vznešeného rodu, prohlásil ve hněvu, že nemohou jeho lidé takovýto nedostatek snášetí, předstíraje, jako by tu šlo o bůhvíjakou věc (později jsem se dověděl, že tento rozkol mezi některými vzešel pro pomluvy). A tak jeho pyšná mysl je tehdy odvolala a [opat] se svými mnichy se vrátil zase domů .. -[11]

Leč plán kolonisace pohraničního hvozdu česko-moravského na pramenech Sázavy a Doubravky, byv jednou takto naznačen, dotkl se patrně i myšlení jiných — zejména když stále rostoucí hospodářské úspěchy řádu cistercského, který se svou organisací, vynikající zřetelně nad organisace podobných založení církevních, stal se postupem času jednou z nejsilnějších hospodářských mocí země,[12] přímo volaly po novém pokusu o povolání mnichů sv. Bernarda do pomezních lesin. Úmysl pana Jana z Polné — který se po svém nezdaru vzdal dalších kroků v tomto směru, spokojuje se s resignovaným, že „snad nelíbilo se tak Všemohoucímu", a snaže se splniti zbožný úmysl donací vsí a lesa v Železných horách oblíbenému tehdy a také na velkém díle kolonisačním rozličně zúčastněnému řádu Německých rytířů[13] — vzal za svůj velmož s druhé strany pomezního hvozdu česko-moravského, kterého prve citovaná klášterní kronika žďárská nazývá prostě „panem Přibyslavem" nebo také „rytířem Přibyslavem", „dominus Prsibizlaus" a „miles Prsibizlaus".[14]

Přibyslav byl velmi významný tou dobou, jak se zdá, představitel moravské šlechty. — I když — při oblíbenosti tohoto jména v tehdejší české společnosti — jest dosti těžko roz-

poznati jeho tvář mezi hojnými Přibyslavy, kteří jsou uváděni v řadách svědků na listinách českých králů, případně markrabí moravských,[15] není pochyby, že hrál v životě moravském tehdy roli nikoli nezávaznou. R. 1238 setkáváme se s ním mezi svědky listiny, kterou král Václav I. povoluje cistercskému klášteru Údolí Panny Marie v Oslavanech tytéž svobody jako klášteru cisterciáků na Velehradě. Uvádí se tu jako „Pribizlaus castellanus in Wewery" — Přibyslav, kastelán na Veveří, známém hradě na severozápad od Brna.[16] Rok na to — v prosinci 1239 — vydává sám listinu, potvrzující, že daroval špitálu řádu johanitského u sv. Ducha v Brně kostel v Křižanově s desátky k němu přináležejícími, vsi Lúč a Radomilice a desátky ze vsí Tulešic a Nestorovic, a v listině té jmenuje se „nobilis vir de Crisanove et castellanus Brunensis", urozeným pánem na Křižanově a kastelánem brněnským.[17] Zastával tedy v kraji brněnském velmi důležité funkce úřední (zejména hodnost kastelána, t. j. purkrabího, prvního úředníka hradské správy tehdejší, v Brně činila jej nepochybně osobou nad jiné závažnou, dávajíc mu v ruce správní okrsek a hrad v zemi z nejvýznačnějších) a vedle toho měl i dosti značné jmění dědičné, ležící dál od středu země směrem k velkému pohraničnímu hvozdu na rozmezí moravsko-českém.[18]

Přibyslav byl zřejmě v dobrých stycích s moravskými cistercskými kláštery. — Kronikář kláštera žďárského, kterého jsme již několikrát citovali, výslovně o něm praví, že sice prokázal také jiným církevním institucím hojně dobrodiní,[19] ale že „v srdci svém nikdy neupustil od lásky, kterou byl poután k řeholi šedých bratří [t. j. cisterciáků], jejichž přísnost nad jiné si byl oblíbil"[20] — a také účast na prve

zmíněné listině, týkající se cistercského kláštera v Oslavanech — jediný bezpečně zjistitelný případ jeho svědecké účasti v listinných svědectvích této dóby — mluví jistě zřetelně pro jeho přátelství k řádu sv. Bernarda Clairvauxského. Je proto pochopitelno, že plán, založiti uprostřed hvozdu na pomezí moravsko-českém cistercský klášter, který by se tu stal ohniskem kultivačního a kolonisačního úsilí, jej zaujal. A vskutku patrně ne příliš dlouho po té, co ztroskotal pokus páně Janův,[21] obnovuje jeho projekt.

Za jakých okolností domohl se Přibyslav vlastnictví příslušné oblasti rozsáhlého lesa, nedovedeme bezpečně říci. Kronikář líčí věc tak,[22] že pan Jan z Polné a pan Přibyslav se domluvili kdysi o nezdaru podniku páně Janova a tu prý Přibyslav se nabídl, že odkoupí celý les od pana Jana, aby tu založil se svou manželkou sám klášter „k poctě svaté Panny a rodičky Kristovy a sv. Mikuláše, biskupa a vyznavače". Pan Jan však prý se rozhodl vstoupiti do jakéhosi společenství s Přibyslavem a dáti hvozd, o který šlo, zdarma, aby tak získal také účast na jeho zbožném podniku: jen krásnou číši v ceně asi 15 hřiven stříbra vzal si od pana Přibyslava. A tak bylo rozhodnuto o místě.

Není vyloučeno arci, že líčení kronikářovo bylo poněkud upraveno k oslavě prvních dobrodinců kláštera. Snad měla dohoda mezi panem Janem a panem Přibyslavem poněkud prosaičtější charakter — snad šlo tu o přátelské urovnání nároků, vznešených na nedotčenou dotud půdu lesní se strany české i se strany moravské, ve formě společného založení klášterního, anebo bylo to přátelské, rytířské gesto za kterým vedle krásné číše stály třeba i zájmy politické.

Leč buď jak buď konečně: ani pan Přibyslav

neprovedl svého úmyslu a nepozvedl v lesních divočinách nad prameny Sázavy cistercský klášter, o kterém snil. Shromáždil pouze značné jmění — ve stříbře a ve zlatě — „k založení kláštera toho v zmíněném lese, až by k tomu nadešel vhodný čas". Ale — „když již vyplněno a schystáno bylo všechno a pohromadě, co bylo zapotřebí míti" — vypráví opět autor většího letopisu žďárského[23] — „tu, běda, přišla pojednou ona obtížná smrt, která vždy přináší s sebou truchlý smutek, a odnesla z tohoto světa ctihodného pana Přibyslava". Jen tolik bylo ještě panu Přibyslavovi před odchodem z tohoto světa dopřáno, že mohl se ještě domluviti se svým zetěm Bočkem, kastelánem (purkrabím) znojemským a praotcem pozdějšího slavného rodu pánů z Kunštátu, ze kterého vzešel Jiřík Poděbradský, a svěřiti mu provedení svého úmyslu.[24]

Ale historie úsilí páně Přibyslavova o proklestění pohraničního hvozdu na rozmezí česko-moravském civilisačním dílem nového cistercského kláštera, je pro nás památna tím, že otevírá nám první průhled do životních osudů blahoslavené Zdislavy: V ní nejen že se zachytilo po prvé její jméno, i jména jí nejbližších, kteří obklopovali její dětství i pak její věk dospělý — ale zároveň jakoby se dostávalo jakéhosi symbolického, základního akordu jejímu životu, který měl míti podobné poslání uprostřed doposud drsného a — zejména v odlehlejších krajinách — zřetelným přídechem barbarství proniknutého českého prostředí jako projektovaný klášter cistercský v divokých lesích nad prameny Sázavy, maje napomáhati k duchovnímu zušlechtění rozsochatě větvitého českého kmene.

„Když se čtvrtý král [český] jménem Václav ženil" — začíná autor[1] tak zvaného většího letopisu žďárského[2] vlastní vyprávění o osudech svého kláštera — „stala se jeho manželkou dcera kdysi krále Filipa, syna Fridrichova, panna nazvaná Kunhuta. A ta přivedla s sebou mnoho paní i dívek, rozličné věci [si přivezla] i velký průvod. Mezi nimi pák byla i ona šťastná Sibyla, skrze niž a skrze Přibyslava, kterýžto pán později pojal [tu] Sibylu za manželku, byl založen tento klášter. Neboť byla vdána nejdříve za muže jménem Bohuše a po jeho smrti provdala se za Přibyslava. Tito dva manželé spolu splodili tři krásné dcery, které si později získaly mnoho chvály, a ještě dvě další děti přivedli na svět, z nichž chlapec se jmenoval Petr a dívka Libuše. [Z uvedených tří dcer] první se jmenovala Zdislava, druhá Eufemie, dobrá, a třetí a nejmladší Eliška. Dcery ty provdaly se za Havla, Bočka a Smila .. ."[3]

Tu jsme na prahu vlastní historie blahoslavené Zdislavy. Vyprávění mnichovo je arci poněkud znejasněno vzdáleností let, která oddělovala jeho dobu — čas někdy okolo roku 1300 — od doby, kdy se věci líčené sběhly. Mladičká, sotva kolébce odrostlá dcerka krále německého Filipa z rodu hohenštaufského byla zasnoubena dvouletému synu a později nástupci krále Přemysla Otakara I. Václavovi někdy v listo-

padu-prosinci r. 1207 na říšském sněmu v Augšpurce a zdá se, že přišla do Cech značně později, po uzavření tohoto politického sňatku (třebaže můžeme právem předpokládati, že se tak stalo ještě v útlém věku jejím a ještě několik let, než došlo k vlastnímu „consumatio matrimonii").[4] Ale není pochyby, že věcné jádro našeho zápisu dochovalo se věmě: Matka Přibyslavina přišla k nám s průvodem krásné hohenštaufské princezny, jejíž duchové dědictví — ctižádost a sebevědomí — měly se státi později osudným znamením jejího syna, „zlatého" a „železného" Přemysla Otakara II.

Vstup královny Kunhuty na českou půdu byl — jak už kdysi dobře postřehl Václav Novotný[5] — velmi významným aktem českých dějin XIII. věku: jednou z těch událostí — mohli bychom říci — v nichž jakoby se symbolicky zhušťovala historie doby, neviditelné děje, probíhající namnoze mimo pozornost současníků a z části i pozorovatelů pozdějších, nabývaly jakéhosi viditelnějšího, smysly postižitelnějšího, konkrétnějšího zobrazení. Už politicky znamenal tento akt mnoho: Nejenže dostávalo se tu bezpečného zajištění dědickým nárokům Přemyslova syna z Konstancie uherské, kterému král chtěl dopomoci k trůnu, proti dědickým nárokům jeho syna staršího, z prvního, dotud nerozloučeného manželství s Adlétou Duryňskou, Vratislava, a tím jaksi pevnějšího zakotvení mladému království, které ještě před nedávnem se tak těžce zmítalo zlými spory dynastickými — ale i prestižně povznášel se ctižádostivý rod přemyslovský, který teprve právě v energické osobě Přemysla Otakara I. si byl definitivně získal korunu královskou, novým sňatkem nesmírně, spojuje se tu s nejznamenitější tehdy panovnickou krví evropskou, krví císařů římských a svých lenních pá-

nů a získávaje snad i, v dalekých perspektivách arci, přece však ne nedosažitelně, naděje na dědictví její, dědictví starých římských imperátorů. Jakého významu vskutku spojení Václavovo v tomto směru později nabylo, víme dobře z historie pyšného syna Kunhutina a jeho kandidatur na trůn německý.

Ale ještě větší důsažnost snad než po stránce politické měl vstup mladé dcery krále německého na českou půdu, doprovázený tak četným průvodem, pro náš historický vývoj po stránce kulturní. Češi nebyli už arci tehdy oním divokým národem — „národem, jenž nad jiné národy za divočejší samou povahou svou se pokládá" — jako kdysi v době legendisty Křišťana. Zbytky románského umění, které se nám dochovaly právě z konce XII. věku — takové Doksany třeba, svatý Jiří na hradě pražském, skrytý Strahov, z plastik třeba známý tympanon svatojirský, z iluminovaných rukopisů žaltář ostrovský atd. — ukazují nám dosti značnou kulturu výtvarnou, s níž pojila se, jak vidět z dochovaných textů kronikářských, legendických a pod. i jistá kultura literární a snad i kultura hudební. Ale tento kulturní život zůstával, jak se zdá, do značné míry omezen na souvěké kláštery, v nichž, jak jsme prve slyšeli, uplatňoval se do značné míry element cizí, pronikaje teprve zvolna — ve Vinci na příklad — v okruh společnosti světské, v sídla velmožská. Jinak klima světské společnosti české zůstává v této době ještě drsným klimatem bojovníků s barbarskými vášněmi namnoze a zvyky, které vyznačovaly století předcházející. Listujete-li kronikářskými zápisy z konce XII. a krajního počátku XIII. věku, co chvíli pronikne vám tu před očima scéna, která vyvolává živé rozpomínky na krvavé scény z konce X. věku, či z doby Vršovců: tak na příklad při popravě

žalářníka knížete Soběslava II. z Přimdy Konráda Sturma, v jejímž pozadí výrazně postihnete vérolomnost barbarského knížete, nedbajícího svého slibu a prominutí nešťastnému vězniteli, nebo při vyprávění o bitvě u Loděnic v úterý 23. ledna 1179, kdy „zahynuli jsou v tom boji Sezema župan, otec páně Hroznatův, též Almík a jiní mnozí, župan Vítek zajat, zjímání též němečtí páni z těch, kdož na pomoc Fridrichovi byli přišli, mnozí také z nich pobiti a ostatním nosy uřezány, takže se stali posměchem světu",[6] nebo při vpádu knížete Bedřicha na Moravu v létě r. 1185, kdy

„rod kněze moravského Bedřich vešken zhubi
a dva mocná ščíty moravská v bojů zahubi
až sě věc nemožeta opraviti,
neb bez mála tu všichni bychu zbiti",[7]

a jiných a jiných příležitostech toho druhu. Folií pak k těmto zakrvavělým stránkám vnější historie české té doby jsou zprávy, kterých se nám tu a tam dostává z hloubi vzdáleného již dnes věku o vnitřním životě našich tehdejších předků: bojovnická krutost a sveřepost je tu vyvažována divokou smyslností, která necouvá ani před fortnami klášterů a obydlí duchovních osob vůbec. Když roku 1197 navštívil Cechy papežský legát kardinál Petr titulu Panny Marie in Via lata, „byl by býval téměř ubit týž kardinál od kněží farářů, kteří se proti němu vzbouřili, že na svěcencích žádal sám slib čistoty .. ."[8] — a zmiňuje-li se kronikář Jarloch[9] o (jinak vzdělaném) biskupu-knížeti Jindřichu Břetislavovi, že jen někdy dopustil se poklesku proti příkazu panictví, „neboť ctnost v boji nabytá, v míru se ztrácí", činí tak nepochybně se značným eufemismem, vysvětlitelným z jeho obdivného zaujetí pro tohoto preláta.

Jen výjimkou mihne se v tomto houští krve

a vášní tu a tam tvář, u které bychom mohli mluviti o jakýchsi rysech intelektuelního života. Z osob světských jsou to — kromě Hroznatý, zakladatele kláštera tepelského, o němž výslovně podotýká jeho životopisec,[10] že byl „litterarum sciencia praeditus"[11] — příznačně jen členové panovnického rodu, u nichž dostává se nám zpráv o nějakém vyšším vzdělání, a to zejména ti, kteří měli živější styky s cizím prostředím nebo byli přímo cizího původu, jako byla královna Judita, choť krále Vladislava dcera v Itálii vyškoleného lantkrabí duryňského Ludvíka II. Železného, kterou kronikář Vincencius[12] výslovně označuje jako „znalou velice umění literního a řeči latinské", nebo kníže Konrád Otta, u něhož, tuším, spojení s cizím prostředím kulturním zprostředkovala jeho manželka Helicha z Wittelsbachu[13]. A také mezi duchovními jsou nositeli vyššího vzdělání skoro výhradně lidé, kteří seznámili se blíže — ať už při své účasti na výpravách křížových nebo za zbožných poutí k posvátným místům tehdejšího západokřesťanského světa, či v družině svých panovníků, ubírajících se do Itálie, a v neposlední řadě ovšem i při svých cestách úředních ad limina apostolorum či ve službách řádových — s kulturním ovzduším a životem zejména současné Itálie, Porýní a Francie: takový biskup Daniel I. třeba, který studoval v Paříži[14] a který nepochybně také za svého pobytu v Itálii v družině Fridricha Barbarossy získal velmi značné kulturní zkušenosti, nebo želivský opat Gotšalk, rovněž kdysi žák vysokého učení pařížského, nebo žák Gotšalkův (patrně) Petr, převor louňovický a pak kounický, „vir sane valde idoneus et litteratus, honestus et casitus"[15] a j.[16] Jinak o duchovní nevyhraněnosti českého kléru — a to i vysokého — svědčí jistě velmi výrazně vyprávěni

opata Jarlocha o svěcení kněží v Praze biskupem olomouckým Kainem o suchých dnech roku 1193, při němž k nemalému pohoršení kronikářovu z obřadu vypadla jedna z hlavních jeho součástí, vzkládání rukou: i přesně již v západním křesťanstvu tehdy ustálené liturgické obřady byly zřejmě v českém prostředí známy jen povrchně a bez hlubšího porozumění pro jejich smysl!

Mladičká dcera krále Filipa Švábského musila znamenati v tomto drsném prostředí element jistě značně odlišný. Tato německá princezna měla v své krvi nejen nejznamenitější tradice rodové, spojujíc v sobě krev rodu hohenštaufského s krví císařů byzanckých (její matka Irena-Marie byla dcera císaře Izáka Angela a sestra pozdějšího císaře Alexia IV.), ale i nejkrásnější tradice kulturní. Choť krále Filipa, jíž jako ženě bylo nepochybně vychování mladé Kunhuty před jejím sňatkem s českým kralevicem Václavem, příp. před jejím odchodem do Cech svěřeno[17], odnesla si dojista už ze svého dětství, které bylo obklopeno bohatě rozvitou a nejedním odkazem k staré Helladě se odnášející kulturou byzanckou,[18] velmi mnoho duchových popudů a její duchovní život pak ještě více rozvil, když se provdala v prvém svém manželství za syna sicilského krále Tankreda, kralevice Rogera III., a ocitla se tak dočasně v ovzduší oné Sicílie, v níž tehdy prolínání duchových prvků antických, byzanckých, arabských a severských vytvořilo jedno z nejživějších a nejvýznamnějších duchovních pásem souvěké Evropy. I když později, provdána císařem Jindřichem VI. za jeho bratra Filipa Švábského, dostala se na sever od Alp, obklopoval ji až nezvykle bohatý duševní život: ne bezvýznamně vzpomíná na ni ve svých básních největší básník německé gotiky

XIII. věku, Walter von der Vogelweide, oslavuje ji jako „růži bez trní" a „holubici bez holoubka" i jinak věnče ji slovy, jež patřila obyčejně královně nebe.[19] - Lze jistě právem předpokládati, že mladá princezna byla vybavena alespoň do jisté míry tímto duchovým věnem matčiným.

Právě však odlišnost duchového světa Kunhutina od duchového prostředí, do něhož měla v Čechách přijití, učinila nutným, aby Kunhuta byla vypravena četným průvodem, který by zmírnil její pocit osamění v drsném kulturním podnebí českém. Odkud tyto „multae mulieres et puellae", „mnohé ženy a dívky", se kterými přišla dcera Filipa Švábského do Čech, pocházely, bezpečně nevíme. Snad byly to dcery šlechtických rodů z domoviny její po otci, ze Švábska, které bylo tehdy jedním z kulturně nejpOkročilejších krajů německých. Není však vyloučeno také, jak ještě uslyšíme, že aspoň ta či ona průvodkyně Kunhutina pocházela ze Středomoří: že byla to jedna z oněch žen, které si nepochybně královna Irena-Marie přivedla kdysi ze Sicílie či z Byzance a jimž jako sobě bližším byla jistě ochotnější svěřit dítě, odcházející do neznámé, cizí země. V každém případě však tento početný průvod znamenal velmi důležitý kulturní element pro vytvářející se dvorský život mladého královského dvora pražského, ba pro celou tehdejší vyšší společnost českou, tím důležitější, že mladá Kunhuta, resp. rádkyně a rádcové její, jak se zdá, hleděli, aby se aspoň část těch „mnohých žen a dívek", jež přišly s dcerou Filipa Švábského do Čech, provdala za velmože české a vytvořila tak v českém prostředí jakousi mocnější oporu mladistvé choti Václava I., chránící tuto snad před drsným osudem kdysi Adléty Duryňské, choti Přemysla Otakara I.

Královna Kunhuta arci sama nikdy do popředí českých příběhů — jak politických, tak kulturních — nevystupovala. Procházíme-li soudobými listinami, vidíme, že proniká v nich daleko řidčeji než její tchyně, královna Konstancie, nebo později její snachy Markéta a Kunhuta, ženy Přemysla Otakara II. V zápisech kronikářských z té doby pak mihne se její postava jen docela bezvýznamně — při zprávách o jejím zasnoubení s Václavem I. roku 1207,[20] o její korunovaci na královnu českou r. 1228[21] a její smrti.[22] Ani o její účasti na bojích mezi jejím manželem a jejím synem koncem let čtyřicátých XIII. věku, na kterých jistě měla hluboký zájem, ne-li snad přímo v politickém slova smyslu, tedy dojista citově, nedovedou nám soudobé záznamy říci ničeho a jen pozdní, ne zcela spolehlivá kompilace t. zv. Beneše Minority, praví — stručně — že byla podlomena touto domácí válkou a umřela „prae dolore", „pro bolest".[23]

A přece, i když se omezíme na okruh těch nepatrných celkem zpráv, jež máme o choti Václava I. k disposici, objeví se nám tvář královnina v osvětlení ne nezajímavém a pochopíme, jak patrně působila na české prostředí. Královna Kunhuta ukazuje se tu především jako podporovatelka řádu cisterciáků, o jehož významu pro naše země jsme již dosti pověděli v předcházející kapitole knihy: Je zřejmě v dobrém spojení s klášterem plasským, který byl z nejvýznamnějších štípení šedého řádu v naJnch zemích ze století XII.,[24] a sama dokonce zakládá nový klášter cistercský v Sifridsdorfu u Ostrožna v Budišínsku,[25] v území, kde byla jí, nemýlím-li se, jejím manželem vykázána nějaká větší zboží. Ještě význačnější však je pro ni, tuším, přízeň k novým řádům církevním, které právě v době, kdy Kunhuta vstoupila se

svým chotěm na královský trůn český, začaly pronikati do našich zemí, představujíce tu nejčistší vypětí současného gotického myšlení a cítění: řádu františkánskému a řádu kazatelskému — dominikánskému: Byla-li Kunhuta s františkány jen jaksi v stycích nepřímých, účastníc se na dobrodiních, která této řeholi prokazoval její manžel, král Václav a hlavně podporujíc horlivě dílo své švagrové, blahoslavené Anežky, sestry Václavovy,[26] vystupovala pro dominikány přímo: Ženský klášter dominikánek „Cella Sanctae Mariae" v Brně,[27] nejstarší to dominikánský klášter ženské řehole v našich zemích, založený roku 1239 bohatým brněnským měšťanem Oldřichem Schwarzem a zbožnou matronou Herborgou,[28] musí jistě počítati královnu Kunhutu ke svým spoluzakladatelům. Na její prosby — jak výslovně ve svém listě zdůraznil — daroval král Václav roku 1241 Celle P. Marie t. zv. berchrecht, t. j. platy, resp. povinnosti z vinic v okolí brněnském, odváděné k stolu královskému[29], na její prosby a jejím jménem udělil listinou ze dne 17. února 1244[30] „locum et fundum", t. j. místo k zbudování kláštera zmíněné právě zbožné matroně Herburze, jež byla první převořiší nového kláštera, a schválil darování rovněž dotčeného Oldřicha Schwarze brněnským dominikánkám.

Přímé zprávy tyto pak můžeme ještě doplniti nepřímými svědectvími o vlivu Kunhutině na duchový život český v prvé polovici XIII. věku. Arnošt Kraus kdysi ve své práci o německém skládání na oslavu českého pána doby Otakarovy a Václava II., Jana z Michalovic, vyslovil domněnku, že první zástupce německého minnesangu na dvoře přemyslovském, který poměrně dosti dlouho zůstával cizí a uzavřen této poesii, rozvinuvší se zatím tak bohatě na

dvorech sousedních vévod rakouských, lantkrabí duryňských a j., Reinmar von Zweter, těšil se tu ochraně — královny Kunhuty.[31] A nepochybně že tak učinil právem, neboť lze předpokládat, že mladá královna, která přicházela z prostředí s tak vysokou kulturou minnesangu, jako bylo dočasné působiště Walthera von der Vogelweide, dvůr Filipa Švábského, a obklopená hojným ženským dvořanstvem, nezapomínajícím dojista sladkých skládání o paních a pannách, slýchaných v domově, hleděla, aby i na dvoře jejího manžela zdomácnělo co nejvíce básnictví německých hradů z konce XII. století a počátku XIII. věku.

Ještě více však vynikne význam příchodu královské dcery Filipa Švábského do Cech, uvědomíme-li si, jak působil její početný průvod, který pronikl do českých rodin velmožských a prosytil nejen jejich krev svou krví, ale i jejich duchovní svět duchovním světem vlastního svého domova.[32] Příklad tohoto působení máme - při obecném nedostatku zpráv z té doby - arci jen jediný: Sibylu, ženu velmože Přibyslava a matku blahoslavené Zdislavy, o níž jsme začali hovořiti v počátku této kapitoly. Ale příklad ten je, tuším, dosti výrazný, aby zachytil aspoň přibližně a v hlavních rysech, co přinesl průvod princezny Kunhuty do Cech.

Jakého původu Sibyla byla, není dosti jasné. Možná, že právě v ní třeba spatřovati jednu z těch svrchu dotčených průvodkyň Kunhutiných, jež pocházely odněkud ze Středomoří, ze Sicílie, kde v královském rodě tamnějším právě v době, kdy byla Irena-Marie jeho členem, se jméno Sibyla velmi významně ozývá.[33] Buď však jak buď konečně, není pochyby, že i ona byla cele prosycena duchem, který pronikal mladistvou choť krále Václava I., snad ještě hlouběji než její paní, byla-li, jak lze, tu-

ším, právem předpokládati, o něco starší než dcera Filipa Švábského. A tohoto ducha zřejmě také šířila v rodinném prostředí, do kterého ji osud byl postavil.

Nedovedeme-li už dobře pověděti, jak působila na svého prvního manžela, o němž se děje zmínka v shora citovaném úryvku z t. zv. většího letopisu žďárského, Bohuše, protože postava tohoto velmože se nám opět ztrácí do nezřetelnosti mezi stejnojmennými velmoži, uváděnými v svědectvích současných listin,[34] můžeme dosti jasně postihnouti vliv, kterým zasáhla svého manžela druhého, mnohokrát zmíněného pana Přibyslava.[35] Slyšeli jsme již shora o úzkých stycích Přibyslavových s řádem cistercským, jejichž svědectvím je nejen jeho účast na listinách, tohoto řádu se týkajících, ale především historie vzniku kláštera žďárského, vylíčená podrobněji v předchozí kapitole. A třeba dodati, že i k chudým řádům, které pronikly k nám v letech dvacátých až třicátých XIII. věku, stáli pan Přibyslav a jeho rodina ve velmi kladném poměru: „dal bratřím Menším v Brně mnohé statky" — svědčí o něm spisovatel t. zv. většího letopisu žďárského — „a v jejich chrámě v Bmě odpočívá pohřben, neboť je miloval..." [36] *Ze* tento komplex přízně dosti naléhavě připomíná to, co bylo prve řečeno o zálibách a sympatiích královny Kunhuty, netřeba jistě zvlášť vykládati. A nemůže být, tuším, také pochyby o tom, že se tu nejednalo snad jen o nějaké povrchní záliby dobové, jen vnější vyhovování módním zaujetím tehdejší doby. „Světu byl rytířem" — praví o něm výslovně větší letopis žďárský[37] — „ale v duchu svém mnichem."[38] Takováto proměna zdrsnělého českého bojovníka z prvé půli našeho XIII. stol. v duchovně především orientovaného člověka nemohla se dostaviti jen pod

tlakem vnějších souvislostí a okolností, nýbrž jediné v hlubším a trvalejším styku s oním duchovně vyspělým světem, jaký představovala a do rodinného života křižanovského hrádku přinášela „coniunx fida", Sibyla. Vzpomenete tu bezděky zase na pána Přibyslavova, krále Václava, jevícího — v zřejmém protikladu proti otci, v jehož životních příbězích mamě pátráte po nějakém pronikavějším kulturním zájmu a který v podstatě zůstal věren starší, barbarské společnosti české století XII. — tolik porozumění pro kulturní dílo své sestry Anežky a účastnícího se v společnosti Kunhutině slavností v klášteře na Františku.

Vliv Sibylin se ostatně neomezil jen na jejího druhého manžela, pana Přibyslava. I její děti a jejich rodiny nesou zřetelně znamení prohloubenějšího duchového života, než jaký byl tehdy domovem patrně ještě ve většině velmožských rodin českých. Stačí si povšimnouti rodiny, do níž se provdala druhá dcera paní Sibyly, Eufemie. Pan Boček, o němž jsme se zmínili již dosti obšírně v předchozí kapitole,[39] byl patrně ještě za života tchánova spojen s rozličnými podniky a zbožnými plány páně Přibyslavovými: nacházíme jej na příklad na shora již uvedené darovací listině Přibyslavově johanitskému špitálu u Sv. Ducha v Brně z roku 1239,[40] a snad i jeho styky s františkány, jejichž stopy nacházejí se v jeho pozdějších listinách,[41] jsou ještě jakýmsi dědictvím po nebožtíku panu otci jeho manželky. Zejména bohatě však se rozvíjí v jeho rodině cistercský motiv odkazu páně Přibyslavova. Vedle vlastního založení žďárského — o něž se opravdu podstatně zasloužil, povolav sem skupinu mnichů z cistercského kláštera v Pomuku a postarav se (a to přímo osobně) o vhodné místo a o první počátky nákladné stavby klášterní-

ho chrámu i konventu[42] — jevil pan Boček živý zájem, jak se zdá, i o jiné, starší kláštery „šedého" řádu na Moravě: v Oslavanech, v Tišnově a na Velehradě, v jejichž listinách ne bezvýrazně vystupuje jako svědek.[43] Připojíme-li k tomu ještě jistý interes o řád dominikánský, o kterém se zmíníme v dalším,[44] a jehož kořeny můžeme také právem hledati ve vlivu bývalé průvodkyně královny Kunhuty, paní Sibyly, udiví nás snad až šíře, v níž český velmož, který — podle slov kronikáře žďárského[45] — „byl pán statečný ve válce, udatný osobně a uměl hájit práva svá", věnoval se duchovním záležitostem a zálibám své doby a jejím — v tehdejším slova smyslu — „moderním" proudům. Snad ono postavení, které zaujal pan Boček na konci let čtyřicátých v družině mladého markrabí a „mladšího krále" Přemysla Otakara II.[46] a pak v nově Přemyslem Otakarem získaných zemích rakouských, kde jako „comes de Bernegg" stal se zřejmě jednou z hlavních opor mladého režimu,[47] vděčil právě své duchovní výši, vynikající nad ostatní panstvo české.[48]

Stejné však, co o rodině pana Bočka, platí, tuším, i o rodině třetí dcery paní Sibyly, Elišky, s kteroužto rodinou se paní Sibyla ještě více sblížila, když po smrti páně Přibyslavově pojala v třetím, zcela krátkém však manželství za chotě Eliščina tchána pana Jindřicha, kastelána žitavského, předka mocného a nad jiné silně do našich dějin XIII. věku zasáhnuvšího pokolení Ronovců.[49] Pan Smil z Lichtemburka, zeť a zároveň nevlastní syn paní Sibyly. je jednou z nejvýraznějších a nejskvělejších velmožských postav u nás v posledních letech vlády Václava I. a po většinu vlády Přemysla Otakara II.[50] Byl to především slavný rytíř — možno říci: typ chevalereskní gotiky.

Dalimil jej zachycuje ve své kronice při slavném poselství do Říše k volbě nového krále německého, kdy

„král tam posla tři pány neléně:
Hrona z Náchoda, Smila Světlického
a pana Havla Jablonského.
Hron tu byl v radě ze všech múdřejší nazván,
proto mu říšským králem černý lev na zlatém ščítě dán.
Havel ratiščem doby polovičného,
pán Smil kláním doby za znamenie kapra črveného."[51]

A jiné zprávy — kroniky, listiny atd. — zastihují jej při rozličných rytířských výpravách jeho krále: při výpravě do Praš 1254[52], u Múhldorfu 1257,[53] u Kressenbrunnu 1260,[54] ve Štýrsku[55] a j. Ale byl to i politicky významný činitel české společnosti z poloviny XIII. věku, který dovedl využiti dobře své věrnosti králi Václavovi I. v bouřlivých letech na konci jeho panování[56] a dovedl pak zaujmouti vynikající místo i v okolí „zlatého" a „železného" Přemysla Otakara, vystupuje při mnoha jeho důležitějších donacích, rozličných zahraničních smlouvách a podobně.[57] A konečně byl to i po stránce hospodářské — hlavně horlivou činností kolonisační i porozuměním pro počínající ruch hornický v našich zemích — jedinec neobyčejně zdatný, 'který si vytvořil na české straně pomezných hvozdů mezi královstvím a markrabstvím jeden z největších majetků té doby.[58]

I v pozadí této oslňující osobnosti nemůžeme však nepostihnouti duchovních znaků, které vedou nazpět k paní Sibyle a jejímu rodinnému prostředí. Cistercský motiv rodiny páně Přibyslavovy je tu opět rozvinut, tak jako u pana

Bočka, úměrně významu a vůbec životnímu formátu osobnosti páně Smilovy. Smil účastní se významně jako svědek na listinách, týkajících se nejrůznějších klášterů cistercských — Valdsas, Tišnova, Svaté (Zlaté) Koruny a j.[59] — klášterům v Sedlci a Mnichově Hradišti věnuje desátky ze svých stříbrných hor,[60] nově (roku 1265) založenému ženskému klášteru řádu cistercského v Pohledu dává svoje práva ke vsi Pohledu[61] a vymáhá v jeho prospěch majetkové ústupky řádu Německých rytířů v okolí svého Německého Brodu[62] a nejvíc ovšem dbá o nový rodinný klášter žďárský, v kterém nejen buduje kapli „Christi genitrici honoře", ale který přímo zasypává dary, dávaje mu darem desátky ze svých stříbrných hor,[63] vsi Bobrůvku,[64] Jiříkovice a Radňovice,[65] kapli v Chotěboři „cum dote eius et decimam thelonei"[66] a j. i zprostředkovávaje mu dary jiných.[67] — A jako doprovod tohoto hlavního motivu kulturního zájmu páně Smilova vystupuje i u něho zřetelně zájem o žebravé řády XIII. věku — o františkány, resp. konkrétněji: o klarisky u sv. Františka v Praze a o dominikány.[68] Takový silný interes — zejména pokud jde o cisterciáky — nebylo by věru lze dobře vysvětliti, kdyby tu nebylo jistých předpokladů rodových resp. rodinných.[69]

Nejvýrazněji ovšem se vliv duchových sil a popudů, jež přinesla si s sebou paní Sibyla Přibyslavova ze své daleké vlasti, projevil u její nejstarší dcery — blahoslavené Zdislavy.

Jen několika, zcela málo pevnými rysy vystupuje zjev blahoslavené Zdislavy uprostřed konkrétních událostí našeho XIII. věku. Nevíme, kdy se narodila. Letopisec žďárský, jak jsme slyšeli, udává jen, že byla dcerou pana Přibyslava z Křižanova a jeho choti Sibyly. O její smrti máme jediný zápis v kronice t. zv. Dalimila, která v hlavě LXXXVII. vypráví:

„Léta od narození Jezu Krista milostivého po tisíciu po dvú stú po pěti dcát druhého svatého života paní Sdislava s světa snide, pro niuž pracným veliká potěcha přídě."[1]

Ale i tento zápis se zdál některým autorům, jak hned uslyšíme, omylem a hleděli jej nahraditi letopočtem jiným, pozdějším.

Nezbývá tedy než pokusit se aspoň nepřímou cestou — kritickým rozborem všech těch zpráv, které se nám o nejstarší dceři pana Přibyslava z Křižanova dochovaly — dospěti k jistým pevnějším bodům, které by nám dovolily zarámovati její život jasně do datového průběhu XIII. věku.

Není pochyby, že při tomto pokusu budeme musit vyjiti zase od — data Dalimilova. Třebaže se tu nejedná o historické dílo ve vlastním slova smyslu, nýbrž o typ polobeletristický, který, pokud jde o přesnost datovou, na ne-

jednom místě selhává, není pochyby zase na druhé straně, že pisatel jeho, který, jak známo, měl velmi úzké vztahy k rodu Ronovců, spřízněnému prostřednictvím pana Smila z Lichtemburka s rodinou Zdislavinou, ba — podle Jos. Berana[2] — byl přímo vnukem Zdislaviným, mohl míti jistě bezpečné informace a znamená tedy pro nás autoritu, jíž bez zcela jasných a plně přesvědčivých důvodů rozhodně zříci se nemůžeme.

Proti datu úmrtí Zdislavina, uvedenému Dalimilem, bylo vysloveno několik důvodů. Především se poukazovalo na příliš značnou blízkost tohoto data k úmrtnímu datu jejího otce Přibyslava, který — podle vyprávění kronikáře žďárského[3] — umřel r. 1251. Proti tomu pak se stavěla úmrtní data její matky Sibyly (1262)[4] a obou jejích mladších sester, z nichž první, Eufemie, zemřela r. 1279, druhá, Alžběta, až dokonce 1296.[5] Kdybychom přijali jako úmrtní rok Zdislavin rok 1252 — zněl nezbytný závěr — přiřkli bychom jí zřejmě příliš předčasnou smrt, čemuž se nezdá nasvědčovati text t. zv. většího letopisu žďárského, vyprávějící o tom, že Zdislava porodila svému manželovi dvě děti a že po té bez poskvrny (patrně ještě nějaký čas) žila[6].

V. Pinkava se dokonce pod tlakem těchto úvah pokusil ve svém článku „Blahoslavená Zdislava z Lemberka", otištěném v „Časopise katolického duchovenstva" 1908, o kterém byla již svrchu řeč,[7] přesunouti rok úmrtí Zdislavina o celých 33 let dále od data, jež uvádí Dalimil, nechávaje ji zemříti až r. 1285[8].

Ale není pochyby, že žádný z důvodů, které jsou uváděny proti vročení smrti Zdislaviny u Dalimila, není tak pádný a nezvratný, abychom pod jeho tíhou musili ustoupiti od data, zaznamenaného starou tradicí z konce XIII. (či nej-

výš počátku XIV.) století. Osudná věta v kronice kláštera žďárského — „quae pariens natos sibi post sine crimine vixit" — která by se mohla zdáti na překážku výkladu o krátkém pozemském životě Zdislavině a její předčasné smrti, je nepochybně dobře vyložitelna v tom smyslu, že Zdislava vzala si za manžela Havla z Lemberka, s nímž „po té, rodíc mu děti, bez úhony žila"[10] — ba přísně filologický postřeh, tuším, dá rozhodně spíše za pravdu tomuto přetlumočení, než shora dotčenému přetlumočení, které časově rozdělovalo narození dětí Zdislavinych a její život „sine crimine", posunujíc tento až za dobu jejího mladého mateřství.[11] A na druhé straně máme celou řadu důvodů, které přímo věcně podpírají úmrtní datum Zdislavino, jak je nacházíme u Dalimila. Je to především skutečnost, že kronika žďárská, z níž jinak čerpáme data o rodu a příbuzenstvu naší blahoslavené, vyprávějíc vlastní historii klášterní, o paní Zdislavě se ani slovem nezmiňuje, ač zaznamenává jinak pilně všechny možné údaje o jejích rodičích a sourozencích a ač nelze předpokládat, že by paní tak zbožná, jako podle vyprávění tohoto letopisu Zdislava byla, neprojevovala nejmenšího zájmu o zbožné dílo, podporované tak usilovně všemi jejími přibližnými. To si lze věru vysvětliti jedině tím, že nejstarší dcera páně Přibyslavova do osudů kláštera žďárského nemohla už zasáhnout, nejsouc v době jeho vzniku, t. j. r. 1252-3 již mezi živými.[12] Stejně mlčení vlastní zakládací listiny kláštera žďárského, o které jsme se zmínili již v hořejším našem vyprávění[13] a která jinak vzpomíná všech tehdy živých členů rodu Přibyslavova, na splněni zbožného slibu otcova resp. tchánova zúčastněných, o hradní paní z Lemberka nasvědčuje zřetelně, že v době, kdy tato listina byla vydána, paní Zdislava už ne-

žila. A konečně i z vyprávění t. zv. většího letopisu žďárského přímo lze snad vyvoditi jisté věci, které by bylo možno považovati za podepření naříkaného údaje Dalimilova o paní Zdislavě: Podotýká-li kronikář o jejím synu z manželství s Havlem z Lemberka Havlovi, že *„také krátce žil"* („Gallus breviter quoque vixit")[14], lze jistě nedopověděné tu srovnáni, jež je obsaženo v slůvku „také", vztáhnouti právem na paní Zdislavu, protože o jejím manželovi Havlovi z Lemberka, který svými životními osudy pronikl až do popředí společnosti a, jak uslyšíme, domohl se jednoho z předních míst v soudobém velmožstvu, nelze jistě říci, že by byl žil příliš krátce, resp. zemřel před vlastním vkročením do života. A nebrání tomu jistě ani to, že s Havlem z Lemberka-synem setkáváme se pak ještě r. 1272,[15] neboť tento rok, poslední, kdy se připomíná syn pani Zdislavy, znamená jen, že mladý velmož — narozený, jak ještě uslyšíme, někdy okolo r. 1240 — nedosáhl více než nějakých 32-33 let, což je jistě život ne dlouhý.

Uváděti místo úmrtního data Zdislavina, které má kronika t. zv. Dalimila, rok 1285 znamená tedy jen zbytečné otřásání základním a jediným pevným pilířem, který pro stanovení a zarámování životních osudů zbožné paní z Lemberka má dnešní historik k disposici, a je se stanoviska vědeckého nepřípustné. Nejen že není jediného bezpečně zaručeného starého pramene, který by toto datum — 1285 — nějak podepíral, ba ani ne náznaku, který by dovolil prohlásiti je za pravděpodobné,[16] ale, jak jsme viděli, je řada okolností, které by bylo těžko srovnat s poměrně dosti vysokým věkem, jaký toto datum u naší blahoslavené předpokládá. Je ostatně příznačno, že ve své rukopisné legendě © blahoslavené Zdislavě, chované dnes v archivu lobkovickém v Roudnici, o které bude

ještě v dalším našem vyprávění řeč,[18] i Balbín umisťuje život své hrdinky časově do velmi neurčitého rozmezí, neuváděje ani data jejího narození, ani roiku, kdy zemřela.[19]

Těžší arci než stanovití rok úmrtí Zdisliavina je určiti dobu, kdy se narodila. Ale i tu jsou alespoň jakési přibližné meze, jež vyplývají ze shora citovaného textu t. zv. většího letopisu žďárského, týkajícího se rodiny páně Přibyslavovy, resp. matky Zdislaviny Sibyly. Vyprávění to klade dolní mez, přes niž v stanovení nativity Zdislaviny není možno postoupiti, svým vyprávěním o tom, že její matei přišla do Cech v průvodu mladistvé dcery Filipa Švábského Kunhuty a že se tu provdala v prvním manželství za jakéhosi velmože Bohuše. Nevíme ovšem bezpečně, kdy pozdější královna Kunhuta přišla se svým průvodem do Cech a ještě méně jsme si jisti, jak již řečeno, záhadným panem Bohušem, jehož jména se náš letopis jen zcela letmo dotýká a jehož smrt mohla teprve otevřití paní Sibyle cestu k novému sňatku a k dítěti. Nechceme-li se tu oddati dohadům zcela nezabezpečeným, nezbývá patrně než vymeziti údobí, do něhož pravděpodobně spadá datum narození Zdislavina, širším prostorem časovým — někdy asi mezi rokem 1215, který by představoval nejzazší mez, kam, jak se zdá, po příchodu Kunhutině a manželství paní Sibyly s panem Bohušem (předpokládejme, že velmi krátkém) by bylo možno nazpět posunout počátky soužití Sibylina s Přibyslavem, a mezi rokem 1220, který činí nutnou hranicí pohled na syna Zdislavina Havla mladšího z Lemberka, vyskytujícího se již r. 1254 v okolí krále Přemysla Otakara[20] — ač ovšem tu není, jak zřejmo, plné jistoty.[21]

Ať však konečně přijmeme jako pravděpodobné, respektive možné vročení narození Zdisla-

vina rok 1215 nebo rok 1220[22] — vynoří se nám v pozadí našeho vyprávění její podoba vždy jako podoba mladé — nanejvýš sedmatřicetileté, spíše však ještě mladší — ženy, tvář subtilní, prosycená onou podivnou světelností, citlivostí a vznícností, jaká vyznačuje tváře, mající zemříti předčasně. Není divu, že tato tvář, jejíž záře musila býti zesílena ještě dalšími okolnostmi, život Zdislavin obklopivšími, upoutávala od počátku všechny, kdož se postavou choti Havla staršího z Lemberka obírali, a že přímo lákala k tomu, aby s ní byly spojovány motivy legendické, vyprávějící vždy hojněji o jejích osudech, o kterých jinak — žel — tak málo víme.

Hned do jejího mládí vkládá obnovená úcta k blahoslavené Zdislavě motiv, který jaksi podrobněji, a snad bychom mohli říci: plastičtěji prokresluje fysiognomii, vyzírající k nám z dálky z pramenů XIII.—XIV. věku. Známý probošt velechrámu svatovítského Jiří Barthold Pontanus z Braitenberku rozvíjí v pozoruhodném hymnu, který věnoval blahoslavené Zdislavě ve své hagiograficko-básnické sbírce „Hymnorum sacrorum de Beatissima Virgine Maria et S. Patronis S. R. Bohemiae hbri tres",[23] obraz jejího mládí takto:

„Ipsa septennis subit arctam heremum
Et cutim duris perarat flagellis,
Horret aspectus hominum Deumque unice adorat

Imprimens duris genua ad cruenta
Scrupulis vix se digito tenendo,
Tota vel coelis inhians ad ipsam
Extasim orat.. ."[24]

A tento motiv — sedmileté Zdislavy, utíkající ze svého domova do lesních samot a tu se

v extatických modlitbách obracející k Bohu — se v barokní hagiografické literatuře naší, pokud se dotkla osoby Zdislaviny, živě ujal (také proto patrně, že tak živě odpovídal některým představám v baroku běžným a oblíbeným). A. Chanovského „Vestigium Boemiae piae", vypráví, že blahoslavená Zdislava „septennis fugerat in eremum, soli Deo vacatura, ubi vitam egit asperrimam in cilicio, ieiuniis, humi cubationibus, et super dura saxa ad sanguinis effusionem flexionibus"[25], po něm přejímá vyprávění Balbín ve své rukopisné legendě „De beata Zdislava Grdinis Praedic. ex familia Berkarum"[26] pak Friedrich Steill v „Ephemerides Domenicano Sacrae"[27] z r. 1691[28], P. Reginald Braun ve svém německém životopise bl. Zdislavy z r. 1725[29] a j.[30] Lidové podání, pro něž motiv útěku sedmileté Zdislavy do lesních samot zazníval zvláště výrazně zejména ze staré písně, zpívané u jejího hrobu[31] šlo dokonce Mi daleko, že nalezlo si v okolí Jablonného místo, kam se prý sedmiletá Zdislava uchylovala, a spojilo barokní motiv Zdislavy - poustevnice s kaplí, postavenou Haškem z Lemberka v XIV. století pro pohřbívání jeho rodiny[32], nic nedbajíc na to, že blahoslavená v sedmi letech, do nichž legenda klade její útěk v lesy, na Jablonném nebyla.[33]

Badatel, který je obeznámen s duchovým životem našeho XIII. a našeho XVII. věku, nebude však jistě dlouho na rozpacích o tom, že motiv sedmileté poustevnice je svou podstatou cizí ovzduší, ve kterém žila blahoslavená Zdislava, dobové základně jejího zjevu — a že patří celým svým rázem staletím mnohem pozdějším. Poustevnické sklony nejsou zajisté nikterak charakteristickým znakem religiosity gotické, která docházela svého výrazu naopak v mnišských pospolitostech, v společném životě klášterním, v klášteřích, razících cestu lidem do

nehostinných dotud hvozdů či bažinatých pustin, jako byly kláštery cistercské, nebo přímo v klášterech, stavěných uprostřed nového ruchu městského, jako byly kláštery nových řádů žebravých. Ale patří nesporně k nejvýznačnějším rysům doby, která ve své paradoxnosti hledala v nich jakousi protiváhu proti příliš bohatě rozvitému životu, plnému barev, událostí a ruchu vnějšího i vnitřního i konečně výraz svého zvolna stoupajícího individualismu — baroku XVII. století, z něhož právě máme první doklady „eremitského" motivu legendy Zdislaviny.

Ze vskutku toto obecnější pravidlo duchových dějin platí i pro náš případ, ukáže i konkrétní ohledání celého vyprávění o útěku mladičké dcery Přibyslavovy a Sibyliny do lesů a jejím pobytu v lesních samotách. Ne nadarmo dovolává se vyprávění Balbínovo, jehož jsme se prve dotkli,[34] oblíbené u nás v XVII. věku a mnohokrát vydávané[35] legendy o svaté Rosalii jako jakési paralely k zmínce o Zdisliavině ranné zálibě v odlehlých poustevnických samotách. Přečteme-li si ve veliké soudobé legendické sbírce „Vitae sanctorum, to jest životové, skutkové a mučedlnictví, též i zázraky svatých a světic božích na každý den celého roku rozvržení"[36] příslušný pasus legendy o svaté Rosalii, — tam se vypráví, kterak „jednoho času v tajnosti z paláce a příbytku královského vyjdouc, nepochybně průvodem anjetla svého strážce na hory skalnaté, v gruntech a statcích svého pana otce, 40 tisíc kroků od města Panormu položené, ... přišla" a kterak pak, přesídlivši blíže Palerma na Monte San Pelegrino, „Choti svému [Ježíši Kristu] se vší pilností sloužila, své tělo jakožto svého největšího nepřítele trýzníc" — vidíme opravdu, že motivičky je tu velmi mnoho podobného — i když tu snad schází (na Si-

cilii Rosaliině arci těžko myslitelná) kulisáž lesní.[37] A ještě více než tato paralela, jež prozrazuje spíše blízkost „eremitského" motivu z mládí Zdislavina k obecným náladám našeho baroka,[38] zaujme patrně pozorovatele bezděké upozornění Steillovo v jeho taktéž již svrchu vzpomenutých „Ephemerides Domenicano Sacrae"[39] na obdobu útěku Zdislavina do lesních samot a jejích extatických vidění v sedmém roce v legendě o svaté Kateřině Sienské. České zpracování této legendy známé současnice našeho Karla IV. v prvu uvedených „Vitae sanctorum" líčí, jak „jsouc šest let stáří... počala ... místo dětinských hříček na modlitbách a pobožném rozjímání trvati, při tom také v soukromí tělo své provázky švihati, pokrmu v skrovnosti přijímati a jiné děti, kteréž k ní přicházely, modlitbám a dobrým mravům učiti..." a jak pak „v sedmi letech slibem se zavázala Pánu Bohu a Panně Marii neporušené panenství své do smrti dochovati, pročež, když byla ve dvanácti letech a její rodičové, nevědíc o jejím oumyslu a slibu, jednali s ní o to, aby se vdala, všelijak se vymlouvala .. ."[40] Tu tedy máme v těsné souvislosti nejen motiv mladičké[41] dívky, odcházející místo dětských her do samot, ale i motiv jejího odříkání rodičům, chtějícím ji provdati, se kterým se setkáme hned v dalším rozvoji legendy Zdislaviny v našem baroku. A není pochyby, že by badání v legendických látkách, vzniklých u nás či přinesených k nám v době, kdy vznikala sbírka Pontanova a ostatní texty, na ni navazující, vyneslo na světlo ještě jiná místa hagiografických vyprávění, která nepochybně tvořila živnou půdu, případně byla přímo popudem autorům, odvádějícím blahoslavenou dceru Přibyslavovu a Sibylinu do lesních samot.

Skoro nutným doplňkem k „eremitskému" motivu barokních životopisů blahoslavené Zdislavy stal se motiv jejího odpírání stavu manželskému, kterého jsme se právě letmo dotkli. U Pontana[42] se tento motiv vyskytuje ještě, řekli bychom, v zakuklené podobě: Tu Zdislava neodpírá sice svému zasnoubení a svému manželství, ale není šťastna ve svém soužití s nejmenovaným zatím chotěm:

„Conjugem sanctam variis maritus
Conficit curis, sed et ipsa jlagris
Se prius multis subigit, mariti
Quam subit ulnas"[iS]

Už u Chanovského[44] se však tato skromná celkem v epickém smyslu pasáž rozvíjí bohatěji, dovídáme se, jak se manžel jmenoval, že to byl člověk mocný a že Zdislava byla zaň provdána proti své vůli: „Coacta nubere, immitem nacta maritum, ipse mitissima, Czienkonem de Warteruburg (quantum ex veteribus monumentis deprehendi potuit) virům ea tempestate potentem".[45] A s dalšími obohaceními se setkáváme u Marchesiho, který s širokou výřečností Itala XVII. věku líčí nejen, jak byla Zdislava donucena svými rodiči „sottoporsi al giogo del matrimonio" (poddati se jhu manželství) a vzíti si bohatého velmože, tentokráte pojmenovaného Albert,[46] ale i, jak se konkrétně projevovala disharmonie mezi drsným manželem a jeho ženou, vstávající, když spal, ke skutkům milosrdenství[47] — v shora uvedeném spisku Reg. Braunia „Schutz und gnadenvolles Heiligthum der loblichen Granitz-Stadt Jahbel," kde ještě přirůstají scény, líčící rozpory nábožné hradní paní jablonské a jejího divokého chotě, a neshody jejich, stupňující se až k jakémusi zázračnému rozuzlení, pod jehož tlakem man-

žel teprve ustupuje od pronásledování své bohumilé choti[48] — a v detailu méně významném i u jiných autorů.[49]

Není pochyby však, že i tento motiv není než motivem zbožné legendické invence, jež, vycházejíc z určité základní koncepce postavy Zdislaviny, hleděla v duchu jejím okrášliti její život rozličnými scénami, které jinak v historických pramenech nebyly přímo doloženy. Jeho lákavost rostla tím více, že manžel Zdislavin, skutečný manžel její, shora dotčený již Havel z Lemberka, byl opravdu postava veskrze bojovnická, pravý typ hrdinského rytířstva XIII. věku, který v souvěkých příbězích historických vystupuje především jako muž znamenité slávy válečné. Je to onen Havel z Lemberka, který se zapsal v soudobou paměť za povstání mladistvého kralevice Přemysla Otakara proti otci Václavovi v druhé polovině let čtyřicátých XIII. věku, kdy

„všecka země s knězem [Přemyslem] bieše,
král Boršě [z Rýzmburka] a Havla a málo starých jmieše,
s těmi, jakž moha, král se bránieše,
ale kněz po zemi volně jezdieše,
ti, již tehdy s knězem biechu,
ti Havlovi a Boršovi žžiechu"

a kdy vlastně jen jeho a pana Borše z Rýzmburka zásluhou udržel se Václav I. na trůně českém:

„Boreš s Havlem z země jedesta,
mnoho liudi sebú přivedesta.
Tehdy kněz [Přemysl] před Mostem ležieše
a Boršovi sbožie žžieše.
Tu ta pány kněze podstúpista
a udatně j'ho pobista.

Tu dva pány jesta se za knězem jezditi,
kněz se nemože opraviti.. ."[50]

A vidíte-li jej na tak vynikajícím místě v tvrdém boji o osud českého království, pochopíte, že legenda musila jej učiniti — s menší či větší výrazností — protiváhou, kontrastem k jeho manželce, která podle téhož vyprávění tolik milovala odlehlou samotu, vylíčiti jej v nesouladu s jejím od věcí světských odvráceným životem atd.

Ve skutečnosti však jde tu opět spíše o pozdní anachronism, než o něco, pro co by svědčila jasně řeč pramenů. V době, která byla ještě zastíněna slávou velikých výprav křížových a kdy křižácké znamení bylo ještě velmi silným lákadlem pro soudobého bojovníka, v době křižáckých výprav Ludvíka IX. Svatého (a i našeho Přemysla Otakara II.) nemůžeme oddělovali s takovou příkrostí typ bojovníka a typ člověka zaníceného nábožensky a stavětí je jaksi automaticky a bez dalších dokladů v kontrast proti sobě. Naopak i v tehdejším bojovníku skrývá se nejednou osobnost nábožensky velmi živá a s porozuměním naslouchající hlubším duchovým prouděním své doby. A že i pan Havel z Lemberka, kterého ne nadarmo snad shledáváme v českých bojích z konce let čtyřicátých XIII. věku na straně legitimního krále, podepíraného kurií a vůbec duchovenstvem, byl takovým bojovníkem vnitřně živým ve smyslu náboženském, nelze, tuším, uvážíme-li všechny okolnosti, jeho zjev dnes ještě obklopující, pochybovati.

Už rod páně Havlův — slavná velmožská „generatio", pro kterou se ustálil, Palackým počínaje, název „Markvarticů"[51] — měl nejen bohatou tradici bojovnickou, ale i, jak se zdá, určitou tradici kulturní. I když patrně nebyl, jak

za to měl Pekař[52], původu německého,[53] byl přece jen nepochybně již dávno před Havlem z Lemberka v živém styku s ohnisky současné vzdělanosti v Cechách — v tom především s pražským dvorem knížecím resp. královským a s rostoucími kláštery různých novodobých tehdy církevních řádů. První předek jejich, na kterého s jistou bezpečností lze ukázati, Miarkvart, který se uvádí na listině krále Vladislava II. z r. 1159, darující klášteru ve Valdsasích jakýsi újezd v Sedlicku a ves Převlaky,[54] byl královským komořím a v této své funkci nepochybně přišel v dosti úzký styk s kulturními proudy, pronikajícími živě v okolí druhého českého krále.[55] Jeho syn Heřman[56] vystupuje na listinách knížete Soběslava II. jako „agazo" čili maršálek knížecí[57] a později jako komoří,[58] v kteréžto funkci se s ním setkáváme, když byl bez zvláštní hodnosti, jak se zdá, přečkal vládu vévody Bedřicha,[59] i za knížete Konráda Oty.[60] A zdá se, že stanul blízko — jako první svého rodu — zejména rytířům svatojanským, kteří se měli později státi dosti důležitým kulturním motivem rodové historie markvartické.[61] Pokud jde pak o vlastní rodinu, ze které vyrostl pan Havel z Lemberka — proniká jeho otec Markvart (II.) v spleti současných svědectví listinných sice bez zvláštní funkce dvorské, jako pouhý „velmož"[62] — ale není pochyby, že i on měl jisté vztahy k vzdělané soudobé společnosti české, soustřeďující se ve zdech klášterních a staveních okolo velkých architektur chrámových, jmenovitě k řeholníkům premonstrátským a cistercským, představujícím tehdy, jak jsme již několikrát slyšeli, nejmodernější proudy náboženského života u nás.[63] A matka Havlova Hostilka byla dobroditelkou právě dotčeného řádu johanitů, jejichž špitál v Mladé Boleslavi založila bohatým odkazem,

zahrnujícím vedle kostela sv. Víta v pohradí boleslavském „cum terra et areis" a kostela v Týnci, dědinu, koupenou jí od Soběhrada z Lužin, ves Nepřívěce „cum omnibus suis attinenciis tam mobilibus quam immdbilibus" a co koupila ve vsi Jemníkách.[64] Ideál křižáckého bojovníka, bojovníka provanutého duchovým dutím gotického století, který jsme se rozhodli předpokládati v pozadí válečnicky statečného jinak hradního pána z Jablonného a z Lemberka, byl v jejím myšlení zřejmě velmi výrazně vyvinut, takže ve své donaci nezapomněla zavázat mladoboleslavské johanity, aby každoročně z důchodů jí zabezpečených odváděli část „ultra mare", t. j. do vlastní křižácké oblasti ve východním Středomoří.

Ještě jasněji však než jeho historie rodová — pokud se nám obráží v nepočetných celkem pramenech z druhé polovice XII. a z prvních desítek XIII. věku — svědčí pro duchovní tvář pana Havla z Lemberka to, co víme o něm samotném. Se jménem hradního pána z Jablonného a z Lemberka setkáváme se na celé řadě listin, které rozličným způsobem podporovaly, zakládaly nebo utvářely život velkých institucí církevních, udržujících tehdy duchovní ruch v našich zemích. Vedle některých listin, na nichž ocitl se patrně jako svědek z důvodů vnějších či náhodnou souhrou okolností, jako bylo třeba obdarování kláštera chotěšovského králem Václavem I. r. 1236,[65] nebo obdarování kostela pražského týmž panovníkem z let 1249 a 1250,[66] několik konfirmací vydaných mladistvým Přemyslem Otakarem II. jako vévodou rakouským rakouským klášterům v době, kdy — po likvidaci shora dotčené vzpoury kralevicovy proti jeho otci — byl Havel přidělen mladému princi, aby mu stál po boku svou radou i svým dozorem,[67] veliké privilegium Pře-

mysla Otakara II. všem církevním institucím českým z 20. listopadu 1253, osvobozující tyto ode všech robot zemských[68] a j.[69] - jsou to především listiny, týkající se klášterů řádu cistercského v našich zemích, k nimž, jak jsme před chvílí slyšeli, už jeho předkové chovali srdečnou náklonnost a přízeň: kláštera plasskéhO, který patrně zvláště rád se dovolával jeho svědectví při rozličných darováních a konfirmacích,[70] kláštera oseckého,[71] neuskutečněného kláštera ženské řehole cistercské u svatého Petra v Praze na Poříčí,[72] místo něho zřízeného kláštera v moravském Tišnově[73] a „Vallis Sanctae Miairiae" v Oslavanech.[74] Ale i o řády zcela — mohli bychom říci — moderní tehdy, o žebravé řády františkánů a dwminikánů, jevil Havel z Lemberka zřejmě živější zájem: O jeho vztazích k dominikánům bude ještě obšírnější řeč v dalším našem vyprávění,[75] pokud jde o řád světce assiského, bylo to hlavně, jak se zdá, dílo blahoslavené Anežky Přemyslovny, k němuž se poutala pozornost i účast Havlova.[76] S jistým zaujetím pro klášter klarisek na Františku souvisí pak patrně i Havlovo vystoupení v dokumentech, důležitých pro nový, rovněž blahoslavenou Anežkou Přemyslovou v život uváděný řád křížovníků s červenou hvězdou, z r. 1238,[77] jež tvoří zároveň s jednou listinou, týkající se řádu Německých rytířů, z r. 1204[78] odraz jistých sympatií hradního pána z Lemberka pro špitální rytířské řády soudobé.[79]

Zvláště významným však pro toho, kdo chce postihnouti v hloubi zašlých staletí duchovní tvářnost Havla, syna Markvartova, je, tuším, úzké a důvěrné přátelství, které poutalo tohoto velmože s výrazným představitelem duchových proudů, ovládnuvších v polov. XIII. věku v našich zemích, biskupem olomouckým Brunonem ze Schauenburgu.[80] Tento vzdělaný prelát,

původem Sas a kdysi ne příliš horlivý zastánce věci kuriální v jejím boji s německými Hohenštaufy, byl prosazen r. 1245 (resp. 1246-7) papežem Innocencem IV. proti kandidátu krále Václava I. Konrádovi z Friedberka na biskupský stolec olomoucký a od té doby se stal houževnatým zastáncem svobody a nezávislosti církevní na moci světské, ba přímo onoho hesla, jež mělo býti o něco více než půl století později formulováno ve slavné bulle Bonifáce VIII. „Unam sanctaan": „quod potestas temporalis subditur spirituali" — „že moc světská jest poddána moci církevní". Proniknut cele přesvědčením o živototvorném poslání kněžského elementu v současné společnosti české, rozvíjí se postupem času — svým úsilím o zabezpečení hmotných základů církevních institucí, o pevnější organisaci diecése jak po stránce právní, tak v ohledu náboženském, o vyrovnání s rostoucím centralismem kuriálním atd. — v jakýsi předobraz vysokého hierarchy české gotiky vůbec a předznačuje v mnohém (mimo jiné i jistou uměnímilovností, která se příznačně obracela už k zemím západoevropským a k Byzanci, postřehnuvši patrně jejich podnětný význam pro duchový život naší oblasti[81]) cestu základním postavám našeho prostředí lucemburského, jako byl Jan IV. z Dražíc[82] a Arnošt z Pardubic. A v tomto velkém díle jest mu — alespoň v prvých letech jeho pontifikátu a v prvých základech celé práce — do jisté míry spojencem a pomocníkem i náš Havel z Lemberka.

1. března roku 1249 dlel Bruno ze Schauenburgu s celým svým dvorem a nepochybně i se značným průvodem zbrojným na hradě Havlově Jablonném. (Návštěva souvisela nepochybně s přípravami k definitivní likvidaci útočné akce „mladého krále" českého Přemysla Otakara

proti jeho otci a celé strany, připravivší vzpouru kralevicovu, jež se tehdy pomalu chystala.) A tu uděluje zvláštní listinou[83] Havlovi z Lemberka - „viro nobili et strenuo morumque honestate praeclaro, quem meritorům suorum gratia nobis gratum constituit et acceptum fecit illa, quam circa nos gerit, amicitia specialis" (muži urozenému a statečnému i počestností mravů přeslavnému, kterého milost jeho zásluh učinila nám milým a sblížilo s námi ono zvláštní přátelství, jež k nám chová) - vsi Chotúň a Přítoky, patřící biskupství olomouckému, jakož i desátky, které příslušely biskupům olomouckým ze vsi Lešan a jiných vsí Havlových na Moravě. Děje se tak „iure pheodali", t. j. Havel dostává tento majetek resp. důchod v léno za závazek, že bude svému leimímu pánovi v čas jeho potřeby k disposici s nějakým menším či větším sborem branným. To byl počátek organisace manské, kterou vybudoval Bruno ze Schauenburgu svému biskupství a která stala se pak netoliko pevným základem mocenského postavení biskupů olomouckých, ale i vzorem pro podobná zřízení, o něž se pokusili později mladší současník Brunonův na biskupském stolci pražském Tobiáš z Bechyně a jeho nástupce Jan IV. z Dražic.[84] Volil-li cílevědomý a energický prelát jako — mohli bychom říci — základní kámen této důležité části svého životního díla právě Havla z Lemberka, nebylo to dojista jen pro jeho statečnost, osvědčivší se skvěle právě v nedávných dnech, ale jistě i pro určité disposice duchové: pro jeho oddanost věci církve, která se projevila vystoupením po boku Václavově proti zájmům kurií prokleté strany hohenštaufské, a snad i obecněji pro jiné disposice duchové, církevnímu knížeti příjemné. Obraz bojovníka křižáckého charakteru, který jsme vytušili shora v zjevu

páně Havlově, se lenním poměrem k biskupům olomouckým, hodností prvního zbrojného ochránce moravské diecése, které se hradnímu pánu z Jablonného dostalo, jistě podstatně zesiluje — i když jsme si dobře vědomi, že tím naprosto není vylučována tvrdá bojovnost v rysech mocného velmože.

S tímto mužem nemusila tedy blahoslavená Zdislava žiti nikterak v onom nepřeklenutelném vnitřním rozporu, v jakém líčí jejich vzájemný poměr legendické podání pozdější, počínaje XVI. stoletím. Je sice pravda, že v té době rozmáhala se v Cechách jakási móda náboženské vznícenosti, že se tu setkáváme s celými proudy falešných bekyní, které opouštějí i svoje manželství, aby se věnovaly jakémusi irregulérnímu životu klášternickému: Známá relace Brunona ze Schauenburgu papeži Řehořovi X. o stavu církevního života v diecési olomoucké a vůbec v našich zemích, psaná v předvečer koncilu lyonského (1273), postihující však jak se zdá, i léta značně starší, velmi ostře líčí tyto „fugientes ... etiam coercitionem conjugii maritalis" a mladé i starší vdovy.[85] Ale nemáme nejmenšího práva, abychom do řad tohoto plevele, těchto především módou, především vnější náboženskostí žijících žen umisťovali blahoslavenou Zdislavu a nechávali ji unášet proudem, ve kterém rodily se nejen výstřednosti známých mrskačů (flagelantů), ale i kacířská hnutí, jako bylo pozdější či současné hnutí severoitalských vilemitů, soustředěné ne nadarmo kolem osobnosti českého původu — Vilemíny, dcery Přemysla Otakara II.

Naopak: řada momentů, se kterými se setkáváme v nepochybných pramenech, rozprávějících o životě hradní paní z Lemberka, svědčí dosti zřetelně, že mezi bojovnickým panem Havlem a jeho nábožnou chotí byl poměr cele

kladný a porozumivý. Jsou to především děti z tohoto manželství vzešlé. Kronika kláštera žďárského mluví o dvou z nich: Havlovi mladším a jeho sestře Markétě.[86] A, jakkoliv víme z jiných pramenů této doby, že Havel měl ještě bratry[87] - byli to patrně bratří nevlastní, pošlí z druhého manželství, které pan Havel starší z Lemberka uzavřel někdy po roce 1252[88] — zdá se, že vskutku nebylo tu potomstva jiného. Ale i tato nepočetná proles nasvědčuje, že nešlo tu o manželství dvou si naprosto cizích lidí, manželství bez lásky a bez náklonnosti a proto také sterilní, jak mu chtějí legendická líčení doby pozdější, zamlčující — v logickém domyšlení své představy pannensky čisté Zdislavy, jak ji jednou položily v základ svého líčení, ale ovšem historicky zcela nevěrně — toto požehnání sňatku páně Havlova a Zdislavina.

Syn pana Havla staršího z Lemberka a paní Zdislavy, Havel mladší, který jediný poskytuje jakýsi odraz manželského spojení obou těchto lidí, kdyžtě dcera jejich Markéta mizí beze stopy,[89] nevyhlíží ostatně také — pokud aspoň můžeme postihnouti jeho tvář v nepříliš zřetelném světle soudobých pramenů — nijakž rozeklaně nebo jako bytost podlomená rozporem dvou povahových pólů, daných mu naturelem matčiným a naturelem otcovým. Po matce byl patrně nepříliš pevného zdraví — kronikář žďárský v zmínce o něm, jak jsme slyšeli, výslovně praví „Gallus breviter quoque vixit", „Havel také byl [jen] krátce živ"[90] — a datum, kdy mizí z veřejného života, ukazuje, že patrně nepřežil o mnoho věk matčin.[91] Při tom však byl důstojným nástupcem svého otce v družině „zlatého" a „železného" krále: Zaslechli jsme již jeho jméno shora, hovoříce o slavných činech jeho strýce Smila z Lichtem-

burka, se kterým se vypravil roku 1257 v slavném poselství krále Přemysla Otakara II. do Říše a s nímž se tu také vyznamenal, dobyv si tu ratištěm nového erbu „polovičného".[92] A sláva tohoto poselství mu patmě zabezpečila velmi významné místo mezi souvěkou velmožskou společností českou: od roku 1265 uvádí se jako nejvyšší číšník (pincerna) království,[93] jeho jméno přichází na řadě listin, důležitých pro politický postup českého krále, jako byla třeba konfirmace privilegií města Chebu, vydaná Přemyslem Otakarem II. dne 9. května 1266,[94] atd. Také rys křižáckého bojovníka resp. rytíře vystupuje u tohoto mladého šlechtice, který ne nadarmo jistě dovedl si uchovati i přátelství prve zmíněného biskupa olomouckého Brunona ze Schauenburgu,[95] velmi výrazně, pronikaje netoliko v účasti jeho na osudech nového řádu křížovníků s červenou hvězdou, s nimiž, jak víme, také jeho otec udržoval živé styky,[96] ale i v zřetelném zájmu o řád rytířů svatojanských, k němuž byl, jak se zdá, poután tradicí rodovou, vystoupivší znovu do popředí ve velkém darování jeho báby Hostilky johanitům mladoboleslavským.[97]

Ale ještě živěji než odraz jejich rodinného života, zachytivší se v jejich dětech — který přece jen při všem všudy zůstává stále jen důkazem nepřímým a uzavřeným do mnohonásobných reserv — svědčí, tuším, o vzájemném poměru pana Havla z Lemberka a jeho choti paní Zdislavy ne nevýznamné společné dílo jejich v oblasti náboženského života této doby: založení dominikánských klášterů na zboží páně Havlově v Jablonném a v Turnově.

Cimini cane<s.

Kronika t. zv. Dalimila, zapsavši — verši, které jsme uvedli shora v prvých řádcích předchozí kapitoly — smrt „svatého života paní" Zdislavy, „pro niež pracným veliká útěcha přídě," podává k tomu ještě čtyři verše další, mající jaksi dolíčiti působení blahoslavené na tomto světě:

„Pět mrtvých vzkřiesila,
mnoho slepých prosvietila,
chromých a malomocných mnoho uzdravila,
nad jinými pracnými veliké pomoci činila."[1]

To je však všechno, co víme z tohoto pramene o náboženském životě Zdislavině, který zřejmě už současníkům jejím zdál se přerůstati průměr a vůbec duchový formát jejich — nábožensky jinak jistě velmi prohloubeného — prostředí. A ani druhý z pramenů, které napájely se z čerstvé ještě paměti současníků, nedovede nám po této stránce říci o blahoslavené nic podrobnějšího, třebaže o její matce a o jejích příbuzných, kteří se účastnili nějak klášterního díla žďárského, promlouvá dosti obšírně: Naopak — kronika žďárská omezuje se jen na tříslovní, zcela letmou poznámku, konstatující, že Zdislava „,sine crimine vixit", „žila bez poskvrny".[2]

Takto chudé vylíčení náboženského života a

poslání blahoslavené nemohlo ovšem postačiti obnovenému kultu Zdislavinu na konci XVI. a hlavně pak v XVII. a XVIII. století. K motivům, kterých jsme si povšimli v předchozím vyprávění a které spíše rozvíjely — v duchu představy, jakou si tato doba o blahoslavené vytvořila — známá data jejího života, přistupuje tu ještě jeden motiv zcela nový, pro který v starých pramenech (pokud aspoň jsou dnes známy) nebylo opory a jenž podstatně rozšiřoval resp. obohacoval celou její legendu: totiž motiv jejího vstoupení do řádu svatého Dominika a její spolupráce s touto řeholí.

Už v Pontanových „Hymnorum sacrorum de Beatissima Virgine Maria et S. Patronis S. R. Bóhemiae libri tres" z r. 1602 čteme — v bezprostředním navázání na shora (na str. 44) uvedenou sloku o Zdislaviných vnitřních neshodách s jejím barbarským a tyranským manželem:

„Praedicatorum veneranda sponsa
Ordinem acceptat, Domino Deoque
Aptior sponso, meritisque fulget
Grata supernis.

Audit aeternae documenta vitae,
Surgat, ut claustrum facit ipsa sumptus,
Saxa comportat, refugií dolenda
Otia vitae."[3]

Ještě jednou opakuje se tento motiv u Pontana v jeho „Bohemia pia" z roku 1608.[4] A brzy stává se obecným majetkem všech sepsání, která se nám ze XVII. a XVIII. věku dochovala. Setkáváme se s ním nejen v domácích legendických textech o blahoslavené Zdislavě z této doby: v knize „Dvanáctero řádů rytířů božích obojího pohlaví v rozličných stavích", vyd. v Praze 1630,[5] v latinském spisku „Fama

posthuma Joarrnis Nepomuceni, Cathedralis Ecclesiae S. Viti in Arce Pragensi Canonici, Universitatis Caroli Quarti studiosi et magistři" z roku 1641,[6] v málo známém českém spisku „Corona Dominica" z roku 1643,[7] v legendickém souboru Alberta Chanovského „Vestigium Bohemiae Piae", vydaném roku 1659 P. J. Tannerem,[8] v Balbínových „Miscellanea historica Regni Bohemiae",[9] ve Floriana Hammerschmieda „Prodramus gloriae Priagenae" z r. 1717,[10] v několikrát citované knížce jablonského dominikána Reginalda Brauna „Schutz und gnadenvolles Heiligthum der loblichen Gránitz-Stadt Jahbel" z roku 1725[11] a j.[12] — ale i v sepsáních, vznikajících či vydávaných v XVII. až XVIII. věku o blahoslavené Zdislavě za hranicemi českých zemí, jako je třeba známý a aiezi prameny k našim příběhům bělohorským častěji citovaný spisek antverpského kanovníka Auberta Lemira (Miraea) „De rébus bohemicis liber singularis" vydaný v Lyoně roku 1621[13], nebo plzeňským převorem (cizincem však, tuším, Jihoslovanem) Rafaelem Delaminecem roku 1667 v Aschaffenburce vytištěný „Paradisus concionatorum tetralogiae mysticae, sive quattuor sermonům praedicabilium, interdum vero pluirium",[14] jednou již citovaný důležitý životopis hradní paní lemberské v Marchesiho „Sagro Diiairio Domenicano", z r. 1668,[15] její biografie v Steillově „Ephemerides Domenicano Sacrae" z 1691[16] atd.[17] I do písní a hymen k blahoslavené proniká její příslušnost k řádu dominikánskému jako jakési stálé epitheton její[18] a na obrazech v kostele v Jablonném, v dominikánském konventu olomouckém a v klášteře františkánů v Dačicích na Moravě, pocházejících z konce XVII. a z počátku XVIII. věku, objevuje se důsledně blahoslavená oděna v roucho ženské řehole řádu kazatelského.[19]

Badatel, 'který pozoruie pečlivěji prameny k životni historii blahoslavené Zdislavy, nabude ovšem na rozpacích — zejména když vidí, jak celý motiv vstupu Zdislavina do řádu dominikánského se mu takřka pod rukama mění, jak je nepevný a jak rozličnou tvářnost bere na sebe u jednotlivých autorů — že jde tu opět o nový přínos do legendy o hradní paní z Lemberka. Cítíte tu, řekl bych, skoro hmatatelně, jak ona kombinativní a do značné míry vymýšlivá fantasie barokního historika, jejíž práci jsme měli příležitost demonstrovati shora na řadě příkladů, snaží se opět zaplniti prázdné místo v osudech Zdislaviných, navazujíc na dominikánský klášter, který byl v jejím kdysi sídle Jablonném a v jehož kryptě odpočívalo tělo blahoslavené, lákající poutníky k vždy hojnějším návštěvám.

Ale oprávněnost „dominikánského motivu" v líčení životních příběhů blahoslavené Zdislavy je přece jen jiná, než tomu bylo u jiných motivů její legendy, které jsme probrali v předchozí kapitole naší knihy. Hradní paní jablonská a lemberská vskutku měla živé vztahy k náboženskému dílu tehdy do našich zemí pronikajícího řádu kazatelského a o její přízni a náklonnosti k řeholi sv. Dominika nelze pochybovati — i když snad nevzala na sebe ty formy, které jí (ostatně velmi nejednotné) přisuzují barokní líčení jejího života.

Už v rodném moravském prostředí Zdislavině můžeme, tuším, právem předpokládati jistý zájem o novou řeholi, která vstoupila na půdu našich zemí necelých deset let snad po té, co byly první řádové regulae její potvrzeny stolicí papežskou, t. j. někdy krátce před rokem 1226[20], pronikajíc tu skoro současně s jiným představitelem duchových tendencí italského dugenta, řádem františkánským. Počátky žen-

ského kláštera řádu dominikánského Cella S. Mariae čili Cella castitatis (Chevschencelle) v Brně, o kterém jsme se zmínili již několikráte shora[21] a který se těšil, jak víme, zvláštní přízni královny Kunhuty, paní Sibyly Přibyslavovy, jsou úzce spiaty netoliko se jmény obou švagrů Zdislaviných: pana Bočka, kastelána znojemského, který se objevuje jako svědek na velké konfirmaci Přemysla Otakara II. z r. 1252, potvrzující klášteru jeho privilegia,[22] a Smila z Lichtemburka, který klášteru roku 1251 prodal svoje zboží v Lovosicích,[23] ale i se jménem jejího otčíma Jindřicha ze Zitavy, s nímž se setkáváme už na listině Václava I. z r. 1241, darující dominikánkám brněnským plat zvaný „berchrecht" z královských vinic v okolí brněnském[24] a znovu pak na jiném privilegiu téhož panovníka z r. 1244, udělujícím převořiši a konventu „Chevschencelle" obvyklé svobody klášterních institucí toho druhu.[25] A také mužský dominikánský klášter v Nymburce[26] počítal, jak se zdá, mezi své příznivce příbuzného Zdislavina pana Smila Světlického čili z Lichtemburka.[27]

Ale i rod markvartický, resp. přímo manžel Zdislavin pan Havel starší z Lemberka stýkal se jistě živě s řeholí blahoslaveného Otce Dominika. Jeho jméno doprovází jméno pozdějšího otčíma Zdislavina Jindřicha ze Zitavy na obou právě vytčených listinách, na nichž tento vkročil do prvých příběhů řehole dominikánské na naší půdě: na darovací listině Václava I. klášteru Cella S. Mariae v Brně z r. 1241 a **na** privilegiu téhož panovníka téže klášterní instituci z r. 1244.[28] A zdá se, že styk páně Havlův s dominikány, jehož svědectvím jsou tyto zápisy, se ještě prohloubil vlivem svrchu zmíněného úzkého přátelství, připoutavšího hradního pána z Lemberka k biskupovi olomoucké-

mu Brunonovi ze Schauenburgu, který sice později se s dominikány jakožto představiteli snah po zesílení ústřední moci papežské nedobře snášel, jsa ve svém hrdém sebevědomí spíše přívržencem větších práv episkopátních, ale ve svých počátcích s nimi živě sympatisoval[29] a obmyslil je dokonce — jako jednu z mála církevních institucí — ve svém testamentu, složeném před výpravou do Prus r. 1253, zvláštním legátem in memoriam.[30] Někdy na sklonku let čtyřicátých — právě v době, z níž, jak jsme shora pověděli,[31] máme výrazné doklady těsného sblížení, „specialis amicitiae" mezi hrdinným stoupencem a zachráncem Václava I. a mezi jeho ochotným podporovatelem na stolci biskupů moravských a kdy Bruno nějaký čas přímo dlel na zbožích jeho v severních Čechách, přistupuje Havel z Lemberka k založení hned dvou velkých dominikánských klášterů na svém majetku: dominikánského kláštera v Turnově a dominikánského kláštera v Jablanném.

Přesného data, kdy vznikl klášter v Turnově, neznáme.[32] Nevíme, vzešel-li ještě na půdě starého hradu turnovského, než bylo založeno město, či až když bylo toto obehnáno zdmi. Buď však jak buď, zdá se, že stál už — aspoň ve svých základech — r. 1250. Jeho zakladatelem nebyl ovšem jen pan Havel sám. Zboží turnovské bylo v té době, tuším, společným majetkem páně Havlovým a jeho bratra Jaroslava, který se uvádí s ním na listinách královských i soukromých od r. 1234,[33] v letech 1238 a 1239 (na listinách shora dotčeného založení královny Kunhuty, kláštera v lužickém Seifersdorfu) výslovně jako „Jaroslaus de Hruscith" („Geroslaus de Hrusciz") podle Hruštice, dnešního předměstí turnovského,[34] později[35] jako „Jairoslaus [Jerozlaius] burgravius de Lapide" —

snad podle hradu Kónigsteinu v Lužici u Budišína.[36] Ale u tohoto Jaroslava, který — pokud aspoň podle jeho svědectví na jednotlivých listinách souvěkých je možno souditi — měl vztahy spíše k rytířským řádům souvěkým, hlavně křížovníkům s červenou hvězdou a rytířům svatojanským,[37] není stopy žádných jeho styků s řeholí dominikánskou. A tak nepochybně právem se můžeme domnívati, že hlavní podíl na klášterním díle turnovském patřil přece jen panu Havlovi.[38]

Také v Jablonném nebylo dlouho zcela jasno, kdy došlo k založení tamního dominikánského kláštera. J. V. Simák ve svých „Dějinných pamětech okresu mnichovohradišťského"[39] dokonce vyslovil pochybnosti, stalo-li se to vůbec v XIII. století, a chtěl by dominikánv uvésti do Jablonného až někdy okolo r. 1500.[40] Wilhelm Schlossinger naproti tomu ve svém životopisu blahoslavené Zdislavy „Leben und Verehrung der sel. Zdislava"[41] a ještě výrazněji ve svých dějinách české provincie řádu kazatelského „Geschichte der bóhmischen Dominikanerordensprovinz"[42] klade založení dominikánského kláštera jablonského už někdy na samý počátek let dvacátých XIII. věku: buď do let 1223-4 (v první knize) nebo ještě spíše do r. 1220 (v druhé knize).[43] Není pochyby však, že jak přílišná skepse Simákova, tak zase málo kritická důvěřivost Schlossingerova jsou v tomto případě neoprávněny. Už clam-gallasský panský lékař W. Hamburger publikoval ve svém více než před sto lety (1837) vydaném topografickém popisu panství lemberského „Medicinische Topographie und Geschichte der Excell. gráfl. Clam-Gallasschen Herrschaft Lámberg und der benachbarten Stadt Gabel"[44] listinu, vydanou jménem Hugona a S. Charo, dominikána a prvního kardinála z řádu kazatelského

(titulu sv. Sabiny) jeho poslem pro země české bratrem Gerhardem Wrozerem[45] z kolínského kláštera dominikánského, kterou se udílejí plnomocné odpustky všem, kdož přispějí převoru a bratřím zřejmě právě zřízeného či zřizovaného kláštera v Jablonném, přejícím si „idem claustrum suum cum officinis suis usibus opportunis aedificare", „zbudovati týž svůj klášter s budovami jejich potřebám přiměřenými", svými dary a almužnami.[46] A listina ta je datována v Jablonném 2. listopadu 1252 — „datum in Jablona anno Domini 1252 quarto Nonas Novembris".[47]

Založení kláštera dominikánského Havlem z Lemberka v Turnově a v Jablonném, v jehož blízkosti bylo nepochybně — už podle přídomku jeho — vlastní sídlo našeho velmože,[48] vytváří dojista perspektivu, v níž „dominikánský motiv" života blahoslavené Zdislavy jeví se docela jinak osvětlen, než jiné motivy biografické, k starším vyprávěním o naší blahoslavené připojené legendickou invencí doby barokní. Blahoslavená Zdislava — možno říci s největší pravděpodobností, jaká v historii je asi možná — vskutku měla velmi blízko k novému řádu kazatelskému, třebaže autentické, soudobé či skoro soudobé zprávy — ostatně, jak jsme viděli, velmi sporé — o této věci ničeho nepovídají. Zůstane jistě jen výmyslem barokní historiografie, která, chtějíc dodati v duchu své doby postavě Zdislavině lesku co nejincensivnějšího, snažila se ji spojití co možná úzce s vynikajícími osobnostmi světeckými její doby, ba uzavříti ji dokonce do přátelství s nimi, že hradní paní jablonská a lemberská pozvala k založení svého kláštera dominikánského v Jablonném svatého Hyacinta, resp. blahoslaveného Česlava a že z rukou Ceslavových přijala sama řeholní roucho ženské řehole **dominikán-**

ské[49] — neboť v době, do níž spadá nejpravděpodobněji některými autory předpokládaná cesta blah. Česlava do našich zemí, t. j. na počátku druhé pol. let dvacátých XIII. věku[50], byla blahoslavená Zdislava nanejvýš malé děvčátko (ač byla-li tehdy vůbec už na světě) a na počátku šestého decennia tohoto století, kdy začínají vyrůstati oba dominikánské kláštery na panství pana Havla z Lemberka: v Turnově a v Jablonném, byl blahoslavený Ceslav řadu let již mrtev.[51] Stejně pak neuzná badatel, kriticky vyzbrojený, nikdy, že by byla blahoslavená Zdislava přímo vstoupila do řehole dominikánské, protože jasné svědectví kroniky řeč. Dalimilovy uvádí jako její úmrtí rok 1252, kdežto její manžel mizí z českého života až někdy dvě až tři léta po ní, a nelze si jistě představiti, že by byla žena tak svaté paměti, jako byla hradní paní lemberská, tak snadno porušila pouto posvátného svazku manželského a vstoupila ještě za života choťova do 'kláštera. Naproti tomu není vyloučeno to, čím, jak jsme viděli,[52] část pozdějších autorů se snažila zmírniti příliš příkrá a nepravděpodobná tvrzení starších spisovatelů o Zdislavině přijetí řehole dominikánské „de mariti consensu": výklad totiž, že choť páně Havlova stala se jen členkou oněch širších řad duchovních bojovníků dominikánských, kteří měli jako laici podle svých sil a možností jaksi zvenčí podporovati práci řádovou, t. j. členkou třetího řádu sv. Dominika. A v jisté souvislosti s tím může historik potvrditi jako pravděpodobné, ba skoro více než pravděpodobné, i vyprávění starých autorů XVII.—XVIII. století o účasti Zdislavině na stavbě dominikánského kláštera v Jablonném (a snad i v Turnově), třebaže zase na druhé straně porovnání právě dotčeného úmrtního data hradní paní jablonské a data právě citované

listiny bratra Gerarda Wrozera, kde hovoří se o jablonském klášteře jako o čemsi nanejvýš snad tou dobou započatém, nutí nás velmi podstatně omeziti vyprávění o její osobní pomoci na stavbě kláštera a dává mysliti jen anebo po výtce na pomoc peněžitou (ve formě možná i nějakého odkazu), jako jsme to viděli u pana Bočka, švagra rodiny jablonsko-lemberské, a mohli bychom to viděti i u jiných tehdejších velmožů českých, budujících si v nově zakládaných klášterech zároveň místo svého posledního odpočinku.[53]

Jaký význam mělo dominikánské dílo, na kterém se účastnila blahoslavená Zdislava pro současný český život: pro jeho utváření ve vnějším i ve vnitřním toho slova smyslu? Není pochyby, že poslání nově v letech dvacátých XIII. věku na naši půdu pronikajících klášterů dominikánských bylo do značné míry jiné než u klášterů cistercských, na jejichž rozšíření měla svůj podíl předchozí rodová generace rodiny Zdislaviny a jejichž význam jsme stručně byli vylíčili v prvé kapitole naší knihy. Už sám základ řádu dominikánského, který vstupoval do duchového života západoevropského s výraznou devisou „laudaire, benedicere, praedicare", klada při tom svou životní práksí důraz zejména na poslední z jí vytčených úkolů, ukazoval docela jinam než základ řádů předchozích, jejichž svět byl ponořen hluboko v samoty opuštěných hvozdů, bažinatých a málo obydlených krajin atd. Rád kazatelů, vyrostlý ostatně v prostředí nově vytvořených a nově vzkvétajících městských republik italských, potřeboval ke svému životu určitého **ozvučného** prostoru: zástupu, kterému by kázal. Byl to typický řád nového světa, tíhnoucího k vytváření větších lidských společenství, bytovných komunit: měst, která poskytovala mu úrodnou

půdu a daleko hojnější možností pro jeho životní poslání než odlehlé nebo nejvýš uprostřed roztroušených nevelkých vsí postavené kláštery praemonstrátské resp. cistercské. Jeho šíření u nás jde ruku v ruce s novým údobím kolonisačního ruchu, kterému se nejedná už jen o vyklučení příliš širokých pohraničních hvozdů resp. vůbec o vytvoření většího areálu plodné, vzdělávané půdy, nýbrž který chce zemi dáti nové, vyšší jednotky jejího hospodářského života, povznésti ji stavbou nových měst. Těmto městům mají nově v nich zakládané kláštery řádu dominikánského dáti — mohli bychom říci — jakousi duchovní páteř: býti vůdcem a regulátorem jejich duchového života, zárukou jistého řádu v jejich namnoze neklidných a kvasu plných obyvatelských vrstvách.[54]

Nepochybně, že ten úkol dával také — aspoň z části — i pan Havel z Lemberka oběma klášterům dominikánským, které zakládal na svých zbožích v Turnově a v Jablonném. Tento velmož, který byl nepochybně dobře obeznámen s životními poměry pokročilejších zemí německých a snad i italských,[55] věděl jistě dobře, jaký pokrok pro hospodářský ruch a život znamenají nové útvary městské, a přikročil proto — stejně jako jeho švagr, z hořejšího vyprávění po této stránce už známý Smil z Lichtemburka — velmi záhy k zakládání takovýchto útvarů na svých zbožích, zejména když, jak se zdá, výsluhami, kterými král Václav I. odměnil jeho věrnost a statečnost v nebezpečných časech synova povstání, jeho državy podstatně byly vzrostly.[56] A dominikáni zdáli se mu patrně tím lepší duchovní oporou jeho nových založení městských, že i u jiných měst, která byla tehdy u nás zřízena, se jejich kláštery, jak se zdá, osvědčily a byly nově zakládány.[57] Byli

to ovšem zase patrně především dominikáni němečtí, které pan Havel usadil v nově zakládaném městě Turnově a městě Jablonném. Obyvatelstvo, jež mělo tvořiti jádro nově zakládaných měst, přicházelo k nám většinou z němec. sousedství a, že i dominikáni — aspoň jablonští — pocházeli z tohoto zahraničí, ukazuje pravděpodobná účast biskupa Brunona ze Schauenburgu na tomto díle páně Havlově, o níž jsme se byli zmínili prve, a pak zakročení a vůbec péče kolínského dominikána, Němce Gerarda, o novotný konvent.

Ale rozhodně úmysl dáti jakýsi tmel nově pánem z Lemberka zakládaným městským pospolitostem nebylo to jediné, co vedlo pana Havla k zakládání dominikánských klášterů v Turnově a v Jablonném. Jsou tu i bezpochyby určité perspektivy a souvislosti duchovního rázu, které doprovázely zakládání dominikánských konventů v našich zemích a v nichž musíme také spatřovati obě fundace páně Havlovy, platící řádu kazatelskému. Rád svatého Dominika, který vznikl v italském prostředí, bojujícím tou dobou živěji než kterékoliv jiné duchové prostředí západoevropské o uznání shora dotčené devisy, že „moc světská jest poddána moci duchovní", byl z nejhorlivějších obránců moci a autority papežské jakožto představitele právě duchovní vlády nad křesťanským světem. Při křížových výpravách — a to jak proti nevěřícím ve východním Středomoří, v Svaté zemi a oblastech přilehlých, tak také proti pohanským Prusům a jiným národům na Baltu — jsou vedle minoritů hlavními hlasateli kříže ve všech končinách, kam jejich mocným pathosem nesené kazatelské slovo zasahuje.[59] Ale i ve velkém zápase — posledním zápase zároveň — který se rozvíjí od let třicátých XIII. věku mezi kurií papežskou a „pokolením zmijí", rodem

hohenštaufským, zasahují nad jiné významně do boje po boku Říma, takže císař Fridrich II. je nucen proti nim vystupovati rozličnými, namnoze značně příkrými opatřeními, kdežto papežové zase se jich ujímají zvláštními bullami proti přehmatům, je stihajícím.[60]

Také u nás, v českých dějinných příbězích XIII. věku, uplatnil se řád kazatelský v tomto smyslu — a to jak svými členy, přicházejícími zvenčí v rozličných poselstvích kurie papežské, 'která v této době s oblibou používala mužů v řeholním šatě svatého Dominika k svým jednáním a rozkazům, tak svými příslušníky, usazenými uvnitř tehdejšího přemyslovského státu. Roku 1232 vyřizují tu dominikáni výzvu Řehoře IX. k podpoře řádu Německých rytířů, které tou dobou tísní „pohanští Prusové, odmítající poznati pravého Boha a pána Ježíše Krista",[61] jedenáct let po té — 1243 — vidíme je znovu k příkazu papeže Innocence IV. hlásat křížovou výpravu do Prus a do Livonska.[62] A zejména významné ovšem bylo vystupování dominikánů ve službách vůle papežské v našich zemích za zmíněného již posledního zápasu moci kuriální s odumírající mocí hohenštaufskou, který, jak známo, dotkl se také ne nezávažně vnitřních osudů našeho království — jmenovitě v několikrát již dotčené vzpouře mladistvého kralevice Přemysla Otakara a jeho stoupenců, resp. inspirátorů proti králi Václavovi v druhé polovině let čtyřicátých XIII. věku.

Tato účast, která je pro naše vyprávění tím důležitější, že v jejích perspektivách právě můžeme viděti i obě dominikánská klášterní založení pana Havla z Lemberka, zůstala, bohužel, doposud historiografií, která se pohnutými událostmi Přemyslova povstání proti otci zabývala, nepovšimnuta.[63] A přece vynořují se mniši řádu kazatelského v shluku postav, naplňují-

cích rozechvělé tehdy jeviště naší národní historie, ne bezvýznamně. Už papežský kaplan a poenitenciář, dominikán Gotfrid, který přišel roku 1246 do našich zemí „pro quibusdam ecclesiae romanae et Terrae sanctae negotiis", „za jistými záležitostmi církve římské a Svaté země,"[64] je jistě osobnost, která si zaslouží v dějových souvislostech té doby pozornosti. Jeho úkolem bylo nepochybně nejen odstraniti definitivně s biskupského stolce olomouckého nedávno ne plně kanonicky zvoleného Konráda z Friedberka, který jako „fautor Friderici dicti imperatoris, dei et ecclesiae inimici, in episcopatum Olomucensem per laicalem potentiam se procuravit intrudi"[65] a zachovat! toto místo pro člověka plně oddaného věci papežské, jako byl pozdější přítel pana Havla staršího z Lemberka — ale i působiti obecněji na veřejné mínění v českém prostředí — klatbou, vznesenou na pražského biskupa Mikuláše r. 1247 a přísným dohledem nad zachováváním nejdůležitější zbraně kuriální: interdiktu[66] — aby se ochotněji podrobilo rozhodnutím Innocence IV. Ale dominikáni, kterým byl Iimocenc IV. v prosinci 1245 jakožto nejsilnější prý hradbě Církve svěřil vyhlášení klatby na Fridricha II.,[67] pracovali pro politiku papeže z rodu Fieschi patrně i po odchodu tohoto vyjednavače a zplnomocněnce papežského. Slyšíme-li později v listě Innocence IV. biskupům řezenskému a míšeňskému z 5. května 1248, že „někteří páni a rytíři čeští proti Fridrichovi [II.] a jiným nepřátelům Církve přijali kříž,[68] nemůžeme tu nevytušiti v pozadí práci příslušníků řádu kazatelského.[69] A ještě počátkem let padesátých XIII. století ozve se jméno dominikána u nás v úzkém spojení s bojem kurie proti rodu hohenštaufskému a vůbec s jejími politickými plány. Kardinál Hugo de St. Cher, kterého

jsme poznali prve v listině z 2. listopadu 1252, svědčící klášteru v Jablonném, sám dominikán, byl jako legát papežský vyslán do Německa, aby tu po smrti Fridricha II. dopomohl k plnějšímu vítězství jeho protivníku, kuriálnímu kandidátu na trůn německý, Vilémovi Hollandskému.[70]

Bylo snad přátelské gesto pana Havla staršího z Lemberka k řádu kazatelskému, které tak významně sleduje časově právě za páně Havlovým vystoupením v boji, kde byl tento — možno říci — přímo jakýmsi spojencem dominikánských horlitelů proticísařských, v nějaké spojitosti s politickými resp. nábožensko-politickými událostmi doby? Myslím, že není možno této domněnce upříti rysu značné pravděpodobnosti, i když nemáme bližších zpráv o motivech a postupu páně Havlově v době Přemyslova povstání. Vidíme-li, že dominikáni patrně přicházejí k hradnímu pánu z Jablonného a z Turnova s doporučením právě onoho Bruna ze Schauenburgu, který před nedávnem také jejich zásluhou byl uveden na biskupský stolec olomoucký a který byl v té době nepochybně cele na straně Innocence IV. a vůbec kurie proti domu hohenštaufskému — a vidíme-li dále, že je to právě posel onoho kardinála Hugona de St. Cher, vyslaného Innocencem IV. v průvodu Viléma Hollandského do Němec, který pomáhá podstatně při zakládání Havlovy dominikánské fundace v Jablonném,[71] neubráníme se dojista myšlence, že spojení páně Havlovo s dominikány bylo podloženo — aspoň do jisté míry — i zájmem politickým resp. církevně-politickým: že těsnější blízkost, v níž se choť blahoslavené Zdislavy ocitl k řádu kazatelskému založením turnovského a jablonského kláštera, měla jej připoutati těsněji i k straně kuriální, v jejíchž službách byl tak významně vystoupil

za povstání, inspirovaného se strany hohenštaufské proti Václavovi I. Skoda jen, že nevíme přesněji, odkud, z kterého kláštera přišla řeholní štípení do těchto nových ústavů řádových; potom snad bylo by možno něco více povědět o souvislosti jejich s dominikánskými ohnisky odporu proti Fridrichovi II.

Než ani církevně-politiekými souvislostmi, v nichž — patrně — došlo k rozhodnutí pana z Lemberka, není dojista vyčerpán význam, jaký měly nové klášterní komunity, založené panem Havlem, pro náš tehdejší národní život a pro život jeho rodiny a vůbec bližšího okolí. Řád kazatelský měl i určité poslání ve vlastním, užším toho slova smyslu duchovní: byl z nejmocnějších nositelů a opor nových kulturních proudů, které se zrodily v románských zemích západoevropských na prahu XIII. století a (které měly do značné míry vtisknouti i celý ráz tomuto věku, činíce jej snad nejsměleji vzepjatým údobím životního slohu, známého pode jménem „gotika". Moderní historiografie nebyla — zdá se — ve svých vylíčeních kulturních dějin západoevropského lidstva k duchovým zásluhám dominikánů zcela spravedlivou, jsouc příliš zaujata fascinujícím náboženským zjevem světce assiského, jehož především citově podložená religiosita připadala jí bližší než se strohou břitkostí rozumovou postupující a dogmaticky ostře vyhraněné náboženské cítění bojovného obránce církevního pravověří proti jihofrancouzským kacířům, svatého Dominika. - Stačí však snad vysloviti několik jmen z dějin řádu dominikánského v XIII. století — Alberta Velikého (Albertus Magnus), Viléma Duranda (Durantis), Raymunda de Pennaforte a především arci Tomáše Akvinského — abychom viděli, že v dominikánském řádu v době rozhraničující epochu románskou a gotickou a pak

v pokoleních následujících byly skutečné duchové pilíře soudobého lidstva, bez nichž by nebyl myslitelný nejen kulturní svět tehdejší, ale i do značné míry kulturní svět dnešní, pokud aspoň spočívá doposud na základech vzdělanosti středověké. Ani k mystickým proudům, kterými byla západoevropská gotika tak bohata, nezůstalo duchové prostředí řádu dominikánského nijakž hlucho — třebaže původní myšlenkové základy řádu vázaly tento především k činnosti intelektuelní, k objasňování a obhajování dogmatických základů Církve. Děkujeme-li řádu františkánskému v tomto ohledu hlavně za významný „svatební motiv" mystiky západoevropské, děkujeme dominikánům XIII. a pak XIV. věku za neméně významný motiv „božího přátelství", „přátelství s Bohem".[72]

Ze také u nás jako v jiných zemích kulturní oblasti západoevropské znamenal příchod dominikánů velmi silný popud pro duchovní život, nemůže býti pochyby. Velmi záhy — už mezi prvními zprávami o klášteřích řádu kazatelského v našich zemích — mluví se o lektorech v těchto ústavech, což ukazuje na to, že bylo tu zřízeno studium, hlavně patrně pro obory theologické.[73] A už v letech čtyřicátých věku XIII. objevuje se v dominikánském klášteře v Praze také osobnost, která zapsala se nemálo v dějiny středoevropské kultury té doby: Martin Cech neboli Martin Polák (Martinus Bohemus, Martinus Folonus), rodák z Opavy, později papežský kaplan a poenitenciář a konečně arcibiskup v polském Hnězdně (f 1279), jehož sbírka kázání „Sermones de tempore et de sanctis", abecední přehled dekretu Gratianova a dekretálů (t. zv. „Margarita decreti") a hlavně ovšem velká kronika světa, nesčetněkráte přepisovaná a vydávaná „Chronica Martiniana"

(v českém přepisu Martiniani) staly se z nejběžnějších kusů v kulturním majetku středověkého lidstva.[74]

Bohatství umění výtvarného, které se rozvinulo v nových klášterních prostředích řehole kazatelské v prvé polovici XIII. věku, bohužel povětšině vzalo za své v době bouří husitských, postihnuvších zvláště krutě řád, který od svého založení představoval jakéhosi strážce katolické orthodoxie par excellence a který se stavěl jako pevná stráž proti všem heretickým odchylkám od uznaného učení církevního, a, co sniad zbylo, zaniklo v přestavbách věků dalších.[75] Ale můžeme-li souditi aspoň z dominikánského kláštera v Českých Budějovicích, který byl postaven (jistě z největší části) mezi léty 1265-1274 a který dodnes udivuje pozorovatele některými znaky, vyznačujícími podivuhodně — na tehdejší poměry u nás — pokročilou gotiku,[76] vládl i po této stránce v duchových střediscích dominikánských u nás v XIII. století ruch velmi živý. Dominikáni ostatně — jsouce (obdobně jako cisterciáci) v ustavičném styku se svým řádovým ústředím ve Francii[77] — představovali u nás — i když první jejich příslušníci přicházeli k nám z úkrají německých — jakýsi most, po němž blížil se český člověk nejvyspělejšímu tehdy duchovně úkrají západoevropské kultury, a možno je v této souvislosti nazvati přímo předchůdci „zlaté doby" našeho středověku, doby Karla IV., připjavší se ke gallské orientaci řádu kazatelského celým svým životem.[78]

V jakém smyslu zaujala kultura, resp. duchové proudy, představované řádem dominikánským, pana Havla z Lemberka, je ovšem dnes těžko říci. Dominikánský klášter v Turnově byl spálen — i se svými mnichy — když 2ižka r. 1424 vzal útokem toto město,[79] a ne-

zbyly ani zdi, ze kterých bychom mohli posouditi, jak založení kdysi páně Havlovo vypadalo a snad i jaký duchový život se v něm rozvíjel. Jen s jistou pravděpodobností lze říci, že to byla stavba na malé město podivuhodně rozsáhlá patrně trojlodní a s 11 oltáři[80] — nic více však nedovedou prameny o ní pověděti. A stejné platí i o dominikánském klášteře v Jablonném, který jako „peleš lotrovská" padl v oběť rozvášaěným „božím bojovníkům" rok poté, co zanikl v jejich bouřlivém přívalu klášter turnovský[81]: zde, tuším, zbytky stavení klášterních byly pohlceny velikolepou architekturou, vzepjavši se tu nad staveništěm předhusitského chrámu a konventu v době barokní.[82] A tak není — když jinak o duchovním životě páně Havlově nemáme než těch několik velmi sporých, zlomkovitých a naprosto neplastických zpráv, které jsme shora sestavili jedva v nejnutnější svědectví o jeho duchových zájmech — vodítek, podle nichž bychom mohli jasněji postihnouti styčné body mezi tímto českým velmožem a jím fedrovanou řeholí kazatelskou na poli duchovém. Snad jen onen náběh, sbližující řád svatého Dominika v řádové odnoži „militia Christiana", „rytířstvu Kristově", která se stala později základem třetího řádu dominikánského, s řády rytířskými, lákal duchovně bojovného velmože, osvědčivšího, jak jsme viděli, tolik porozumění pro ideály křižácké, v atmosféru, představovanou novou řeholí svatého Dominika.[83]

Tím těsnější pouta však, jak se zdá, spjala na poli duchovém s řádem kazatelským chot pana Havla z Lemberka, paní Zdislavu. Dominikáni dovedli obecně získat si ženu XIII. věku v takové míře, jako jen málokterý nebo snad vůbec žádný církevní řád tehdejší. Tato řehole rozvinula velmi bohatě — daleko bohatěji ješ-

tě než bylo tomu u cisterciáků, jinak v tom ohledu proslulých — kult, který tak silně pozvedl úctu k ženě v době rytířské, t. j. kult mariánský, a není pochyby, že citová stránka tohoto kultu nesmírně působila na ženský svět současný, nacházející v Panně-Matce nejen svůj nejvyšší ideál životní, ale i pevné a porozumění plné útočiště v nesnázích vlastního života, a poutala ženy pevněji k jeho ohniskům. Vedle toho působila patmě na současnou ženu západoevropskou i podivuhodná moc slova, kterou nacházela v kazatelském umění dominikánů a vzhledem k níž byla daleko přístupnější nežli tvrdý, bojovnický souvěký muž: svatý Dominik sám byl podle vyprávění svědků[84] kazatelem z nejpůsobivějších, v Německu, odkud přišli, jak se zdá, z velké části i dominikáni zemí našich, bylo v první polovině XIII. století celá řada skvělých kazatelů z jeho řádu, počínaje převorem kolínského kláštera Jindřichem, který dosáhl v tomto ohledu slávy větší než kterýkoliv jiný jeho současník, až po Jana z Wildeshausenu[85] — a podobně bylo tomu i v jiných zemích.[86] Působení kazatelského pathosu podléhala ostatně tato v ohledu náboženském zvlášť citlivá a až k extatičnosti se vzpínající doba velmi lehce i mimo prostředí dominikánské a velké hnutí, které vzniká právě v XIII. století v Belgii a jehož představitelkami jsou sv. Marie z Oegnies, sv. Kristina ze St. Truijen a jiné zjevy tehdejší ženské mystiky belgické, je úzce spiato se jménem lutišského slavného kazatele z konce XII. a počátku XIII. věku Lamberta le Bègue, původce t. zv. bekyň, beguines, typického to projevu „nové zbožnosti" prudce se rozvíjející gotiky.

Dominikáni, jak se zdá, byli z počátku k sympatiím, s nimiž je přijala současná západoevropská žena, dosti bezradní: jistý militární cha-

rakter, který dal řádu Španěl, svatý Dominik, nedovoloval patrně dosti dobře vyjiti vstříc snahám po ženské účasti na životě řádovém.[87] **Později** však pochopili velmi dobře, jaký význam má pro upevnění náboženského života získati oporu mezi ženami, a otevírají ženám netoliko t. zv. druhý řád svatého Dominika, vlastní to ženskou řeholi dominikánskou, ale i širší možnosti svého třetího řádu. Do našich zemí přichází už řád kazatelský, maje otázku účasti žen v řeholi a spolupráce s nimi vyřešenu. A, jak živé vzrušení mezi ženským světem českým dovedli vyvolati mniši v šatě svatého Dominika hned při svém příchodu do Čech, ukazuje vyprávění t. zv. Dalimila v shora již jednou dotčené kapitole jeho kroniky „Kalk sú predikateři do Prahy přišli":

„Tehdy u svatého Klimenta u mosta přizednice bieše,
ta sobě pravé jmě Trubka jmieše.
Ta je sě mluviti,
že *svatý Kliment velí jim u mosta sobě slúžiti.*
Proto predikateři z Pořiečie vynidú
a k svatému Klimentu k mostu přijidú."[88]

Ale nebyl to jen svět městský a jeho v ohledu náboženském hlubokými proměnami životní „fa§on de vivre" rozcitlivělé prostředí, k němuž patřila extatická prorokyně, „přizednice" Trubka — jež vítaly dominikány při jejich vstupu na naši půdu. I kruhy nejvyšší — společnost dvorská a velmožští obyvatelé nových hradů českých a moravských, resp. ženy a dcery těchto — vycházejí se znamenitým zájmem vstříc řádu kazatelskému. Jak tato společenská oblast — vznícená ostatně neméně než obyvatelstvo městské překotným rozvojem poměrů, k němuž u nás dochází v XIII. věku, a s nadšením neofytů se vyrovnávající s ide-

ály, jaké představovala svatá Alžběta Duryňská třeba nebo jiné ženy-světice aristokratického původu v té době — přijímala ve své ženské složce duchovou náplň, již představovali žáci svatého Dominika, je viděti na zájmu, jemuž se těšil mnohokrát již zmíněný první ženský klášter dominikánský u nás, brněnská „Cella S. Mariae" „Chevschencelle", třebaže šlo tu o založení v jádře původu městského. Mezi dobrodinci a přáteli tohoto ústavu přicházejí nejen choť Václava I., královna Kunhuta, ale i nejmocnější velmožská jména té doby, jako byl pan Boček ze Znojma, Smil z Lichtemburka, Havel z Lemberka a jiní známí naši z předchozího líčení,[89] jež ke klášteru připoutala patrně — vedle ohledů dvorských — především pozornost, prokazovaná mu se strany ženského světa našich zemí tehdejších.[90]

Lze jistě dobře pochopiti, spatřujeme-li mezi těmi ženami, jež se sblížily s řádem kazatelským v této době — aspoň podle tradice, již nestojí nic v cestě a která naopak stupňována je pevně zjištěnými okolnostmi k svrchované pravděpodobnosti — i blahoslavenou Zdislavu. Po tom, jak jsme shora vylíčili — aspoň v stručných rysech — její duchový profil, netřeba jistě zvlášť obšírně vykládati, že tato žena byla zvlášť disponována k tomu, aby se stala význačným zjevem oné vzrušeně krásné „nové zbožnosti", která přichází do našich zemí s mnichy s bílým škapulířem mariánským. O její matce Sibyle a o její sestře Eufemii, provdané za znojemského kastelána Bočka, která r. 1252 ovdověla, vypráví tak zv. větší letopis žďárský,[91] že se v pozdějších letech usadily ve zvláštních drobných domcích těsně při ostatních budovách kláštera žďárského a že tu žily životem, připomínajícím naléhavě život západoevropských „bekyň", „una degentes, Christo

famulantes": vyšívajíce se svou služkou Leogardou[92] roucha kostelní a pečujíce i jinak o nový klášter.[93] U mladé ženy, kterou její zasvěcení předčasné smrti činilo nepochybně přístupnější slovu a lásce „jiného světa.", můžeme jistě předpokládati zbožnost, která se projevila u její matky a sestry, ve formách ještě prohloubenějších a tajemnějších.

První léta dominikánského řádu u nás jsou cele prosycena zvláštní atmosférou, jež na nejednom místě se rozsvětluje podivným kouzlem zázraku. Někdy na konci let třicátých XIII. věku měl se naroditi Alžbětě, choti pražského měšťana Kunšíka Bílého (Albus), synek a matka zasvětila jej v duchu blah. Jordánovi Saskému, druhému generálu řádu kazatelského, který právě nedávno před tím zemřel v pověsti svatého. Dítě konečně přišlo na svět — mrtvé, ale na přímluvu blah. Jordána, jehož ženy, obklopující rodičku, i rodička sama vzývaly, po nějaké době začalo dýchat a ožilo.[94] Jiným zázrakem oslavil Bůh v Praze jednoho z prvních světců řádu dominikánského, sv. Petra Mučedníka, který se těšil zvláštní úctě i v našich klášteřích řehole kazatelské, uzdraviv jakousi prostou ženu a jakousi šlechtičnu, které se k němu utekly.[95] A není pochyby, že bychom nalezli ještě více podobných událostí v prvních dějinách dominikánských na naší půdě — zejména kdybychom mohli nahlédnouti do početných jistě zápisů dominikánských klášterů, které byly u nás zničeny přívalem velké náboženské revoluce husitské.[96]

Do tohoto ovzduší, obklopujícího řád kazatelský u nás v prvé polovině XIII. věku, se velmi těsně zapojuje i zjev blahoslavené Zdislavy. Slyšeli jsme již na počátku této kapitoly, jak kronika t. zv. Dalimila vypráví o zámecké paní z Jablonného:

„Pět mrtvých vzkřiesila,
mnoho slepých prosvietila,
chromých a malomocných mnoho uzdravila
nad jinými pracnými veliké pomoci činila

Souvislosti, v nichž se s blahoslavenou Zdislavou v její době setkáváme, ukazují dosti zřetelně, že tato slova nejsou vzata ze vzduchu, nejsou jen vymyšlenou oslavou „svatého života paní", která patrně, nebyla-li v příbuzenských svazcích, byla aspoň ve stycích krajanských s autorem „boleslavské kroniky" - nýbrž opírají se patrně o pevnou tradici, zakotvenou cele v půdě doby, v prostředí, s jehož kořeny srostla, a v duchových přátelstvích, která si zvolila.

Ze, stavši se tak výraznou představitelkou „nové zbožnosti", která přicházela k nám s řádem kazatelským z oblastí západoevropských, stala se blahoslavená Zdislava zároveň jistou podporou rozvoje tohoto řádu a všeho, co tento přinášel do náboženského, uměleckého, vědeckého a vůbec duchového života našich zemí, je na snadě. Její zjev upoutával jiné, její odvaha, prožít s intensitou co možná největší — s intensitou, která povznášela ji na samu hranici rozumově pochopitelného a rozumově nepochopitelného, nadpřirozeného — ideály, uváděné v život mnichy s mariánským škapulířem, vedla jiné duchy k následování. A tak je blahoslavená Zdislava — podobně jako její souvěkovkyně, duchovně nad jiné půvabná Anežka Přemyslovna — dokladem onoho mocného duchovního vzepietí, které charakterisuje českou společnost XIII. věku a které projevilo se i na venek v neobyčejném lesku, ozářivším českou říši za posledních Přemyslovců, zároveň však povzbuzením ctižádosti pokolení pozdějších, pro něž naplnění nejvyšších duchových ideálů

jejich doby musí býti stejně příkazem, chtějí-li uchovati život národní v plném květu a síle, jako byla kdysi pro velké zjevy naší gotiky václavské a otakarovské. V tom smyslu obrací se také — aspoň z části a v hlavních svých složkách — k osobnosti bývalé hradní paní na Lemberce, Jablonném a patrně ještě jiných hradech českého severu její kult, zbožná úcta k ní, rozvinuvší se v pozdějších staletích.

^J^xiiSvcítyitý GCLLÍVZ.

První počátky kultu blahoslavené Zdislavy třeba hledati nepochybně v oněch několika verších kroniky t. zv. Dalimila, v nichž je zapsáno úmrtní datum a působení „svatého života paní" a které jsme citovali v předchozích kapitolách naší knihy.[1] Tak, jako tomu bylo u svatého Václava, u svatého Vojtěcha, u svatého Prokopa a jiných světeckých zjevů minulosti české, stává se i zjev ženy, která s takovou intensitou dovedla prožiti duchový obsah své doby a dopnouti se nejvyššího životního ideálu jejího, ideálu světce, v poměrně krátké době po její smrti předmětem jisté národní pýchy, oslavou českého jména — aspoň v očích kronikáře, který přistupoval k spisování svého díla s přáním vypsat především vše slavné, co o svých předcích věděl:

„by sě v to někto múdrý uvázal,
vše české skutky v jedno svázal."[2]

Po kronice Dalimilově však jméno blahoslavené Zdislavy v pramenech XIV. a XV. století úplně zaniká — ačkoliv na příklad doba Karlova ve svých hojných kronikářských sepsáních, shromažďujících kde jaké zprávy o světeckých zjevech české minulosti a o zázracích, jimiž Bůh také oslavil českou zemi, poskytovala přerozličně místo i příležitost k vzpomín-

ce i k širšímu rozvití úcty k bývalé hradní paní z Lemberka.[3]

Jak vysvětliti toto náhlé odmlčení po připomínce, která jinak jistě byla s to, aby připoutala pozornost českého čtenáře XIV. a pak XV. věku k zjevu „svatého života paní"? Není pochyby, že tu působilo několik momentů — rozdílných podle duchového utváření doby. Především se zdá, že kult blahoslavené Zdislavy, jehož svědectví máme v kronice t. zv. Dalimila, byl místně, resp. krajově vymezen. Skladatel tohoto rýmovaného sepsání — ať tož to byl Hynek Zák z Dubé či kdokoliv jiný[4] — pocházel nepochybně z kraje boleslavského, kde rod Zdislavin — rod pánů z Lemberka — ai jeho příbuzenstvo: páni z Valdštejna, páni z Michalovic, páni ze Zvířetic, páni z Vartemberka a jiné odnože starých Markvarticů ovládaly valnou část podhůří pod Ještědem a pod Krkonoši až do rovin dolního Pojizeří a horní Cidliny.[6] Byl proto zpraven o pozoruhodném zjevu, jakým byla choť Havla z Lemberka, podrobněji než kdokoliv jiný z jiného úkrají českého — zejména když měl, jak z jeho kroniky viděti, i přímo úzké styky s erbem čtyř lvů i s erbem „polovičným"[6]. Ale už skladatel rýmovaného t. zv. většího letopisu žďárského, který nežil v této krajové oblasti (ba snad valnou část svého života prožil mimo hranice českých zemí), nedovede, jak jsme viděli,[7] pověděti o Zdislavě nic víc, nežli že se provdala za Havla z Lemberka, „bez úhony s nim byla živa" a darovala mu dvě děti: dceru Markétu a syna Havla, který „také krátce jen žil". Tím méně ovšem lze očekávati, že by zprávy o hradní paní na Jablonném a na Lemberce došly k jiným kronikářům souvěkým, kterým souvislosti jejich díla neukládaly z daleka tak se starati o tento zjev, jako kronikáři žďárskému, píšícímu přece

historii založeni pana Přibyslava z Křížanova a pana Bočka, kastelána znojemského, a — do jisté míry aspoň — i jejich rodin.[8]

V XV. stol. přistoupil pak k tomuto momentu krajové vázanosti kultu Zdislavina ještě další moment, který souvisel s vývojem náboženských poměrů v našich zemích: obecný pokles úcty svatých, k němuž dochází v husitských Čechách. I když ne všichni husité odmítali ctění světců a světic s takovým ikonoklastickým radikalismem, jako ona ozbrojená chasa, která řádila 7. června 1421 v chrámě svatovítském a jejímž dílem „obrazy mistrné a tabule oltářů převelmi krásné s rouháním... jsou spáleny..." — přece jen i u těch nejumírněnějších zůsta' jakýsi stín nedůvěry k této složce náboženského kultu katolického, který zkresloval ji nepozorovaně v jakýsi druh modloslužebnictví. A dovedl-li kališnický postulovaný arcibiskup Jan Rokycana ve své Postille obraceti se útočně i proti kultu v předhusitských Cechách kdysi tak populárnímu, jako byl kult svatého Prokopa, patrona českého nacionalismu XIII.—XIV. století, lze pochopiti, že ani kult blahoslavené Zdislavy nemohl dojiti v Čechách krále Zikmunda až Vladislava Jagelovce žádného ohlasu a milosti — tím spíše, že šlo tu o zjev Církví oficielně ještě neuznaný a že klášter, který mohl býti a snad i byl ohniskem úcty k hradní paní z Jablonného a z Lemberka, dominikánský klášter v Jabkraném, byl, jak jsme prve pověděli, husitským přívalem roku 1425 velmi poškozen, ne-li vyvrácen.[9] Vlastní reformace protestantská, která následovala husitství a ujala se — ač ne zcela právem — jeho dědictví (zejména v oblastech pohraničních), zakryla, jak se zdá, památku blahoslavené Zdislavy tak dokonale, že ani Václav Hájek z Libočan, ač zahrnul do své známé „Kroniky české" v pe-

stré směsi kde jakou postavu historickou i zbájenou a bohatě protkal její osnovu daty zcela vymyšlenými, bývalé hradní paní na Lemberce nevěnoval žádné pozornosti.[10]

Úplně ovšem známost o blahoslavené Zdislavě ani v husitských a reformačních Cechách nezanikla. I v XV. století přepisuje se u nás znovu a znovu kronika t. zv. Dalimila[11] a s ní i mnohokrát již svrchu citované verše:

„Léta ot narozenie Jezu Krista milostivého po tisiciu po dvú stú po pěti dcát druhého svatého života paní Sdislava s světa snide."

A s jakým zalíbením přepisovač této doby utkvěl na jménu Zdislavině, jež mohlo mu být jakousi zárukou dobrého jména vlastního národa jeho ve smyslu náboženském, je vidět z toho, že mu nestačí zápis starého textu o jejích divech a zázracích, ale ještě jej — alespoň slovně — snaží se rozviti:

„malomocných mnoho očisčila
chromých a mnoho jiných uzdravila.. ."[12]

Ale přece jen: říci něco nového o podivné „svatého života paní" už XV. a XVI. století nedovedlo. Její legenda, jež snad začala klíčiti někdy na počátku XIV. věku, nevzešla a všechno, co zbylo českému člověku doby bezprostředně následující po ní, bylo právě jen těch několik řádek v staré rýmované kronice země české, nad nimiž stanul v rozpacích, nedoveda je rozviti opravdu než slovně, formálně.

Teprve na konci XVI. století proniká jméno Zdislavino opět výrazněji v hovorech i sepsáních soudobých, jež obracela se — zejména k náboženské minulosti české. Souvisí to s několika příčinami. První popud k zesílení, či

vlastně: k obnovení úcty blahoslavené hradní paní lemberské, dal nepochybně mocný duchový proud, který začal doléhati do našich zemí nepozorovaně od konce let padesátých XVI. věku a výrazněji pak od let osmdesátých až devadesátých téhož století: *protireformace.* Ukázal jsem už jinde,[13] jak dobře postihlo toto hnutí význam kultu starých českých postav světeckých jako pojítka mezi vlastním duchovým životem jeho a životem české oblasti v době románské a gotické a jako dokladu autochthonnosti katolicismu v našich zemích, i jaký důraz na toto uctívání patronů českých i jiných světeckých zjevů, v Cechách a na Moravě ctěných, položilo. V jeho rámci nejen že oživuje znovu velmi výrazně kult svatého Václava, podporován účinně novými pokusy legendickými, oslavami veršovanými i žákovskými divadelními hrami, ale i kult svaté Ludmily, který ostatně do značné míry splýval s kultem svatováclavským, kult svatého Vojtěcha, kult svatého Prokopa a jiných gloriolou věnčených postav, o nichž dávaly zprávu staré obrazy oltářní, písně a hymny i zápisy kronikářské a hagiografické.

Ze také k postavě blah. Zdislavy upiala se pozornost protireformačních horlitelů a že také o obnovu jejího kultu se začali zasazovati průkopníci nového proudu u nás na konci XVI. století, souvisí arci ještě s jinou, zvláštní příčinou. Krátce po té, co skončily dlouholeté bouře husitské drtivým finále u Lipan — r. 1435 — dostalo se Jablonné, které bylo několik desítiletí před vypuknutím velké náboženské revoluce české (1383) přešlo z rodu pánů z Lemberka na jejich přibližné, pány Berky z Lipého,[14] definitivně do rukou těchto Berků, v jejichž rodě se pak udrželo nepřetržitě, přecházejíc s větve na větev, až do konce XVI. věku, kdy Jindřich Berka z Dubé pro špatné hospodaření byl nu-

cen prodati svoje dědictví na Jablonném Markétě Hozlauerové.[15] Berkové — původně blízcí Habsburkům a jejich snahám náboženským[16] — se asi v druhé polovici XVI. věku poluteránštili a jako luterská vrchnost ocitali se nejednou ve sporu s dominikánským klášterem v Jablonném, který žil, jak se zdá, ne právě vzorně pod jejich panstvím, takže Rudolf II. sám musil rovnati spory mezi jablonskou vrchností a tamními mnichy řádu kazatelského.[17] Ale jedna větev jejich, usazená ovšem mimo oblast jablonskou, na Královéhradecku, zůstala věrnou náboženství katolickému, ba stala se ve svých dvou členech — Zbyňkovi Berkovi z Dubé, arcibiskupovi pražském (v letech 1592-1606), a jeho bratru Ladislavovi, nejvyšším komorníku markrabství moravského a protivníku pana Karla staršího ze Zerotína — významnou představitelkou oné šlechty české, která byla světskou oporou protireformace v našich zemích. A právě této větvi děkuje kult blahoslavené Zdislavy za svoji hlasitější obnovu koncem XVI. století.

Katolický šlechtic doby barokní — u nás i v jiných zemích evropských, které se dostaly v XVI. či počátkem XVII. století v sféru nového životního stylu, vycházejícího ze Španěl, z Itálie a z Francie — viděl rád mezi svými předky postavy pověsti světecké. Neboť, bylo-li tomuto kavalírovi šlechtictví — abychom užili pozdější definice Balbínovy[18] - „perpetua quaedam virtutis professio maiorum illustri sanguine et exemplis propositis animata", „jakýmsi stálým projevováním se vynikajících vlastností, k němuž vedou potomky jejich původ a příklady jejich předků", nemohlo zajisté nic svědčiti o výši jeho nobility tak, jako zjevy obklopené svatozáří, v nichž tato hluboce náboženská doba viděla ztělesněn svůj nejvyšší ži-

votní ideál. Jimi byla jeho tradice rodová nejen podstatně obohacována, ale přímo posvěcována, dostávalo se jí utvrzení, překonávajícího všechny proměny časů, vzpruhy i ceny silnější, než byla kterákoliv jiná v myšlení tehdejšího člověka. A dvojnásob přirozeně kladla na tuto věc důraz rodina, jejíž člen stal se vysokým hierarchou, ba zaujal konečně nejvyšší místo v duchovní správě země: pro ni byla taková světecká postava její minulosti jakousi legitimací její pýchy, ukazovala, že tento její příslušník dostal se k svému místu ne snad jen náhodou, nýbrž — mohli bychom říci: jistým rodovým zákonem, starou tradicí rodovou, která v něm došla jen jaksi nového naplnění. Berkové z Dubé — ve své katolické větvi — neváhali ani dost málo se znovu přihlásit k zatím zapadlé postavě české gotiky XIII. věku — paní Zdislavě — jako ke své pramateři.

Zdá se ovšem, že podnět k jejich péči o obnovu úcty k blahoslavené Zdislavě vzešel ne z rodiny samé, ale z kláštera dominikánského v Jablonném, který v XVI. století, jsa sešlý a zchudlý z předchozích dob a ocitaje se nad to v zmíněných již prve sporech se svou luteránskou vrchností, byl nejednou v opravdu velmi povážlivém stavu, takže neváhal přijmouti i almužnu od jablonského luteránského pastora, Čecha Daniela Sutoria.[19] Roku 1594 stal sepřevorem v Jablonném P. Dominik Stallhofer, bakalář theologie a, jak se zdá, jeden z těch kněží, kteří byli u nás oporou protireformačních snah už před převratem bělohorským.[20] A P. Stallhofer patrně postihl, že by v obnovené úctě blahoslavené Zdislavy mohl získati pásku, která by opět úže spjala klášter s rodinou berkovskou a pomohla mu získati její přízeň, pro obnovu kláštera bez pochyby nezbytnou. K roku 1596 — dvě léta po nastoupení Stallhofe-

rově v hodnost převorskou — zaznamenává „Liber expositorum" dominikánského kláštera jablonského: „Murarius ... sacrum sepulchrum [B. Zdislavae] magis acoomodavit, faber serarius crates ferreas purgavit, faber lignarius sive arcularius cancellos circa circumfecit et rubro colore tinxit et pictor lapidem B. Zdáslavae sepulchralem sicut et tabellam eleemosynariam pinxit" — „Zedník ... posvátný náhrobek blahoslavené Zdislavy poupravil, zámečník vyčistil železné mřížoví, truhlář neboli výrobce nábytku postavil kolem dokola hrazení a natřel je červenou barvou a malíř vymaloval náhrobní kámen blahosl. Zdislavy i tabuli almužen".[21] To byl, pokud lze zjistiti, první krok k obnově kultu bývalé hradní paní v Jablonném a na Lemberce, o jehož úpadku jinak, tuším, dosti zřetelně svědčí zrezivělé mřížoví a zašlý kámen náhrobní, pronikající svými barvami v pozadí právě uvedeného citátu. Ze P. Stallhoferovi se vskutku podařilo obnovou kultu blahoslavené Zdislavy získati sobě i klášteru pozornost a přízeň rodiny berkovské, o tom svědčí poznámka, kterou nacházíme na jiném místě „Libri expositorum" dominikánského kláštera v Jablonném. „Dominus fundi Berka" — praví se tu — „ipsi aJddictissimus fuisse videtur": „Pán zboží Berka byl mu, jak se zdá, velmi nakloněn."[22] A na jiném místě těchže zápisů se poznamenává: „Etiam Celsissimum Archiepiscopum Pragensem sibi magis quam omneš laiii praedecessores PP. Priores devoverat", „Také Jeho Milost arcibiskupa pražského získal si [Stallhofer] více než všichni předešlí Otcové převoři.. ,"[23]

Ale Berkové z Dulbé neomezili se jen na passivní účast na lichotivém pro ně kultu blahoslavené Zdislavy. Zejména arcibiskup Zbyněk, -který — přes všechny stesky, vznášené proti

němu se strany příliš horlivých průkopníků **protireformačních** proudů u nás na konci XVI. věku[24] — byl přece jen z hlavních činitelů ve **velkém** obratu, nadešedším v našich zemích okolo roku 1600, a chápal patrně i vyšší, ne pouze rodinný význam obnovené úcty — přičiňuje **se** zřejmě o znovuoživení zašlé světecké tváře gotické minulosti české. Pod jeho záštitou a k němu zamířen vzniká nepochybně hymnus o blahoslavené — či vlastně podle slov autorových: svaté — Zdislavě, který napsal jeho generální vikář Jiří Barthold z Braitenberka, humanistický Pontanus, a který jsme už několikrát byli citovali shora[25] — charakteristický dostatečně už svou první slokou:

„Zdislavam Sanctam canimus Patronam
Gente Berkarum, specie decoram,
fulgidam vita, meritis opimam,
mořte beatam ..."

(„o svaté patronce Zdislavě z pokolení Berků zpíváme, krásné vzezřením, skvoucí životem, bohaté zásluhami, blažené smrtí.") A k této skladbě, která je prvním písemným, či lépe: literárním dokladem obnovené úcty k choti kdysi pana Havla staršího z Lemberka po celých téměř třech stech letech odmlčení, druží se — rovněž ještě za arcibiskupování Zbyňkova napsaný životopis Zdislavin v téhož Jiřího Pontana z Braitenberku „Bohemia pia", o němž také byla už svrchu několikrát řeč.[26]

Ale i po smrti Zbyňka Berky z Dubé kult blahoslavené hradní paní z Jablonného a z Lemberka nejen že se udržel, ale ještě rostl. Katolická větev rodiny Berků dostala se roku 1610 Ladislavem Berkou z Dubé, bratrem arcibiskupovým a mnohými nenáviděným vůdcem protireformace na Moravě, přímo v držení zboží

jablonského.[27] A i když toto později (1623) přešlo zase s jeho synovce Jana Jetřicha na linii, která tu vládla před Hozlauery, nebyli to už luteránští Berkové, nýbrž Berkové stejně horlivě protireformační jako jejich moravští příbuzní. Zejména první z nich, Jindřich Volf Berka z Dubé, hejtman Nového města pražského, později dvorský sudí a konečně president dvorské komory a královský místodržící v Cechách, lnul opravdu úzce nejen k režimu, jehož byl sám významným představitelem, ale i k jeho církevně-politickým směrnicím. Lze pochopiti, že úcta blahoslavené Zdislavy docházela v této rodině podpory ochotné, ba více než ochotné.

Berkové nestarali se arci mnoho o nějaké historicky opravdu doložené dovožení, že jsou vskutku potomky blahoslavené Zdislavy. Historické podání doby barokní nebylo ani tak dobře kriticky a materiálově vyzbrojeno, aby dovedlo rozpoznat!, že Jaroslav z Lemberka, přes něhož jde pravděpodobně příbuzenská linie, vížící rod Berků z Dubé s rodinou paní Zdislavy, nebyl patrně jejím synem vlastním, nýbrž až dítětem z druhého manželství pana Havla staršího.[28] Badatelům té doby stačila namnoze jen nepatrná stopa, ba dokonce i jen jistá vzdálená možnost, kterou jejich kombinační vynalézavost velmi snadno rozvinula, k tomu, aby mezi předky velmožských rodin pobělohorských dali vzejiti světedké slávě a záři, a, dovedli-li spojití bez nejmenších pochybností osobnost tak mlhavou, jako byla „blahoslavená" Amabilia nebo „blahoslavený" Protiva, s rodem Černínským, nedělali si pochopitelně nejmenších výčitek u blahoslavené Zdislavy a rodiny berkovské, jejichž souvislost zdála se jim jasně prokázanou. A tak přichází od lét dvacátých XVII. století blahoslavená Zdislava s ustáleným téměř epithetem: de familia Berkensium, de gente Ber-

karům, stemmate Berkiana a pod.[29] - Balbín rozvíjí toto epitheton v poněkud širší zmínku o „prastarém a nad jiné osvíceném pokolení pánů Berků", zplodivším „multos insignes sanctimonia caeterisque dotibus viros ac matronas" (mnoho svatostí a jinými dary ducha vynikajících mužů a žen), která zřejmě je vedena jeho svrchu dotčenou myšlenkou o šlechtě jakožto určité duchové řadě, poznamenané od pokolení nejstarších až do přítomnosti slavnou duchovou tradicí,[30] a autor z konce XVIII. st., augustinián-bosák Josef Táborský ve svém vydání starého Lebedova popisu království českého z r. 1778[31] pod tlakem vžité už tradice o berkovském původu blahoslavené Zdislavy přemalovává dokonce celou historii kláštera a rodu Zdislavina, uváděje jako zakladatele dominikánského konventu v Jablonném (založeného podle něho r. 1267) Jaroslava Berku z rodu Berků z Dubé, který prý se kdysi psal také podle svého hradu „de Lemberk".[32] Tam až dospělo novotné celkem podáni, vzniknuvší nebo aspoň podstatně (a to na úkor pravdy) zesílené koncem XVI. století, kterému bohatá rodina Berků z Dubé dodávala stále nového důrazu: novým oltáříkem, který dala postaviti bl. Zdislavě hraběnka Antoinetta Berková r. 1677, novými svícny, které daroval k jejímu hrobu roku 1686 hrabě František Antonín Berka, stříbrnou lampou vzácného díla, darovanou sem hraběnkou Františkou Rosalií Kinskou, roz. Berkovou,[33] a hlavně ovšem velikolepým chrámem — dodnes z nejvýznačnějších kostelních budov barokních v severních Cechách[34] — jehož základní kámen byl položen zmíněným právě hrabětem Františkem Antonínem Berkou z Dubé 18. listopadu 1699[35] a ve kterém pak bylo s velikým nákladem pokračováno jeho sestrou, taktéž právě dotčenou Františkou

Rosalií kdysi Berkovou, tou dobou provdanou Kinskou.[36]

Ale nebyl to jen zájem, resp. pýcha mocného velmožného rodu — ostatně nikterak ne jen malicherná, protože jí se vskutku upevňovaly i určité mravní základy v tomto starém pokolení, posilovaly jisté krásné tradice jeho ve smyslu výše dotčené bardkní definice šlechtické — které posilovaly kult blahoslavené Zdislavy, obnovený protireformací, nýbrž i zájem a pýcha celého národa. Josef Pekař kdysi ve svých známých „Třech kapitolách z boje o sv. Jana Nepomuckého"[37] ukázal velmi přesvědčivě, jak za úsilím našeho pobělohorského baroika a jeho duchových představitelů o kanonisaci r. 1393 umučeného generálního vikáře areidiecése pražské stály vysoce vlastenecké snahy: jak šlo tu především o oslavu vlastního národa novým zjevem světeckým, který by mu netoliko získal novou slávu mezi katolickými národy západoevropskými, případně zámořskými, ale který by také pozvedl — jako nový důkaz jeho vnitřní síly, upínající se k nejvyšším životním ideálům v obzoru tehdejšího člověka dosažitelným — české národní sebevědomí, podlomené zlými událostmi pobělohorskými. A Pekařův důkaz o národních kořenech obnoveného a později mocně rozkvetlého kultu svatojanského lze — s tím nebo oním omezením resp. modifikací — aplikovati i obecněji na všechno ono usilovné hledání v minulosti české, se kterým se setkáváme u takového Bohuslava Balbína, Tomáše Pěšiny z Cechorodu, Jiřího Plachého, Jiřího Crugeria a jiných jim podobných mužů ze XVII. a prvé poloviny XVIII. věku a které chtělo vyzvednout! znovu ze zapomenutí a ozářiti plným leskem světecké glorioly celou řadu postav, počínaje postavami z prvních počátku křesťanství u nás, jako byl Ivan, poustevník ze

sv. Jana pod Skalou, průvodce svatého Václava Podiven, jeho sestra Přibyslava a j., přes typicky gotické zjevy blahoslavené Anežky Přemyslovny, Arnošta z Pardubic atd., až po skoro současné či v čerstvé paměti ještě žijící jesuitské mučedníky z dalekých misií zámořských. Tu všude je hlavním popudem k práci především snaha ukázat, jak vzácný duchový odkaz 6e tají v české minulosti, jak slavné tradice dává historie živoucímu národu, a v tom smyslu i vyvodit ušlechtilost tohoto národa, který baroknímu člověku v podstatě není ničím jiným než jakousi rozšířenou představou rodu a je posuzován arci také podobně, jako byly posuzovány rody jiné, jmenovitě šlechtické.[38]

Ze i blahoslavená Zdislava jevila se baroknímu vlasteneckému historikovi jako postava, dokazující přítomnost vzácných duchových sil v rozložitém národním kmeni českém, jako oslava jeho, ba v jistém smyslu jeho posvěcení, netřeba pochybovati. Už svrchu dotčená kniha „Dvanáctero řádů rytířův božích obojího pohlaví v rozličných stavích", vydaná v Praze r. 1630 zařazuje ji ve svoje oddělení VI., oddělení patronů českých a dává jí defilovati před očima čtenářovýma jako poslední v průvodu ochránců české země a českého národa za svatými Cyrilem a Metodem, Vítem, Zikmundem, Václavem, Vojtěchem, Prokopem, Ludmilou, Vintířem, Janem Almužníkem (Nepomuckým), Anežkou a Hroznatou.[39] Stejně dotčená už také „Fama posthuma s. Joannis Nepomuceni" — ve třech jazycích, českém, německém a latinském r. 1643 vydaný spisek Jiřího Plachého (Fera), zařazuje ji v zatím už rozrostlou skupinu českých patronů.[40] A v této souvislosti objevuje se pak blahoslavená Zdislava znovu a znovu v hagiografické literatuře našeho baroka: v Chanovského „Vestigium Bohemiae

piae"[41] v Delaminecově „Paradisus concionatorum tetralogiae mysticae",[42] v široce rozvinutém výčtu Jana Nádasdyho „Annus coelestis"[43] a j. Balbín věnoval Zdislavě několik zmínek ve svých knihách — nejobsáhlejší a vnitřně nejvýmluvnější nepochybně ve své „Bohemia sancta"[44] — a pak drobnou legendu, o které už byla svrchu řeč a která se dnes chová v lobkovické knihovně v Roudnici. Jak hluboko přilnul k jejímu zjevu, svědčí zmínka v „Miscellianeích": „Adoravi osculo huius Beatae tumulum non ante multos annos et singulari me pietatis dulcedine persensi". („Uctil jsem náhrobek této blahoslavené před několika málo lety polibkem a bylo mi, jako bych byl zalit zvlášť sladkou zbožností.")[45]

Zesílený kult blahoslavené Zdislavy, který zásluhou otců dominikánů se udržel, i když rodina, která byla jinak jeho nejmocnějším fedrovatelem, rodina Berků z Dubé, vymřela ve své české, domácí větvi roku 1706 zmíněným již shora Františkem Antonínem hrabětem Berkou — musil ovšem chtě nechtě vyústit v snahy o oficielní uznání blahoslavené se strany Církve, o její beatifikaci. Snad v tom směru chtěli dominikáni čeští, a zejména jablonský klášter, už koncem XVII. a v prvé polovici XVIII. století podniknouti potřebné kroky: aspoň relace převora jablonského P. Hyacinta generálovi řádovému o zázracích nad hrobem blah. Zdislavy z roku 1691[46] a zesílená literární činnost, upínající se k postavě Zdislavině, se kterou se shledáváme u dominikánů jablonských v době, kdy i s jiných stran jednalo se v Římě o beatifikaci resp. pak kanonisaci nových českých světců příp. blahoslavených: Jana Nepomuckého, Jana Sarkandra a j., v letech dvacátých XVIII. věku, a které vděčíme mimo jiné i shora zmíněný již spisek Reginal-

da Brauna, první to samostatně vydanou legendu naší blahoslavené — se tomu zdá nasvědčovati. Ale snad že velikolepé oslavy beatifikace a pak kanonisace svatého Jana Nepomuckého, do jejichž stínu spadá dokončení pompésního chrámu jablonského a přenesení ostatků blahoslavené Zdislavy do jeho prostor (roku 1729 resp. pak 1731) i spojovaná s nimi, respektive je připravující literární oslava bývalé hradní paní jablonské a lemberské, zatlačily poněkud do pozadí možnost nové beatifikace světeckého zjevu z našich zemí, snad že rostoucí odklon od horlivé a rozdychtěné religiosity našeho baroka oslabil postupem času úsilí toto: teprve takřka po dvou stech letech od dostavení chrámu, který měl býti významnou barokní oslavou blahoslavené ženy „de prosapia Berkarum" — 1908 — byla provedena beatifikace Zdislavina v ovzduší, které, nejsouc po stránce duchovně-historické ještě s dostatek přehledné, vymyká se našemu líčení.[47]

Leč tento odklad v oficielním uznání blahoslavené Zdislavy se strany Církve nezměňuje nic na významu, který si získal její zjev pro náš národ v době, která byla nepochybně z nejosudovějších v jeho dějinách a kdy, vyčerpán těžkými ranami více než třicetileté války, zdál se už těsně blízek záhubě. Byla-li už rytířskému skladateli rýmované kroniky české z počátku XIV. věku „paní svatého života" Zdislava zjevem, jímž právem se chtěl chlubiti před zraky jiných národů jako důkazem, kam až dovede se vypnouti síla českého ducha, jak dovede naplniti skvělé ideály dobové — byla i hagiografovi a vůbec českému vzdělanci doby pobělohorské významnou oporou naděje, že národ, nadaný tak silnými vnitřně lidmi, jako jsou lidé svatí, nebude v onom životním boji, který vede každý jednotlivec i kmen, nikdy

zlomen. A v tom smyslu obrací se nepochybně i dnes nejen zbožná mysl věřícího, ale i ta, jež nemá již plné síly víry, za světlým zjevem bývalé hradní paní lemberské, jako by opakovala si i při ní slova, kterými pokolení národa našeho před mnoha sty lety už obracela se k svatému dědici země české a patronu jejího lidu, svatému Václavu:

Nedej zahynouti nám ni budoucím!

P O Z N Á M K Y .

[1] V závěru své studie v „Časopisu katolického duchovenstva" slíbil Pinkava, že „obšírnější životopis bl. Zdislavy... podá v nejbližší době ve zvláštní knize". Pokud však vím, k vydání této knihy nedošlo.

[2] Pro úplnost bibliografickou měli bychom snad uvésti z poslední doby ještě některé drobnosti, jako je třeba knížka J. Tschorcha „Die selige Zdislava in ihrem hl. Leben und Wirken nach alten Urkunden zusammengestellt" (v Něm. Jablonném 1902), nebo meditativní spíše spisek P. E. Soukupa O. P. „Blah. Zdislava Bérkovna", vydaný jako 1. číslo sbírky „Vítězové" v Olomouci 1934, a ovšem i řada článků — novinových a revuálních — jejichž výčet nalezne čtenář v Tumpachově-Podlahově „Biblografii české katolické literatury náboženské od r. 1828 až do konce r. 1913" dílu III., na str. 986. — Ale tu nešlo by dojista než o úplnost formální, protože drobnosti tyto k vlastnímu vědeckému poznání blah. Zdislavy ničeho nepřinášejí. Rovněž tak upouštíme, abychom zbytečně neplýtvali místem, od výčtu prací, které v proudu nebo v rámci jiných širších líčení se zabývaly postavou naší blahoslavené. Pokud pro její vykreslení mají nějaký podstatnější význam, bude jich vzpomenuto na příslušném místě v poznámkách.

[3] Velmi pěkný příklad toho, jak snaha panovníků odměňovati svoje věrné novými beneficiemi postupem času musila se vždy více uchylovati k pohraničním hvozdům, poskytuje, jak se zdá, Plzeňsko a jeho široce rozvětvený rod Drslaviců. Kdežto starší Drslavici a jejich „generationes" se drží vesměs ve středu této „provincie", generace mladší posunují se vždy dále proti tokům trojříčí Radbuzy, tJhlavy a Úslavy resp. Mže, takže známého spolubojovníka Přemysla Otakara I., královského komoří Černína, kterému vděčil král zřejmě za svůj úspěch r. 1197 a kterého nepochybně pak také náležitě odměnil, nacházíme později v samém podhůří šumavském, kde se jeho potomstvo udrželo až do naší paměti na Chudenicích. O utváření velmožských držav v Cechách doby knížecí sr. ostatně práci Ferd. Klose „Das ráumliche Bild der Grundherrschaft in Bóhmen b. zum Ende des XII. Jahr-

hunderts" v „Mitteilungen d. deutschen Vereines fur Geschichte der Deutschen in Bohmen", r. LXII., str. 218, sq.

[4] Takovým příkladem velmože, který používal pomoci klášterního založení při své práci kolonisační, byl na příklad zakladatel kláštera v Teplé pan Hroznata. Sr. o tom J. V. Simáka „Středověká kolonisace v zemích českých" („České dějiny" I. 5, str. 576).

[5] Mám aspoň za to, proti J. V. Šimákovi („Středověká kolonisace v zemích českých" str. 1004), že kolonisace v okolí kláštera nebyla provedena už jeho zakladatelem, velmožem Jiřím. Nasvědčuje tomu to, že teprve po čase a zvláštními svědky musilo býti provedeno ohraničení klášterního majetku (sr. G. Friedrich: „Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae" II., str. 175).

[6] Johanitská kolonisační činnost rozvinula se hlavně na Plzeňsku a Zatecku, kde na př. v Tepelských horách se setkávala s kolonisační činností tepelských premonstrátů, později v Pootaví, a j. — Rád Německých rytířů uplatnil se hlavně na Českomoravské vysočině, kde o něm ostatně ještě uslyšíme v dalším našem vyprávění.

[7] O kolonisační činnosti Valdsas, jež je zároveň typickou ukázkou aktivity řádu cistercského v tomto oboru, sr. spis H. Muggenthalera „Kolonisatorische und wirtschaftliche Tatigkeit eines deutschen Zisterzienserklosters des 12. und 13. Jahrhunderts", vyd. v Mnichově r. 1924.

[8] Kolonisační činnosti našich klášterů cistercských nedostalo se, bohužel, té monografické pozornosti, jakou představuje práce Muggenthalerova, citovaná předchozí poznámkou. Vadil tu patrně místy (jako na př. u Nepomuku) naprostý nedostatek příslušného materiálu. Ale to, co víme ze studií a knih, zabočivších k této činnosti v rámci jiného líčení, jako jsou na př. Simákovy „Dějinné paměti okresu mnichovohradišťského", Klosova práce, uvedená shora v pozn. 3, a j., ukazuje zřetelně, jak nesprávné je tvrzení V. Novotného v „Českých dějinách" (I. 3., str. 134 sq.), jako by kolonisační činnost cisterciáků u nás nebyla tak veliká, jak se dosud mělo za to.

[8] O rodu tohoto pana Jana z Polné nelze nic bližšího říci. J. V. Simák v článku „Vikart z Trnavy" v „Časopisu společnosti přátel starožitností českých" IV. (str. 45-47) vyslovil domněnku, že byl zetěm pana Vikarta z Trnavy, jehož t. zv. větší letopis žďárský (Fontes rerum bohemicarum II., str. 526) označuje jako „nad jiné blízkého jeho přítele" („propior fuit eius

amicus"). Ale listina Václava I. ze 7. června 1242, o níž bude řeč v další poznámce, nenechává nás, tuším, na pochybách, že pan Jan umřel bez mužských potomků, zanechávaje jen dceru Annu, a také t. zv. větší letopis žďárský (l. c. str. 526) svědčí výslovně, že zemřel před r. 1251 (podle Simáka by byl musil žít ještě 1259). Byl-li otec páně Janův Zbraslav, kterého připomíná táž listina, totožný se Zbraslavem, „subpincerna regis", a „pincerna regis", který přichází na královských listinách 1228-1238, nelze říci. Rozhodně však šlo o velmožský rod velmi majetný a mocný, jak vidět z majetku, dotčeného dále v pozn.[1s], který zřejmě z daleka ještě nepředstavoval celé zboží páně Janovo.

[10] Sr. Fontes rerum bohemicarum II., str. 523. Dobu, kdy došlo k povolání mnichů z kláštera oseckého k založení „celly sv. Bernarda", lze přibližně určiti podle zmínky o opatu Slávkovi, který je listinně dosvědčen v letech 1238-1239, byl však nepochybně opatem už několik let dříve (že by byl stál v čele oseckého kláštera už od r. 1212, jak tvrdil — na základě staré tradice řádové — Scheinpflug v článku „Abt Zlauco von Osegg" v „Mitteilungen des Vereines fůr Geschichte d. Deutschen in Bohmen" r. XVI., str. 74 sq., vyvrátil přesvědčivě Novotný ve svých „Českých dějinách" I. 3., na str. 903). Od roku 1240 byl osecký Slávek biskupem, i spadá uvedení kolonie oseckých mnichů do Žďáru někdy do polou let třicátých XIII. věku, protože po pěti letech Slávek ještě jako opat svoje mnichy odtud odvedl (sr. další poznámku!). To by také odpovídalo tomu, co uslyšíme ještě o nové fundaci páně Janově pro Německé rytíře v úvodí Doubravky, která měla býti jakousi náhradou za nezdařený pokus žďárský a spadá do r. 1242. Ostatně, pokud jde o počátky kláštera, sr. též studii J. Teigeho „Die Vorgeschichte des Klosters Saar" v „Studien und Mitteilungen aus dem Benedictiner und Cisterzienserorden" r. XIII., str. 81 sq. Studie ta jmenovitě ukázala, že listina, kterou uvedl Erben ve svých „Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae" I. (str. 226-7) k r. 1206 a označil jako zakládací listinu kláštera oseckého, týká se našeho kláštera ve Žďáru. Datování této listiny do let 1232—34, jak je nacházíme u Teigeho, arci zase právem opravil Novotný ve svých „Českých dějinách" I. 3., na str. 907.

[11] Sr. Fontes rerum bohemicarum II., str. 523-4. - Připomínka našeho letopisu o velmožském původu Slavkově je správná, bylť Slávek bratrem známého

přívržence a oblíbence krále Václava I. Boreše z Rýzmburka z mocného pokolení Hrabišiců.

[12] O významu hospodářské organisace cistercských klášterů u nás pověděl dosti Šusta ve svých „Dvou knihách českých dějin" (díl I., str. 244 sq., 2. vyd.).

[13] Sr. vyprávění t. zv. většího letopisu žďárského, navazující bezprostředně na zmínku o nezdaru páně Janova pokusu ve Žďáru: „Non ideo cessat Christo sua solvere vota, - ast hoc, quod potuit, fecit, sua praedia tradens - fratribus et viduis aliis quoque religiosis; - in Drowowicz locat ipse crucem gestantibus amplam - ecclesiam satis et pulchram, que cernitur, ecce, - et bona plura dat hiis super aram virginis almě'' (Fontes rerum boh. II., str. 524). Darování páně Janovo řádu Německých rytířů přesněji vyznačuje příslušná k němu konfirmační listina krále Václava I. ze 7. července 1242, otištěná ve výtahu v Erbenových Regestech I., na str. 504. Podle listiny té daroval pan Jan Německým rytířům řadu vsí: Drobovice, Přibyslavice, Samoplesy, Vršce, část Vinař, patronátní právo v Polně a dvě osady, nazývající se Jankov (dnešní Janovice), pro případ pak, že by vdova po něm zemřela nebo znovu se provdala, i vsi Potěhy, Tupadla a druhou část Vinař (jde vesměs o vsi, které patřily později k panství žlebskému a tupadelskému, jen Polnou a Janovicemi dostáváme se z této oblasti daleko na jihovýchod). Ze tu pan Jan měl na mysli — obdobně jako před tím při založení kláštera žďárského — i možnosti kolonisační činnosti Německých rytířů, osvědčené už jinde (na př. v sousedství Polné naHumpolecku), tomu nasvědčuje také to, že podstatnou část darování tvořil hvozd, „quae Zlubichki dicitur, quae iacet inter Camenicam et Dubravicam rivulos" (který se jmenuje libický - podle Libice nad Doubravkou na severovýchod od Chotěboře - a leží mezi říčkami Kamenicí [Chrudimkou] a Doubravkou). Les ten už v dřívějších listinách hrál zajímavou roli a býval kdysi mnohem větší, vytvářeje — podle listiny Vladislava II. z let někdy 1146-1148 (Friedrich: Codex diplomaticus Bohemiae I., str. 163-5) hraniční polesí „inter Cazlavensem et Brinensem provinciam". Ale zřejmě ještě v letech čtyřicátých XIII. věku nebyl nijakž hluboko dotčen činností kolonisační.

[14] Sr. Fontes rerum bohemicarum II., str. 522, 524 a 525.

[16] Při prohlédání těchto Přibyslavů se pochopitelně zrak badatelův upne ne bez zamyšlení k Přibyslavovi, synu Svarovu (patrně onoho Svara, který se uvádí mezi svědky listiny olomouckého knížete Oldřicha zr.

1174 a pak vévody Fridricha z r. 1180 — ve Friedrichově Codexu I., na str. 239 a 261), připomínanému už, tuším, roku 1194 (Friedrich, Codex I., str. 319), jistě však r. 1207 (Friedrich, Codex II., str. 55; listina z r. 1203, v níž se také vyskytuje, je podle Friedricha, 1. c. str. 375, podvržena). Tento Přibyslav měl bratra Zdislava, jehož jméno naléhavě vzbuzuje vzpomínku na dceru Přibyslavovu Zdislavu a při jisté pravidelnosti křestních jmen u nás v XIII. stol. mohl by tento fakt snad býti jakýmsi vodítkem našeho pátrání. Ale ovšem nějakých bezpečnějších důkazů pro sepjetí Přibyslava našeho s touto rodinou není, stejně jako jej nelze sepnouti s jinými Přibyslavy, k nimž by vedlo jejich zakotvení krajové v oblasti brněnské. Ze by byl totožný s Přibyslavem, bratrem Jana z Polné, o němž se zmiňuje shora cit. zakládací listina kláštera žďárského (u Erbena, Regesta I., str. 226 a 227), jak tomu chce Pinkava („Bl. Zdislava z Lemberka", „Časopis katolického duchovenstva" XLIX., str. 282), je vyloučeno. T. zv. větší letopis žďárský — dobře zpravený o přátelích Jana z Polné — by o tak úzkém příbuzenství musel vědět! A stejně jistě není správná domněnka, kterou vyslovil kdysi Aug. Sedláček ve svém „Místopisném slovníku historickém království českého" (str. 732) a kterou po něm ještě důrazněji opakoval J. Beran ve své studii „Bl. Zdislava — příbuzná Dalimilova?" v „Časopisu spol. přátel starož. čes." 1938 (na str. 15): že totiž náš Přibyslav je zakladatelem města Přibyslavě. Na její opodstatnění, proti němuž se staví, co víme o zakotvení Přibyslavově na moravské straně pohraničního hvozdu, rozhodně nestačí jen to, že Přibyslav patřila později příbuzným tohoto velmože, Ronovcům, a že Přibyslav měl, podle vyprávění t. zv. většího letopisu žďárského, v majetku (připomínám arci: vedle zlata!) hodně stříbra, jež se dolovalo (také později) hojně na Německobrodsku.

[16] Sr. Boček: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae II., str. 352, Erben: Regesta I., str. 433. Kastelánem čili purkrabím na Veveří nebyl ovšem Přibyslav dlouho. Ještě r. 1236 uvádí se v listině markrabí Přemysla (Boček, Codex II., str. 314, Erben, Regesta I., str. 420-41) „jako burgravius de Aychhorn [německé^ jméno Veveří]" Ctibor, který se stejným titulem (případně s titulem „praefectus") uváděl se tu už roku 1234 (sr. Boček, Codex II., str. 264, 268 a 269, Erben, Regesta I., str. 395, 400 a 401). A také dlouho v této hodnosti Přibyslav nepotrval, nebot už v roce 1243 nacházíme v listině krále Václava I. k tomu roku da-

tované (v Bočkově Codexu III., str. 35 a v Erbenových Regestech I., str. 520) jako kastelána „de Ueueri" jakéhosi Ratibora. Takovéto rychlé střídání „žup" bylo v té době zjevem dosti častým i příznačným.

[17] Sr. Bočkův Codex dipl. et epist. Moraviae, díl II., na str. 358-9, a (ve výtahu) Erbenova Regesta I., str. 456. Ze by byl Přibyslav také kastelánem na Obřanech, jak tomu chce Jos. Beran v studii „Bl. Zdislava - příbuzná Dalimilova?" v „Časopisu společ. přátel starož. českých" 1938 (str. 15) je domněnka, která nemá v pramenech žádné opory, ba proti níž se vzpírá fakt, že téhož roku 1240, kdy se připomíná jakýsi Přibyslav z Obřan (u Bočka II., str. 381, Erben I., str. 470) zve se náš Přibyslav (krom místa právě citovaného též u Bočka 1. c. str. 356 a u Erbena 1. c. str. 459) výslovně kastelánem brněnským. S tím pak ovšem také padají dohady, vyslovené Beranem (1. c.), že Obřany (u nichž bychom ostatně musili předpokládati, že šlo jen o dočasnou funkci Přibyslavovu při tomto hradu, jako tomu bylo u Veveří) se staly později věnem dcery Přibyslavovy Eufemie, a další výklady jeho o souvislosti Přibyslavově s pány z Obřan a jejich erbem.

[18] Ze šlo tu o jmění, získané jako výsluha na úkor hvozdnatého pohraničí česko-moravského, nasvědčuje ta okolnost, že sídlo svoje v Křižanově (na severovýchod od Velkého Meziříčí) musil si Přibyslav teprve vybudovati (sr. vyprávění skladatele t. zv. většího letopisu žďárského: „Nobilis interea vir strenuus ac venerandus, - de quo narravi vobis, dominus Prsibislaus - in Crisans mansit, quod tunc fundaverat ipse, - sed nondum fuit hoc castrum quod cernitur ecce..."). Než právě v souvislosti tohoto energického úsilí o proniknutí a kolonisaci hvozdnatého úkrají pohraničního pochopíme lépe a plněji i klášterní fundaci Přibyslavovu ve Zďáře a okolnosti ji obklopující, jichž se ještě dotkneme v dalším.

[19] Uslyšíme ještě v dalším na str. 33 o přízni, kterou věnoval pan Přibyslav minoritům v Brně. „Miloval je" — podotýká skladatel t. zv. většího letopisu žďárského (Fontes rerum boh. II., str. 527) — „a také jiné řeholníky."

[20] Fontes rer. boh. II., str. 527.

[21] Přesného data, kdy se Přibyslav ujal myšlenky, postaviti ve Žďáru klášter cistercský, arci neznáme. Ale vyprávění t. zv. většího letopisu žďárského, které vkládá Přibyslavovi při jeho návštěvě u pana Jana do úst otázku, „jak se to má s klášterem, který za-

kládati byl počal", a které dál vypráví, že od návštěvy Přibyslavovy u pána polenského uplynula do jeho smrti (1251) řada let, nasvědčuje dosti zřetelně, že to bylo už někdy na počátku let čtyřicátých, těsně po té, co musíme předpokládati konec klášterního štípení oseckého na Žďáru.

[22] Sr. Fontes rerum boh. II., str. 525-526.

[23] Fontes rerum boh. II., str. 527.

[24] „Sed tamen antequam moreretur" — vypráví o tom opět větší letopis žďárský (Fontes rerum boh. II., str. 527-528) — „nuncius eius - mittitur ad generum Botschonem nomine, - Znoyme castellanus ubi tunc dicitur ipse fuisse; - nunciat ergo sibi prefatus nuncius ille, - quod socer ipsius egrotaret Prsibislaus - atque rogaret eum, quod ad hune subito properaret, - si dignaretur tamen illum cernere vivum. - Unde ubi ille bonus Botscho non tardat abire - atque suum socerum curat properanter adire; - et cum venisset, suscepit eum socer eius - gaudenter dicens: O Botscho, venis bene, fili, - ecce vocante deo vadam iam iam moriturus. - Tu scis quod volui fundare domům genitrici - Christi, nec possum, forsan dignus quia non sum - . . . Es quia tu dignus forsan, pater ille benignus - hoc tibi servavit Christus, cui cuncta creavit; - ergo viriliter incipe, prospere perfice Christi - atque Dei genitricis honoře domům monachorum, - qui precibus sanctis pro nobis iugiter orent, - et mea tu vota pro me, rogo, solvito tota, - ut mihi, sic tibi fac et sint conmunia nostra - omnia, quae mea sunt, tua sint, tantummodo fac nunc; - hec tibi conmitto, scio te fore namque fidelem. - Tunc iubet afferi sibi pondus aeris et auri, - ponderat ergo sibi tunc aurum, ponderat ac aes, - auri quatuor X, argenti quatuor et C. - Silvam cum fundo sibi contulit omnia dicens: - Fili mi care, tibi que dixi, memorare, - noli tardare quantocius hec operare. - Boscho suo socero respondit talia flendo: - Que modo dixisti tu, que fieri voluisti, - ipsa libens faciam, pater optime, si deus ipse - est mihi propicius, si vult iuvare volentem - atque Dei genitrix me iuverit hec operantem. - Non solum tua, sed mea do bona libenter, - ut possim Christi fundare domům genitrici - nec non pontifici confessori Nicolao. - Ergo securus, pater, esto, licet moriturus, - si sum victurus, non est labor mihi durus. - Hec cum dixisset, vale fecit ei socer eius - et de promissis magnas grates referebat. - Tunc est Botschoni factum sicut Salomoni - cui pater ipsius universa paraverat ante, - ut posset clare templům domino preparare..."

Scéně této, kterou vědomě jsem ocitoval z našeho letopisu celou, aby charakterisovala idealistní tendence, projevující se v této kronice, třeba rozuměti tak, že Přibyslav, který umíral bez mužských potomků, odevzdal svůj majetek na Českomoravské vysočině svému zeti, který pak z něho vybudoval — jako svoje vlastní založení — klášter žďárský. Potvrzení, které vydává Přemysl Otakar II. jako markrabí moravský r. 1252 k Bočkovu nadání kláštera žďárského (v Erbenových Regestech I., str. 603), sice mluví o tom, že zakladatelé (vedle Bočka byla to vdova po Přibyslavovi Sibyla a jeho dcery Eufemie a Eliška) chtějí novou íundací „prefati defuncti [Pribislai] complere pium votum" — ale v listině ze 17. prosince 1255 (v Bočkově Codexu Mor. III., str. 200, a v Emlerových Regestech II., str. 31) Boček „gravi infirmitate laborans" daruje některé vsi klášteru žďárskému výslovně jako „fundacioni mee, monasterio s. Marie Virginis samctique Nicolai in Saarh". O Bočkovi ostatně bude ještě řeč v dalším našem vyprávění na str. 34 sq.

[1] Josef Emler, vydavatel t. zv. většího letopisu žďárského ve Fontes rerum bohemicarum II., zjistil v studii „Uber die Identität des Verfassers der Chronica domus Sarensis mit dem Annalisten Heinrich von Heimburg", otištěné v „Sitzungsberichte der kónigl. bóhmischen Gesellschaft der Wissenschaften" 1878, že tento autor je pravděpodobně totožný s Jindřichem z Heimburka, narozeným v Heimburce v Dolních Rakousích r. 1242, jehož „cronicam Bohemiae" vydal téhož roku v III. svazku zmíněných již Fontes rerum bohemicarum. Vývody Emlerovy, které byly bez námitek přijaty všemi dalšími badateli, kteří se t. zv. větším letopisem žďárským zabývali, rozšířil nověji E. Asmann v drobné glosse „Zur Chronik von Saar des Heinrich von Heimburg" v XXIX. ročníku „Historische Vierteljahrschrift", dokazuje důvtipným vyřešením hříčkovitého verše 992.-993. kroniky žďárské, že Jindřich z Heimburku patrně opustil klášter žďárský, kam se byl dostal se svým otcem, kameníkem Ekhardem, povolaným sem k stavbě, a kde se stal nejprve novicem a pak jáhnem, r. 1267 a znovu se tam vrátil r. 1294.

[2] Letopis sám byl vydán až doposud třikráte. Po prvé jej vydal Rich. Roepell r. 1854 ve Vratislavi pod názvem: „Chronica domus Sarensis. Aus der Handschrift herausgegeben und erláutert." Druhé vydání je vydání Emlerovo v zmíněném již II. svazku Fontes rerum bohemicarum (str. 521-550), které jsem již citoval několikrát shora a k němuž — jako českému čtenáři nejpřístupnějšímu — budu odkazovati i nadále. Třetí vydání obstaral Jul. Dieterich v Monumenta Germaniae historica, Scriptores, sv. XXX. (str, 678 sq). Rukopis t. zv. většího letopisu žďárského — jediný známý — nachází se v universitní knihovně vratislavské.

[3] „Cum dominus Wentzeslaus, rex nomine quartus, - duceret uxorem, fueratque filia regis Phylippi quondam, qui natus erat Friderici, - ipsa etiam virgo Chunigundis erat vocitata. - Quae secům multas muiieres atque puellas - duxit diversas res cum masno comitatu, - inter quas etiam felix fuit illa Sy-

billa, - per quam fundata est domus haec ac per Prsibizlaum, - qui dominus tandem Sibillam duxit eandem. - Nam primům dieto Bohucho nupserat ipsa, - post mortem cuius domino nupsit Pribislao. - Hi duo coniuncti tres formosas genuere - natas, quae multaslaudes post hoc meruere, - atque duos alios pueros etiam genuerunt, - quorum nomina sunt mas. Petrus femina Lebisca. - Quarum prima tamen fuerat Stislawa vocata, - Eufemia bona fuit et vocitata secunda, - Elyzabeth iunior et tercia nomen habebat. - Has desponsarunt Gallus, Botscho quoque Zrnilo..." (Sr. Fontes rerum boh. II., str. 522-523.)

[4] Přesné datum příchodu Kunhutina do Čech není nikde, pokud vím, zajištěno. Ale i V. Novotný v „Českých dějinách" (I. 3., str. 641-2) připouští, že „patrně již záhy, dávno před skutečným sňatkem, poslána byla s četným průvodem na český dvůr..."

[5] Sr. „České dějiny" I. 3., str. 642.

[8] Kronika Jarlochova ve Fontes rerum bohemicarum II., str. 474.

[7] Dalimil — ve Fontes rerum boh. III., str. 156.

[8] Kronika Jarlochova ve Fontes rerum bohemicarum II., str. 512.

[9] Fontes rerum boh. II., str. 479.

[10] Sr. Fontes rerum boh. I., str. 369.

[11] „znalostí umění velmi bohatý".

[12] Sr. Fontes rerum boh. II., str. 420.

[13] „Princeps illustris, probus et satis literatus" jmenuje Konráda Otu s uznáním i cizí kronika, Gisleberta z Monsu Chronicon Hanoniense (vyd. W. Arndta v Monumenta Germ. Hist., Scriptores XXI., str. 574).

[14] O jeho studiu v Paříži sr. zmínku v kronice Jarlochově ve Fontes rerum boh. II., str. 462.

[15] Podle kroniky Jarlochovy ve Fontes rerum boh. II., str. 483.

[16] Vědomě nechávám stranou osobnosti, jako byl biskup olomoucký Jindřich Zdík, první opatové strahovští Gezo, Erlebold a Adalbert (cizinci) a jiní, kteří patří již vzdálenější minulosti.

[17] O choti Filipa Švábského Ireně (při druhém sňatku přijala jméno Maria) sr. práci Ed. Winkelmanna „Philipp von Schwaben und Otto IV. von Braunschweig" (Lipsko, 1873), I. Bd.: Konig Philipp von Schwaben 1197-1208, podle rejstříku.

[18] Její otec, císař Izák Angelos, byl typickým představitelem kulturního luxu, ovládajícího politicky jinak úpadkovou Byzanc z konce XII. století. Rád mnoho stavěl a svoje stavby ozdoboval uměleckými před-

měty, sváženými najmě ze starého Řecka. Sr. o něm studií Fr. Cognasso „Un imperatore bizantino della decadenza Isacco II. Angelo" v revui Bessarione r. XIX. (1915), str. 25-60 a 246-289.

[19] Sr. Lachmannovo vydání básní Walthera v. d. Vogelweide (4. vyd.) na str. 19. — O poměru Walthera v. d. Vogelweide k Filipovi Švábskému, jeho dvoru a jeho politice bylo psáno takřka ve všech větších pracích, tohoto básníka se týkajících (sr. zejména: W. Wilmanna „Leben und Dichten Walthers von d. Vogelweide" v 2. svazku Wilmaimova vydání jeho básní, [nověji přepr. V. Michels, Halle 1924], K. Burdacha „Walther von d. Vogelweide" a „Zum 2. Reichsspruch Walthers von d. Vogelweide" [„Sitzungsberichte d. k. preus. Akad. in Berlin" 1900] a j.).

[20] Sr. Letopisy české 1176-78 ve Fontes rer. boh. II., str. 283, letopis Jindřicha Heimburského v těchže Fontes III., str. 311 (zde je Kunhuta jmenována omylem Konstancie, což je — vzhledem k zprávě téhož Jindřicha Heimburského o sňatku Kunhutině v kronice žďárské - jistě zajímavá nedůslednost), kroniku Neplachovu tamže na str. 472, kroniku Marignolovu tamže na str. 603, kroniku Přibíka Pulkavy z Radenína (Fontes V., str. 122) a j.

[21] Sr. Letopisy české z let 1196-1278 ve Fontes rerum boh. II., str. 284, kroniku Marignolovu v těchže Fontes III., str. 564 a 567, kroniku Pulkavovu ve Fontes V., str. 134 a 294 a j.

[22] Sr. Letopisy české z let 1196-1278 ve Fontes rer. boh. II., str. 286, kroniku Neplachovu v těchže Fontes III., str. 473, olomoucký nekrolog z r. 1263 (B. Dudík: „Uber Nekrologe der Olmůtzer Domkirche" v „Archiv fůr oesterreichische Geschichte" LXV., str. 563) a j. — Vedle uvedených právě událostí vystupuje královna Kunhuta v starých kronikářských sepsáních jen ještě v kronice Pulkavově (ve Fontes rerum boh. V., str. 136) v souvislosti s jednáními o její věno mezi králem Václavem I. a císařem Fridrichem II.: tu není však než zcela passivním předmětem velké politické hry, při níž šlo Václavovi, jak se zdá, především o rozmnožení (hlavně územní) jeho moci rodové. Ovšem že zcela bez významu v soudobých příbězích politických královna Kunhuta nebyla: ne nadarmo jistě vyzvědá Fridrich II. v některých svých listinách příbuzenství, jež jej vázalo skrze ni k Václavovi I. Ale už Palacký (Dějiny národu českého I. 2., str. 149) a po něm znovu Novotný („České dějiny" I. 3., str. 676) si povšimli, jak poměrně velmi málo účast královnina na veřejném životě země odpovídala tomuto významu.

[23] Sr. Palacký, Dějiny národu českého (I. vyd.) i. 2., str. 193. — Zdálo by se snad, že v těchto bojích^ kdy mladý Přemysl Otokar vystupoval proti otci jako exponent štaufské politiky v Říši (sr. o tom podrobněji studii J. Šusty „Kritické příspěvky k dějinám Přemysla II. Otakara", odd. 1.: „Odboj proti otci" v „Úvahách a drobných spisech historických" I., str. 93 sq.), bylo přirozené místo Kunhutino na straně jejího syna. Ve skutečnosti však patrně byla situace pro Kunhutu značně komplikovanější: Královna byla, tuším, vázána do značné míry i na př. svými přátelskými vztahy k českým cisterciákům, kteří tvořili jednu z hlavních opor strany kuriální — a také citově bylo její pouto k manželovi příliš tuhé, než aby dovolilo jí postaviti se prostě beze všeho na stranu odboje. Václav ostatně zachoval svoji manželku v dobré paměti a r. 1249 dává „pro remedio animae... dilectae conjugis nostrae Cunegundis" klášteru doxanskému, který, jak uslyšíme ještě, byl jednou z oblíbených církevních institucí Kunhutiných, celou řadu významných obdarování (sr. Erben: Regesta I., str. 573.).

[24] Sr. Friedrich: Codex dipl. Boh. II., str. 341.

[26] Sr. příslušné listiny v Erbenových Regestech I., str. 402, 433, 434 a 447.

[28] O této podpoře díla blah. Anežky se strany královny Kunhuty svědčí zřetelně její zprostředkování při prodeji zboží přeštického kláštera v Kladrubech, jehož doklad máme v listině, otištěné ve výtahu v Erbenových Regestech I., str. 534.

[27] Stál u bývalého jesuitského kostela Nanebevstoupení Panny Marie. (Sr. Wolný: „Kirchliche Topographie von Máhren", II. 1., str. 86.)

[28] Sr. o něm článek sester dominikánek v Repčíně „Sestry Dominikánky v Čechách a na Moravě" v „Pamětním spise k sedmistyletému výročí založení řádu kazatelského 1216-1916" str. 84, W. Schlosingera „Geschichte der bóhmischen Dominikanerordensprovinz" (Praha 1916) str. 86., též v dalším našem vyprávění str. 63.

[29] Sr. Erben, Regesta I., str. 499.

[30] U Erbena, Regesta I., str. 521.

[31] Sr. „Jan z Michalovic", str. 32. — Podle G. Roetheho, vydavatele jeho poesie, pobyl Reinmar von Zweter, který pocházel z Porýnska a před tím, než přišel do Prahy, nějaký čas se zdržoval na dvoře rakouském, v Praze až asi do r. 1241, komentuje svými skládáními tamní dvorský život a slouže jimi politickým názorům a plánům Václava I.

[32] Ze v okolí královny Kunhuty se rozvíjel čilý duchovní život, svědčí také postava jejího notáře Fridricha, který byl jako první známý scholastik vyšehradský i správcem školy při této kapitule.

[33] Matka posledního normanského krále sicilského Tankreda slula Sibyla. K prostředí řecko-normanskému by mohlo snad ukazovati i jméno druhé dcery paní Sibyly Eufemie. Ale jméno to už bylo na Moravě zdomácnělé od časů Eufemie, choti vévody olomouckého Oty I. (t 1111). Ze by byla paní Sibyla z rodu wittelsbašského, jak se domníval Schlossinger („Leben und Verehrung d. sel. Zdislava", str. 11) a po něm sestry dominikánky z Repčína („Blahoslavená Zdislava, první česká světice z řádu dominikánského" v „Pamětním spise k sedmistyletému výročí založení řádu kazatelského" str. 161), nelze — jak vyzvedl správně už Novotný („České dějiny" I. 3., str. 906) — ničím zatím prokázati.

[34] Uvážíme-li, že Sibyla nepřišla s malou Kunhutou do Čech dříve než někdy okolo r. 1210 (a spíše ještě později) a že už někdy okolo r. 1220 či krátce po něm musila býti provdána za pana Přibyslava, omezuje se ovšem počet Bohušů, kteří přicházejí tu v soudobých listinách, dosti podstatně. Ale i tak zbývají tu ještě dva velmoži toho jména: Bohuš Kovanský, který se uvádí k r. 1211 a 1222 (Friedrich, Codex Boh. II., str. 398 a 220, doklad z r. 1211 je arci nepochybně falsum) a Bohuš, purkrabí netolický, s jehož jménem se setkáváme na listině Přemysla Otakara I. z r. 1222, týkající se kraje znojemského (Boček, Codex dipl. Mor. V., 224, Friedrich, Codex Boh. II., str. 225). A nelze úplně vyloučiti, že manžel paní Sibyly zůstal skryt někde v nějaké listině nám neznámé nebo vůbec mimo jakýkoli záznam listinný. - (Ze by to byl Bohuslav, syn komoří Slavka z pokolení Hrabišiců, podkomoří a pak komoří krále Přemysla Otakara I., připomínaný v letech 1197-1226, jak má za to Pinkava („Blah. Zdislava z Lemberka", „Časopis katol. duchovenstva" r. XLIX., str. 283), je arci nepravděpodobné, neboť bibli, psanou mnichem Růdigerem z hrabišického kláštera oseckého, kterou paní Sibyla podle vyprávění kroniky žďárské darovala klášteru ve Zďáře a o niž opírá Pinkava svoje tvrzení, mohla chot páně Přibyslavova získati rozličným způsobem, naproti tomu však různost jména Bohuslav (Boguslaus), s nímž vystupuje pravidelně Bohuslav Slávkův, a Bohuš (Bohucho), o němž mluví náš letopis, je příliš značná, než aby ji bylo možno překro-

čit bez výčitek a také s daty výše právě uvedenými bylo by těžko tento sňatek uvésti v soulad. Na nepravděpodobnost výkladu Pinkavova ukázal ostatně už J. Beran v článku „Bl. Zdislava - příbuzná Dalimilova?" v „Časopise spol. př. star. čes." 1938, str. 16.

[36] Ode kdy můžeme mluviti o jejím vlivu na Přibyslava, resp. ode kdy trvalo celé toto manželství, je arci nezjistitelno. Ale uvědomíme-li si, že nejstarší dcera obou manželů, Zdislava, zemřela, jak o tom ještě bude řeč, r. 1252 jako matka syna a dcery, a že jejich zeť Boček umřel r. 1255 jako otec tří dětí, myslím, že nepochybíme, posuneme-li svatbu páně Přibyslavovu s paní Sibylou někam k roku 1220: buď krátce před tento rok, nebo krátce za něj. Sr. ostatně v této souvislosti ještě dále str. 43 našeho textu.

[36] Sr. Fontes rer. Boh. II. str. 527. - Klášter brněnských minoritů byl založen velmi časně, už někdy okolo r. 1230 (sr. B. Bretholz: „Briinn", str. 63). S plnou jistotou se uvádějí minoritě v Brně r. 1248 (Erben, Regesta I., str. 560, Boček, Codex dipl. Mor. III., str. 93). — O náhrobku páně Přibyslavově čteme ještě v XV. století zápis v památní knize kláštera minoritského v Brně „Item circa ambonem sepultus est generosus dominus Przibislaus, baro, fundator domus Brunensis anno Dni M°CCCXL" (sr. článek M. Groliga „Das Epicedium des Brůnner Minoritenklosters" v „Zeitschrift des Vereines fůr die Geschichte Mahrens und Schlesiens" I., str. 79). V. Pinkava („Blah. Zdislava z Lemberka" v „Časop. katol. duchovenstva" 1908, str. 283) hledá arci našeho Přibyslava v jiném zápise Epicedia (l.c. str. 80): „Item in ambitu in capella advocatorum de Jegerdorff sub 2° lapide sepultus est dominus Przibislaus de Signo triům luceorum, qui multa bona oonventui fecit, cuius anirna requiscat in pace." Není pochyby však, že — přes zkomolené datum — Přibyslav z Křížanova může býti jen v prvém citátu zmíněný „fundator domus Brunensis", protože ony „mnohé statky", o nichž hovoří t. zv. větší letopis žďárský (Fontes rer. boh. II., str. 527), byly nepochybně základem celého klášterního majetku a krom toho táž kronika výslovně svědčí, že byl „in [fratrum Minorum] *ecclesia* Brunae tumulatus". A přirozeně ovšem že' padají i další důsledky, vyvozené Pinkavou (1. c.) z špatně nalezeného zápisu Epicedia, pokud jde o erb a erbovní příbuzenství Přibyslava z Křížanova.

[37] Fontes rerum boh. II., str. 524.

[38] „Exterius miles, monachus fuit hic tamen intus."

[39] Sr. výše str. 21. — To, co bylo tuto řečeno, třeba

doplniti ještě z vyprávění t. zv. většího letopisu žďárského, že „otec jeho byl Gerhard, nazvaný podle hradu, který slul Obrany [zaniklého někdy v druhé polovici XIII. věku]" a že „měl prý tři bratry, jménem Smila, Kuna a Mikuláše. Kuno měl syna jakéhosi Bočka [který žil ještě okolo r. 1300] a dvě dcery, z nichž jednu si vzal Jimram z Bystřice a měl s ní syny, druhá [byla r. 1300] jeptiškou v Tišnovicích. Tento Kuno založil později špitál... Třetí z bratří, Smil ze Střelíc, měl mnoho statků a žádné děti, i usmyslil si založiti Kristu klášter, který potom počal [někdy okolo r. 1300] stavětí, a nazval ten klášter svým jménem Smilenheim; nyní se jmenuje Smilenheim, co bylo dříve Vyzovice." — V listinách soudobých nacházíme pana Bočka nejprve r. 1232 jako „syna Gerhardova" (sr. Erben, Regesta I., str. 372, Boček, Codex dipl. Mor. II., str. 240-1), s týmž přídomkem pak přichází Boček ještě jednou v listopadu 1234 (u Erbena 1. c. na str. 406 a u Bočka 1. c. str. 279). 1233 v prosinci (u Erbena 1. c. str. 387 a u Bočka 1. c. str. 261) a 1234 (u Erbena 1. c. str. 407) přichází na listinách markrabí Přemysla jako „Bochko marescalcus", v srpnu 1234 (u Erbena 1. c. str. 397 a u Bočka 1. c. II., str. 265) jako „Bochko subcamerarius". Titul podkomořího podržuje i na listině markrabí Přemysla z r. 1236 (u Erbena 1. c. str. 42 a u Bočka 1. c. str. 317) a na listině krále Václava z 14. srpna 1237 (u Erbena 1. c. str. 430, u Bočka 1. c. str. 328). Na listině Václavově klášteru oslavanskému z r. 1238 (Erben, 1. c. str. 433, Boček, 1. c. str. 352), však je uváděn s titulem krajově specifikovaným, „Boscheco subcamerarius Brunensis" a zároveň tu — poprvé — uvádí se s doplňujícím titulem „et castellanus Znoymensis", který se stal pak jeho přízviskem hlavním a zůstal mu až do smrti.

[40] Sr. Erben, Regesta I., str. 456, Boček, Codex dipl. Mor. II., str. 359. — Také na potvrzovací listině, kterou biskup olomoucký Robert 4. července 1240 potvrdil darování kostela v Křižanově (a také ve Stražovicích na Kyjovsku, který, jak se zdá, daroval Přibyslav špitálu u sv. Ducha později), objevuje se jméno Bočkovo (sr. Erben 1. c. str. 460, Boček, 1. c. str. 371). Jinak za doklad zájmu páně Bočkova o řád johanitský a jeho podnikání špitální, jež bylo tehdy z nejcharakterističtějších nábožensko - charitativních znaků doby, lze pokládati, tuším, i svědectví Bočkovo na listině krále Václava I., potvrzující darování tohoto krále johanitské komendě v Meilburce v Hrádku, z 2. června 1244 (u Erbena 1. c. str. 523, u Bočka 1. c. str. 40).

[41] Na listině ze 17. prosince 1255, kterou Boček daruje klášteru žďárskému některé statky (sr. Emler. Regesta II., str. 31, Boček, Codex dipl. Mor. III., 200) vystupují v řadě svědků hned za opatem žďárským Konrádem a tamním převorem Janem „frater Radich et Gothardus ordinis minorum fratrum". Není pochyby, že listina ta představuje svými svědky okruh užších přátel, snad mohli bychom i říci: důvěrníků páně Bočkových.

[42] Podrobně vypráví o zásluhách páně Bočkových o stavbu kláštera žďárského t. zv. větší letopis žďárský ve Fontes rerum boh. II., na str. 529 sq. Doplňkem k tomuto vyprávění jsou v pramenech listina Přemysla Otakara, vévody rakouského a markrabí moravského, z r. 1252 (u Erbena, Regesta I., str. 603), potvrzující základní jmění kláštera žďárského, darované Bočkem, paní Sibylou, Bočkovou chotí Eufemií a její sestrou Eliškou, listina Bočka sama ze 17. prosince 1255, jíž odkazuje klášteru žďárskému „totam hereditatem meam, quam habeo iuxta civitatem Oppaviensem", t. j. vsi Milhostovice, Plesnou a půl vsi Pulsche, z kraje brněnského Kučerov a Helhutu (sic) a ves Křídlovičky u Jaroslavic jakož i svůj les u Braslavi (u Emlera, Regesta II., str. 31, u Bočka, Codex dipl. Mor. III., str. 200) a konfirmační listina papeže Jana XXI. z 30. ledna 1277 na celé Bočkovo „věno" klášteru žďárskému (značně rozsáhlejší arci, než by se podle dochovaných listin zdálo a zahrnující vše, co měl Boček ve vsích Žďáru, Nové vsi, Hrušovanech, Dobré vodě a Jámě, dále třetinu vína z vinic kdysi Bočkových ve Skalici, Našeraticích, Pouzdřanech, Zaječí a Pavlovicích, vinici v Kobylí, opavské vsi Milhostovice, Pulsche a Plesnou, Kučerov, Luk a Křídlovice u Zaječí, les u Braslavi a patronáty v Zaječí, Kobylí, Kučerově a Bobrové) u Emlera, Regesta II., str. 447 a Chytila, Codex diplom. Mor. VI., str. 370. — Ze na vybudování kláštera ještě za svého života nešetřil pan Boček nákladu, je vidět z výslovného svědectví žďárského kronikáře (Fontes rer. boh. II., str. 532). První mniši v Zďáře byli ovšem převahou Němci. Přišli z Pomuku, kde byl tehdy opatem Pertold a který byl štípením německým z franckého kláštera v Ebrachu. Ale nelze říci, že by byli *všichni* Němci: Vedle jmen, ukazujících nepochybně k německému původu, jako byl první správce kláštera Fridrich, mniši Wirik, Wigand, Arnold, Herman, Kunrát příjmím Malý, Eliáš z Waldsas a Šalamoun ze Sv. Kříže v Dolních Rakousích, jsou tu jména neutrální: Simon, Jindřich

(z Velehradu) a několik Janů, Jan z Brabantu, Jindřich Francouz a i jména ryze česká: Zdislav, Otík a j. Ze pak kolonisačního díla klášterního se měrou podstatnou zúčastnilo i obyvatelstvo české, ukazuje jméno místa, o němž sám kronikář žďárský (původem Němec) praví: „Sic Sar est slavicum, sonát hoc plantatio recens, I quamvis Teutunici Sar dicant gramina grossa, I Sar non [de] teutonico sed de slavico trahit ortům" (Fontes rer. boh. II., str. 531).

[43] Sr. Erben, Regesta I., str. 530, 458, 470, 579. (Boček, Codex Mor. III., str. 54 a II., str. 382.)

[44] Sr. dále na str. 80.

[45] Fontes rerum boh. II., str. 531.

[46] Na listinách Přemysla Otakara jako markrabí moravského vyskytuje se pan Boček od září 1249 (sr. Erben, Regesta I., str. 576, Boček, Codex dipl. Mor. III., str. 114, sr. však dále tuto poznámku!), a to 17. listopadu t. r. (Erben 1. c. 577), 21. prosince 1250 (Erben, 1. c. str. 584, Boček, 1. c. str. 132), 6. ledna 1251 (Erben, 1. c. str. 585-6, Boček, 1. c. str. 134), v březnu t. r. (Erben, 1. c. str. 587, Boček, 1. c. str. 136) a 16. května t. r. (Erben, 1. c. str. 588, Boček, 1. c. str. 137). Před tím jsme se s Bočkem na listinách Přemysla Otokara nesetkávali. I bylo by snad možno uzavírati, že pan Boček byl jedním z těch mužů, kterými Václav I. obklopil svého syna po jeho kapitulaci na Týřově a kteří jej měli udržovati — jako věrní Václavovi — v poslušenství otci. Domněnka ta se ještě zesiluje, vidíme-li, že v táboře Václavově byli exponováni blízcí jeho příbuzní — oba švakři: Smil z Lichtemburka a Havel z Lemberka, i nevlastní tchán Jindřich ze Zitavy. (Ze se Boček vykytuje už na listině Přemysla Otakara ze září 1249, tedy ještě před jeho zajetím na Týřově, k němuž došlo 20. t. m., nepadá na váhu, neboť listina tato, jak ukázal kdysi B. Bretholz v studii „Die Boczek-schen Urkundenfálschungen zur Geschichte des Tatareneifalls in Máhren" v „Zeitschrift d. deutsch. Vereines fůr d. Geschichte Máhrens und Schlesiens" I. [str. 32 sq.], je falsum.)

[47] Uvádí se na řadě listin, které vydal Přemysl Otakar jako vévoda rakouský (sr. Erben, Regesta I., str. 593, č. 1283, str. 596—7, č. 1293, str. 608—9, č. 1322, str. 612—3, č.1326, str. 613—4, č. 1330, str. 616, č. 1337, str. 616—7, č. 1340 a j.) Ale už dříve měl pan Boček, jehož kastelanie, Znojmo, leželo na samé hranici rakouské, co dělat s Rakouskem. Byl mezi českými bojovníky, kteří v lednu r. 1246 pod vedením vévody Oldřicha Korutanského vpadli z Moravy do Rakous, a

byl tehdy — když bojovný poslední Babenberk, vévoda Fridrich, přepadl tento oddíl a porazil mezí Lávou a Stožcem — zajat. (O věci zmiňují se annály Jindřicha Heimburského ve Fontes rer. boh. III. na str. 312; že tu jmenovaný „Borso * jest náš Boček, ukázal V. Novotný v článku „Boreš z Rýzmburka" v „Časopise Matice Moravské" 1923. Jinak výčet cizích i" domácích zpráv o výpravě — bez zmínky o Bočkovi arci — uvádí V. Novotný v „Českých dějinách" I. 3., na str. 772.) Jak se později zakořenil „hrabě z Bemeku" („comes de Bernekke" nazývá se v listinách u Erbena, Regesta I., str. 603 a u Emlera, Regesta II., str. 15—16, 31, 33 a 447) v zemích rakouských, vidět z jeho darování lovčího dvora ve vsi Gogitschi klášteru premonstrátů v Jeruši (sr. Emler, Regesta II., str. 33, Boček, Codex dipl. Mor. III., str. 201).

[48] Podle vyprávění kronikáře t. zv. většího letopisu žďárského (Fontes rer. boh. II., str. 532) zemřel pan Boček tři léta po založení kláštera ve Žďáru, t. j. r. 1253. Slova letopiscova „cito subtrahitur teneri domui domnus alme et teneris pueris rapitur prudens pater ille", ukazují, že pan Boček zemřel v poměrně mladém věku. Snad by byl postoupil v politickém životě země ještě více do popředí, kdyby mu bylo bývalo dopřáno věku vyššího.

[49] Mělo-li snad i manželství paní Sibyly s Jindřichem ze Zitavy, otcem Smilovým, nějaký kulturní význam v tom smyslu jako její manželství s panem Přibyslavem, nelze dosti bezpečně říci. T. zv. větší letopis žďárský (ve Fontes rer. boh. II., na str. 529) výslovně praví o třetím manželu paní Sibyly: „Hic tamen Heinricus non longo tempore vixit", a vskutku s Jindřichem ze Zitavy, otcem Smilovým, se v listinách setkávám jen do r. 1248, ač je jisto, že žil i později. (Henricus de Sytavia v listině Přemysla Otakara II. 12. září 1263 [u Emlera, Regesta II., str. 168] je však nepochybně už onen „Henricus iunior de Sitavia", syn Castolovův, který vystupoval v listinách let 1248—1253, a okolnost, že je tu uváděn bez vytčení „iunior", svědčí, že tehdy už Jindřicha *staršího* nebylo.) Pokud pak jde o duchový život Jindřicha st. ze Zitavy (před tím na Budišíně), spadá jediný zápis, který by tu mohl býti jakous takous stopou — jeho účast na dvou listinách, týkajících se shora zmíněného ženského dominikánského kláštera Cella S. Mariae v Brně (v Erbenových Regestech I., na str. 499 a 522) — daleko před dobu, kdy mohl býti manželem Sibyliným. (Jen snad jako doklad styků páně Jindři-

chových s okolím královny Kunhuty, o jejímž zájmu na dominikánské Cella S. Mariae byla řeč shora na str. 31, bylo by možno toto svědectví uvádět. Zcela nemístná a úplně ze vzduchu vzatá je však podezřívavá poznámka, kterou manželství Sibylino s panem Jindřichem ze Zitavy doprovodil Novotný ve svých „Českých dějinách" I. 3. na str. 906.)

[50] Základní data o panu Smilovi přináší z pramenů kronikářských — vedle Dalimila, o kterém bude řeč v další poznámce — opět t. zv. větší letopis žďárský ve Fontes rer. boh. II., na str. 523, 529, 530 a 540. Odtud dovídáme se zejména, že měl syna Smila (vedle jiných ještě synů) a že zemřel r. 1269, za opatování žďárského opata Winricha. Údaje tyto možno — z listinného materiálu, který se nám dochoval — doplniti v tom, že vedle syna Smila, který se uvádí v naší kronice, měl ještě syny Čeňka a Hynka (srov. Emlerova Regesta II., str. 168: „Ženko filius Zmilonis, Henco filius Zmilonis").

[51] Sr. Fontes rer. Boh. III., str. 184 (resp. pak v německém prozaickém vzdělání Dalimila „Die pehemische Cronica" tamže na str. 290 a v kronice Neplachově tamže na str. 476). „Znamenie kapra črveného" nebylo ovšem vlastní znamení erbovní pánů z Lichtemburka, kterým zůstávaly i nadále dvě přes sebe zkřížené ostrve (něm. „rón", odtud také rod zván „Ronovci"), a není pravdou, tvrdí-li Novotný ve svých „Českých dějinách" I. 4., na str. 435, že páni z Lichtemburka užívali později červeného kapra co „nového erbu": Červený kapr uplatnil se u pánů z Lichtemburka (ale i v jiných z rodu Ronovců) jako součást jejich erbovního klenotu (sr. Martin Kolář—Aug. Sedláček: „Českomoravská heraldika" I., str. 183, 143 a 254).

[52] Sr. Goll: „Cechy a Prusy ve středověku", str. 21, Novotný: „České dějiny" I. 4., str. 23.

[53] Sr. prameny, uvedené V. Novotným v „Českých dějinách" I. 4., na str. 74.

[64] Sr. opět V. Novotného v „Českých dějinách" 1.4., na str. 85.

[55] Sr. ještě jednou V. Novotného „České dějiny" I. 4., na str. 94 p. 2.

[58] V okolí Václavově objevuje se Smil z Lichtemburka ještě před jeho vítězstvím nad přívrženci synovými v červenci 1249 (sr. Erben, Regesta II., str. 573). Souviselo-li toto přilnutí k straně Václavově snad nějak s politickým vystupováním Havla z Lemberka, o kterém bude ještě řeč v dalším na str. 49, není možno zatím s bezpečností říci, ale zdá se to velmi pravdě-

podobným. V okolí Václavově pak Smil z Lichtemburka zůstal až do jeho smrti a připomíná se ještě na několika jeho listinách (v Erbenových Regestech I., na str. 579, 611 a j.). A snad využil této blízkosti a věrnosti „staršímu" králi v tom smyslu, jako to učinili jeho příbuzní z rodu Markvarticů; není v této souvislosti možná bez významu, že na listině Přemysla Otakara, vévody rakouského a markrabí moravského, z r. 1251 (u Erbena, Regesta I., str. 592-3, Boček, Codex dipl. Mor. III., str. 142) — jediné to listině syna Václavova, v níž je tou dobou uváděn — přichází po prvé jako „Smilo de Luochtenburk" (Lichtemburk, Lichnice, vzniklo zněrnčením českého jména Světlice, s nímž se objevuje Smil v shora uvedeném citátu z Dalimila).

[57] Pokud se důležitějších listin donačních dotýče, budou uvedeny ještě v dalších poznámkách. — V ohledu politickém byl ovšem poměr Smilův k Přemyslu Otakarovi v pozdějších letech, jak se zdá, komplikován, když u Přemysla Otakara se začalo projevovati ono úsilí, kterého jsme se stručně dotkli shora a které jsme vyznačili jako charakteristické pro třetí údobí naší kolonisace XIII. věku/ úsilí o využití volné dosud půdy a jejích zdrojů k hospodářskému a pak i politickému posílení moci panovnické, resp. o revindikaci královského majetku, rozchváceného v předchozích letech zmohutnělými „generationes" i jednotlivci velmožskými. První známky, resp. příznaky — zatím ovšem jen zcela vzdálené — napiatých vztahů mezi králem a mocným pánem z Lichtemburka objevují se, tuším, v listině Přemysla Otakara II. z 9. ledna 1261, kterou tento vynímá důlního podnikatele Ditricha z Frieberka z pravomoci mistrů horních a mincovních „salvo tamen iure nostro et Zmilonis de Luchtenburch, cui nolumus praejudicium aliquod per gratiam huiusmodi generari" (u Emlera, Regesta II., str. 110-111): z listiny té lze postihnouti už dosti zřetelně, jaké nebezpečí rozvíjející se kolonisační horlivost Přemyslova přinášela pro pány, jako byl náš Smil. Jak ostře se toto nebezpečí pak vystupňovalo, o tom svědčí listina Oty Braniborského ze 7. prosince 1278 (u Emlera, Regesta II., str. 497), kterou tento jako poručník krále Václava II. vrací Hynkovi (Haimanovi) z Lichtemburka, synu páně Smilovu, právo opevnit město Brod (Německý), právo skladu pro toto město a jiná práva i statky, odňaté prý před lety jeho otci králem Přemyslem Otakarem II. „qualibet sine sausa et contra iustitiam" (za podmínky arci

.quod... nos sufficienter et legitimis instruat documentis").

»[8] Do které doby spadá vytvoření tohoto majetku, nelze s bezpečností říci. Možnost nejpravděpodobnější naznačil jsem shora v poznámce [5e]. Buď však jak buď, není pochyby, že to byl majetek velmi rozsáhlý. O pokusech Smilových o vyzdvižení hor v této, jak se zdá, velmi rozsáhlé državě, táhnoucí se od Lichnice (na východ od Zleb) až do horního úvodí Sázavy, svědčí celá řada listin (u Emlera, Regesta II., str. 78, 81, 111, sr. též dále pozn. [60] a [63]). Jakého sebevědomí pak tato majetková základna Smilovi dodávala, vidět z jeho listin, v nichž vystupuje jak pán z boží milosti a jež pečetí pečetmi, velikostí svou obvyklé pečeti panské zřetelně přesahující.

[56] Sr. Emlerova Regesta II., str. 250, 181, 158.

[60] Sr. Emler, Regesta II., str. 65, též dále pozn. [93].

[61] Sr. Emler, Regesta II., str. 216.

[62] Sr. listinu komtura řádu Německých rytířů Ludvíka z 2. září 1270 (?), kterou se tento vzdává „ad instantiam et gratiam nobilis viri felicis recordationis [Smil byl tehdy už mrtev] d. Zmilonis dicti de Lichtanburg" všech práv řádu ke kostelu Vallis S. Mariae v okolí Něm. Brodu, u Emlera, Regesta II., str. 276-277.

[63] V listině cit. shora v pozn. [80], kde je uveden spolu s cistercskými kláštery v Sedlci a Mnichově Hradišti.

[64] Sr. Emler, Regesta II., str. 136.

[65] Sr. Emler, Regesta II., str. 247.

[69] Sr. Emler, Regesta II., str. 194 (Boček, Codex dipl. Mor. III., str. 377); doplňkem k této listině je konfirmace daru Smilova se strany biskupa pražského Jana (u Emlera 1. c. str. 211, u Bočka 1. c. str. 393) a se strany papežského legáta kardinála Quidona titulu sv. Vavřince in Lučina (u Emlera 1. c. str. 238-9, u Bočka 1. c. sv. IV., str. 15).

[67] Na př. svého purkrabí na Lichtemburce Bohuslava a jeho ženy, kteří darovali klášteru žďárskému ves Slavkovice, patřící jim „iure feudi" (sr. konfirmační listinu Smilovu k této donaci u Emlera, Regesta II., str. 183, u Bočka, Codex dipl. Mor. III., strana 370).

[68] Pokud jde o dominikánský řád, bude o tom ještě řeč v daláím na str. 80. — O vztazích k pražským klariskám svědčí nepřímo aspoň Smilova účast na potvrzení privilegií druhého díla blah. Anežky, špitálu křížovnického, Václavem I. r. 1253 (Erben, Regesta I.,

str. 611) a Přemyslem Otakarem II. (Emler, Regesta II., str. 212).

[68] Ve vlastním rodě — se strany otcovy — ovšem nikde není, jak už svrchu v pozn. [49] jsme pověděli, žádných stop po podobných zájmech, jaké se projevily později u pana Smila. Zejména pro nějaké styky s cisterciáky nepřinesl si odtud, pokud aspoň z dochovaných dokladů možno posouditi, žádných disposic. — Jak však pokročily kulturní zájmy v rodině páně Smilově, je vidět v jiných formách z příkladu jeho syna Remunta, na jehož popud zbásnil Heinrich z Freiberka svého „Tristana" (sr. Arn. Krause: „Jan z Michalovic," str. 43 sq). Nemůžeme nevzpomenouti při tomto Remuntovi, že to byla paní jeho báby, královna Kunhuta, jež, jak jsme shora vyložili, uvedla k nám patrně minnesang.

[1] Sr. Fontes rerum boh. III., str. 183. V německém překladu Dalimila, který Fontes kladou v tomto místě paralelně vedle textu českého, zní naše místo:

„Nach Crist gebort zwelf hundirt
czwei und funfczig iar bisundirt,
ein wip eines heilgin lebins
waz vrow Swatawa begebins.
Di virschid zcu den zcitin.
Von der kom den sichin lutin
ein groz trošt und gelucke.

Překlad je tedy doslovný. Naproti tomu v německém prozaickém vzdělání t. zv. Dalimilovy kroniky (ve Fontes rer. boh. III., na str. 290) je náš text poněkud zkrácen. Stojí tu jen: „Nach Christi gepurt tausent czweyhundert und lii iar, do starb die heilige frawe Zdislava." Různočtení rozličných rukopisů v českém Dalimilovi, jež uvádějí Fontes III. na str. 183, jsou vesměs bezvýznamná.

[2] V studii „Blah. Zdislava — příbuzná Dalimilova" v „Časopisu společnosti přátel starožitností českých" 1938, o níž budeme ještě hovořiti v dalším na str. 172.

[3] Fontes rerum boh. II., str. 528.

[4] Při tomto datu, jež uvádí t. zv. větší letopis žďárský ve Fontes rerum boh. II., na str. 537, pozastavil se Viktor Pinkava („Blah. Zdislava z Lemberka" v „Časopise katol. duchovenstva" 1908 na str. 285) nad tím, že prý nápadně odpovídá datu smrti Zdislaviny, které uvádí římský dekret k 1. lednu 1252. Ale pozastavení je zřejmě falešné: v autentických pramenech nikde nestojí, že by blah. Zdislava byla zemřela právě dne 1. ledna 1252, nýbrž jen roku 1252. Tím jakákoliv „nápadná" shoda v datu smrti Zdislaviny a smrti její matky, z níž Pinkava chtěl čerpat nedůvěru k vročení Dalimilovu a posílení své datace smrti její, se arci rozplývá v niveč.

[5] Sr. Fontes rer. boh. II., str. 542 a 551 (obě místa nejsou arci v úplné shodě: podle většího letopisu žďárského, na str. 542 by se zdálo, že paní Eufemie ze-

mřela ještě před osudnou katastrofou Přemysla Otakara II. na Moravském poli, kdežto t. zv. kratší letopis žďárský uvádí, že to bylo „circa annum Domini MCCLXXIX") — a tytéž Fontes str. 546.

[6] Tak zastává to zejména Vikt. Pinkava ve své již několikrát citované studii „Blah. Zdislava z Lemberka" v „Časopisu katol. duchovenstva" 1908 na str. 284 sq. Pinkava arci prohlásil, že „datum úmrtí uvedené Dalimilem nemůže býti správné také z jiných důvodů, které jinde podám", ale, pokud vím, k těmto „jiným" důvodům se nikdy nedostal.

[7] L. c. str. 285.

[8] Proti Pinkavovi, dovolávajícímu se zcela neprávem na podporu svého tvrzení Balbína (Miscellanea histor. regni Bohemiae, dec. I. lib. V., str. 200) a Sommera (Konigreich Bohmen statistisch-topographisch dargestellt II., str. 266), v nichž se nic o roce 1285 nečte, obrátil se V. Novotný ve svých „Českých dějinách" I. 3., str. 968, opíraje se hlavně o svrchu již také dotčenou studii W. Wostrého „Die selige Zdislawa von Gabel" v publikaci „Deutsch-Gabel in tausendjähriger Vergangenheit" (na str. 21), pro níž „liegt kein Grund vor, die Nachricht [von Dalimil] anzuzweifeln".

[10] Pro lepší přehlednost stůjž zde citát širší: „Gallus de Jabloň Stizlavam nomine duxit, / que pariens natos sibi post sine crimine vixit: / Galium — Gallus breviter quoque vixit — / et Margaretham pulchram satis et generosam" (sr. Fontes rer. boh. II., str. 523).

[11] Kdyby skutečně šlo o dva děje, následující po sobě, nebylo by tu možné participium praesentis „rodíc" (pariens), nýbrž bylo by nezbytně nutné participium perfecti „porodivši". Sr. ostatně k tomu místu i dobrý výklad J. Berana v článku „Bl. Zdislava — příbuzná Dalimilova?" v „Časopisu spol. přátel starož. českých" 1938, str. 18.

[12] Vzdálení do jiného kraje českého, do severních Cech, by tu jistě nevadilo, neboť v této době byla jednotlivá úkrají království v čilých stycích a držitelé jednotlivých zboží i žup (beneficií) začasto přecházeli z oblasti do oblasti, aniž však při tom zapomínali na podobné rodové fundace, jako byl klášter žďárský, takže majetky těchto založení byly později namnoze velmi pestře roztříštěny po celé zemi.

[13] Sr. výše str. 110.

[14] Viz pozn. [10]. — O smyslu této zřejmé vsuvky rozpředla se ovšem v novodobé historiografii, jež se místa dotkla — jistá debata. W. Wostry ve své studii

Die selige Zdislava von Gabel" („Deutsch-Gabel in tausendjahriger Vergangenheit", str. 15) vztáhl její smysl na syna Zdislavina Havla, na kterého ji vztahovali i starší autoři, pokud se věcí zabývali. Novotný ve svých „Českých dějinách" (I. 3. str. 967) však vyslovil proti Wostrému mínění, že „překlad ten [vztahující poznámku „Gallus breviter quoque vixit" na Havla mladšího z Lemberka] není možný, když právě tento Havel je zjištěn listinami do r. 1272, kdežto otec jeho Havel, manžel Zdislavin mizí r. 1253" a má za to, že „slova kronikářova, ač neobratně řečená, platí... Havlovi staršímu, zemřelému rok po smrti manželčině." Nesprávnost mínění Novotného ovšem vysvitne z hořejšího našeho textu; Novotný si neuvědomil, že ani rok 1272 nemusil znamenat pro Havla mladšího nějaký vysoký věk.

[15] Sr. o něm podrobněji v dalším na str. 57.

[18] Jediný pevnější důvod pro rok 1285, který Pinkava (l. c. na str. 285) uvádí, je, že podle dobrozdání lékařů, kteří byli přítomni otevření hrobu blah. Zdislavy r. 1908, musila Zdislava se vší určitostí dosáhnouti věku aspoň padesáti let. Důvod tento však pro historika, který je poněkud obeznámen s osudy středověkých ostatků, naprosto nemůže postačovati k tomu, aby jím vyvrátil jasnou řeč autentických pramenů.

[18] Sr. v dalším str. 45, 177 a j.

[19] Sr. text Balbínovy legendy z archivu roudnického, jak jej přetiskují Akta beatifikační na str. 266-7. Příznačnou nejistotu Balbínovu, pokud jde o chronologii života Zdislavina, podtrhl ostatně už W. Wostry ve své několikrát zmíněné studii „Die selige Zdislava von Gabel" („Deutsch-Gabel in tausendjahriger Vergangenheit", str. 26-7).

[20] Sr. v dalším str. 142.

[21] Plné jistoty nabýváme až teprve listinou z 30. prosince 1239 (u Erbena Regesta I., str. 456), kde po prvé vystupují Přibyslav a Sibyla jako manželé. Ale že už manželství toto trvalo delší čas, nemůže býti pochyby.

[22] Vročení ta konečně lze srovnati i s datací, kterou určují život blahoslavené Zdislavy některé prameny z počátku XVII. věku, uvádějíce, že žila okolo roku 1240. (Sr. na př. „Rev. Patris Alberti Chanowsky e Societate Jesu Vestigium Bohemiae Piae" vyd. P. J- Tannerem, na str. 66: „vixit circa Annum Domini 1240".)

[23] Vyšla v Praze u Mikuláše Strause r. 1602 a bude o ní ještě častěji řeč v dalším našem vyprávění.

[24] Sama v sedmém roce uchyluje se do skryté poustky I a kůži tvrdými důtkami rozdírá, / má bázeň před pohledem lidí I a jen Boha vzývá. / Poznamenávajíc tvrdými kaménky kolena I až do krve a sotva se prstem držíc, / nebo všecka do nebe upřena, / úplně v extasi se modlí. Sr. 1. c. str. 206.

[25] „V sedmi letech, chtějíc býti uvolněna pro Boha, uprchla do pustiny, kdež předrsný život vedla v bdění, postě, lehajíc na zemi a klekajíc na tvrdém kamení, až se okrvavila." — Sr. 1. c. str. 65. Za povšimnutí nepochybně stojí, jak vyprávění Chanovského (vlastně J. Tannera, který tu „poznámkami" rozhojnil vlastní text Chanovského) — při vší své stručnosti — zachovává plně barokní nadnos textu Pontanova v jeho líčení krutého života Zdislavina v samotách.

[26] Akta beatifikační str. 266. Místy skoro slovně opakuje Chanovského, s tím rozdílem pouze, že do vyprávění vkládá ujištující vsuvku „ut manuscripti codices perhibent", ke které se ještě vrátíme v dalším

[27] Plným titulem: „Ephemerides Domenicano - Sacrae, id est sanctitas et odor virtutum ex omnibus partibus mundi collectorum honorificorum florum caelestis fructiferi horti voluptatis Ordinis Praedicatorum". Kniha, jejíž autor, dominikán, rodem z Bingen, byl profesorem a převorem ve Fitzburce, vyšla v Dillingen.

[28] L. c. str. 4. — Ve vyprávění Steillově je motiv útěku sedmileté Zdislavy do lesů rozvinut ještě dále: „attamen a parentibus missis famulis et silvarumcustodibus diligenter quaesita et tandem in oratione genuflexa in vasta silva inventa et in paternam arcem reducta fuit..."

[28] „Schutz und gnadenvolles Heiligthum der loblichen Gránitz Stadt Jahbel", vyd. bez udání autora v Kolíně n. Rýnem (Koln) u Viléma v. Berger roku 1725, str. 26 sq.

[30] Na př. Dom. M. Marchese ve svém „Sagro Diario Domenicano" (vyd. v Neapoli 1668) na str. 5, Jos. Schiffner v rukopisných „Historicochronologicae vitae descriptiones bohemicae terrae patronorum" z r. 1802 (Akta beatifikační str. 345) a j. Až do přítomnosti resp. časů nejnovějších táhnou se ohlasy tohoto motivu, uplatňujíce se nejen v populárně psaných knížkách, jako je „La B. Zedislava dei Berka" Innocenza Taurisana (str. 19 sq.) nebo B. Vrátného „Život bl. Zdislavy" (str. 12), E. Soukupa „Blah. Zdislava Berkovna" a j. — ale i do zpracování, činících si jisté

vědecké nároky, jako je kniha W. Schlóssingera „Leben und Verehrung der sel. Zdislava" (str. 19, Schlossinger přijímá — ku podivu — celou versi dokonce v pozdní, rozvinutější formě, v jaké jsme ji našli u Steilla), nebo studie V. Pinkavy z „Časopisu katolického duchovenstva" 1908, o které ještě bude v této souvislosti řeč dále.

[31] Jednu z těchto písní, „quae ab incolis Jablonensibus ad sepulchrum Beatae Zdislavae cantantur" přináší akta beatifikačního procesu na str. 387, bohužel však jen v latinském překladu. — V umělé poesii církevní byl předchůdcem jejím — vedle shora citovaného hymnu Pontanova — ještě hymnus v Officium parvum de B. Zdislava v III. oddílu shora uvedené knížky Reg. Brauna z r. 1725:

O solitudo, castissimorum ornamentům cordium!
Te Zdislava amabat et cum dolore quaerebat.
Oblita est populum et dilectos suos,
Paternam domům: unam solitudinem amabat.

Properavit igitur absque mora in eremum et deserta,
Carnis desideria pedibus calcabat
Zdislava, terrena temnere statuens
Ore atque corde coelestia anhelans.

O Beata Zdislava! Corda tu nostra dirige,
A perituris ad coelestia sursum eleva,
Amorem Dei cordibus insere nostris,
Fac, ut temporalia penitus abdicemus!

Gloriam et honorem Deo omnium Patři,
Filio et Spiritui Sancto pariter canamus,
Zdislavae denique duc nos precibus,
Ut aliquando Regem videamus gaudiorum! Amen.

Hymnus tento však — na rozdíl od ostatních textů — zůstává při opěvování Zdislavina samotářství respektive poustevnictví tak neurčitým, že není tu možno mluviti snad o nějakém střetnutí s historickou pravdou — aspoň ne v tom smyslu jako u těchto.

[32] O této stavbě zmiňuje se V. Pinkava ve svém článku „Blah. Zdislava z Lemberka" v „Časopisu katolického duchovenstva" 1908 na str. 281 a odkazuje Při tom — bez bližšího udání svazku a stránky — na Libri erectionum, kde patrně má býti o ní bližší poučení. V „Libri erectionum" jsem však po této věci a vůbec po panu Haškovi z Lemberka marně pátral.

[33] „Ze kaple, která dosud stojí" — podotýká V. Pinkava v studii citov. předchozí poznámkou (na str. 281) — „není místo, kde Zdislava jako sedmileté dítko modlitby konala, netřeba dokazovati, ježto Zdislava na Lemberk přišla teprve v dvaceti letech [!]"

[34] Sr. svrchu str. 45.

[36] Vedle několikerého vydání ve velkých i specielnějších legendických souborech našeho baroka vyšla legenda sv. Rozalie i jako zvláštní knížka („Život sv. panny Rozalie, z rozličných autorů vytažený, v čas morové rány ku potěšení obyvatelů měst pražských na světlo vydaný" v Praze 1649). Sr. o tom moji knihu „Z legend českého baroka" na str. 96 sq.

[36] Díl II., str. 229.

[37] Zejména pozdější podání „eremitského" motivu legendy Zdislaviny mají některé podobnosti — i slovné — s legendou sv. Rosalie.

[38] Na vlastní vznik eremitského motivu v legendě bl. Zdislavy legenda sv. Rosalie působiti nemohla. Jde tu o legendu novou, která vznikla teprve po r. 1624, když tělo sv. Rosalie bylo zázračně nalezeno a přeneseno do Palerma, ale která ovšem na druhé straně velmi výrazně představuje právě sklony a záliby barokního ducha.

[39] Na str. 4.

[40] „Vitae sanctorum", díl I., str. 415.

[41] Rok rozdílu mezi sv. Kateřinou Sienskou a blah. Zdislavou bychom v tomto případě mohli dobře vysvětliti zřetelem k tomu, že na jihu dívky intelektuelně i tělesně dříve vyspívají než na severu.

[42] „De S. Zdislava" — „Hymnorum sacrorum... liber tertius", str. 207.

[43] „Svatou manželku choť [její] vysiluje rozličnými starostmi, ale i ona sama podstupuje mnohé útrapy, než se oddá objetí mužovu." Smysl sloky arci vysvitne jasněji teprve tehdy, připojíme-li k ní ještě sloku další, v níž ve výmluvný kontrast proti drsnému a Zdislavě protimyslnému ženichu pozemskému klade se její ženich pozemský:

„Praedicatorum veneranda sponsa
Ordinem acceptat, Domino Deoque
Aptior sponso, meritisque fulget
Grata supernis."

[44] Jakýsi most mezi Chanovským a Pontanovými Hymny tvoří Pontanova „Bohemia pia", vyd. ve Frankfurtě 1608 (na str. 52), kde se sice nemluví o odporu Zdislavině k manželství, ale její zbožné skutky a její

vstoupení do kláštera, které v Hymnech bylo motivováno jen symbolickým protikladem drsného ženicha skutečného a sladkého ženicha - Krista, je tu podloženo zámyslem „ut fugeret mariti tyrannidem". (Už z této variace motivu v samých začátcích je — mimochodem — viděti jeho nepevnost a neustálenost.)

[45] „Přinucena [byla] se provdati a dostala — sama nad jiné jemná — drsného manžela, Čeňka z Vartemberka (pokud bylo lze ze starých památek zjistiti), v těch bouřných časech muže mocného." (Vestigium Bohemiae piae str. 65.) Jak přišel Chanovský (resp. zase Tanner) ke jménu Čeňka z Vartemberka co manžela Zdislavina, nedovedu zatím bezpečně vysvětliti. Také nelze s jistotou říci, kterého z historicky zjištěných Čeňků z Vartemberka z XIV.—XV. století měl tu na mysli (podle obratu „ea tempestate" by se snad mohlo zdáti dokonce, že mínil známého Čeňka z Vartemberka, současníka Žižkova; doby, v níž bl. Zdislava žila, Chanovský — příznačně — neudává).

[46] I tentokráte je velmi těžko vysvětliti supposici tohoto jména místo historického Havla z Lemberka. Snad vetřelo se jméno Albert Marchesimu do pera prostě proto, že to bylo jméno pro Itala jaksi nejsrozumitelnější. Je příznačné, že jinak životopis blah. Zdislavy u Marchesiho neuvádí ani jediného z českých jmen, přicházejících v historii Zdislavině, a i o blahoslavené mluví jako o „Serva di Dio Zedislava o Edislava".

[47] spendeva buona parte del giorno in oratione: e la notte aspettando, che il marito si fosse addormito, quando vedeva, che non poteva essere osservata, si alzava pian piano di letto e tra quei nocturni silentii spendeva molte hore in conversatione con Dio nell' oratione. Aweniva, che '1 marito talvolta dovesse andar fuora per qualche negotio e dimorare alcun giorno, ed allora ella, per non perdere tal comoditá, in vedersi sola, attendeva a disciplinarsi avanti un divoto Crocifisso, che teneva nella sua camera. Ed anco, quando il marito era in casa, macerava la sua carne con digiuni et cilicii soggenttandola allo spirito co tal dissimulatione pero, che per lo piu niuno se ne avvedeva..." („Sagro Diario Domenicano", str. 5.)

[48] Podle legendy Braunovy (l. c. str. 37 sq.) manžel se oblomil teprve, když kdysi místo jakéhosi nemocného, jehož Zdislava uložila bez jeho vědomí ve svém lůžku, nalezl tu pod pokrývkou obraz Kristův. Také Braun přidržuje se zřejmě Marchesiho, nazývá manžela Zdislavina Albertem. Ví však o Chanovského-

Tannerově Čeňkovi z Vartemberka a ví dokonce o zápiscích Jana Rud. Ebermanna, kde — první to, tuším, správná stopa v XVII. věku — je uváděn jako choť Zdislavin Havel z Lemberka.

[48] Až zase do zcela novodobých sepsání o blahoslavené Zdislavě zasahuje motiv neurvalého a tyranského manžela. „Život bl. Zdislavy" Bartoloměje Vrátného překládá v této souvislosti prostě (na str. 18-19) citované právě vyprávění Marchesiho, Innocenza Taurisana „La b. Zdislava dei Berka" (na str. 42-43), sice poněkud křiklavé barvy tohoto kontrastu stírá, ale přece jen jej nechává v podstatě beze změny, a stejné platí i o knize Schlóssingerově „Leben und Verehrung der sel. Zdislava", která se v této věci dovolává Balbína (Miscellanea historica I. 4), označivšího kdysi Havla z Lemberka co „virům immitem" a shora citovaného místa z Pontanovy „Bohemia pia". Ještě Soukupova „Blahoslavená Zdislava Berkovna" (na str. 7) charakterisuje Havla z Lemberga nespravedlivě a neoprávněně jako muže, „na němž ... kromě rodu a majetku bylo málo šlechtického" a který „více byl tělem i duší voják své doby, hrdý, násilnický, tvrdý, zvyklý přemáhati jiné, ne však sebe ..."

[60] Sr. Fontes rerum boh. III., str. 180. V německé versi Dalimila (tamže) zní právě uvedené místo:

„Borsz und Habel zcu hant
gingin uz dem lant.
Si brachtin mít in sider
ein groz volk wider.
Zcu der zcit der herczog lag
vor Brucks bi dem wag
und Worsens gut brant.
Di herrin gingin uf in zcu hant,
si bestrittin in kunlich.
Die czwen hem menlich
rittin nach dem herczog,
und ted recht sam er fluch,
mochtin nicht widirsten ..."

„Die peheimische Cronica" ve Fontes rer. boh. III. na str. 290 podává jen doslovně znění českého Dalimila. — Kdo byly ony pomocné sbory, které Boreš z Rýzmburka a Havel z Lemberka přivedli Václavovi I. na pomoc, nelze přesně říci. Nejpravděpodobnějším však se zdá výklad, že šlo tu o pomoc z Míšně, sousedící s úkrajím kolem Mostu, kde se držela posádka Boreše z Rýzmburka (tak to také uvádí kronika Pulkavova ve Fontes rer. boh. V., str. 141 a 298), pří-

pádně snad i o nějaké zbrojnoše, poskytnuté Václavovi I. jeho severoněmeckými spojenci Otou III. Braniborským, Otou Brunšvickým a Albrechtem Saským. Jakási drobná ironie osudu tomu chtěla, že tu zasahoval zeť paní Sibyly, přišedší do našich zemí kdysi v průvodu štaufské princezny, do současných příběhů českých a vůbec středoevropských jako jeden z hlavních odpůrců štaufských, snažících se v odboji mladistvého Přemysla Otakara II. proti Václavovi I. zasáhnouti záměry kurie v Německu. Ale pověděli jsme už shora, že i stanovisko královny Kunhuty nebylo nikterak vysloveně štaufské a že spíše patrně sledovala prospěch svého manžela než svého rodu. — Také, pokud jde o datum bitvy u Mostu, v níž Boreš z Rýzmburka a Havel z Lemberka rozhodli — možno říci — osud povstání Přemyslova, nebylo vždy u našich badatelů plné jednoty. Bachmann (Geschichte Bohmens I., str. 540) a po něm Bretholz (Geschichte Bohmens b. z. Absterben d. Přemysliden, 421) kladli ji do března 1249, Šusta v „Kritických příspěvcích k dějinám Přemysla II. Otakara" (v „Čes. časopisu historickém", XXI. 1915, nověji v „Úvahách a drobných spisech historických", str. 114) přesvědčivě však ukázal, že k ní došlo už v listopadu 1248. Jeho dataci přijal i V. Novotný ve svých „Českých dějinách" I. 3., str. 802.

[51] Sr. „Dějiny národu českého v Cechách a v Moravě" (I. vyd.) dílu I. č. 2., str. 472-3. Po Palackém se zabýval rozrodem Markvarticů zejména Augustin Sedláček v stati „Vývod posloupný Markvarticů", (v studii „Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův" ve „Věstníku král. české společnosti nauk" 1914, III., str. 91 sq.), představující základní snůšku dosažitelných dat o prvních příslušnících, pak J. V. Šimák v článku „Počátky kláštera Hradiště nad Jizerou", o kterém promluvíme ještě v dalším, a v knize „Příběhy města Turnova nad Jizerou", které se rovněž v této souvislosti ještě dotkneme, Jos. Teige („Dvě poznámky ku genealogii Markvarticů" v „Památkách archeologických" XII., str. 283-86), jehož vývodů však — zejména pokud se pokouší rozděliti našeho Havla z Lemberka na tři osoby: Havla Markvartice, Havla z Lemberka a Havla z Jablonného — nelze uznati, V. Pinkava („Geschichte der Stadt Gabel" str. 28), V. Novotný („České dějiny" I. 4., str. 437 sq.) a j.

[62] V studii „Z dějin českého ráje" v knize „Český ráj v barevných dřevorytech Karla Vika" na str. 13.

[53] Pro německý původ rodu Markvarticů rozhodně nemůže postačiti pouhé jméno Markvart (resp. Heř-

man), se kterým se setkáváme u prvních členů rodu a které vtisklo proto celému kmeni svůj název. Jméno to je arci německé, a také o prvním Markvartovi, který vystupuje v našich dějinách r. 1068 (sr. Kosmův letopis ve Fontes rer. bohem. II., str. 99) se praví výslovně, že byl Němec, ale vyskytuje se také u českých lidí, na něž přešlo patrně křtem resp. kmotrovstvím. (U Kosmy — ve Fontes rer. boh. II., str. 145 — vystupuje na př. už před r. 1100 Markvart, který, soudě podle jména jeho syna Pavlíka, byl Čech.) Pokud se týče zprávy, která se zachovala v Břežanově přepisu genealogie pánů z Vartemberka a která mluví o tom, že „venit quidam miles de Zribia nomine Hermannus strenuissimus et consedit sub monte qui dicitur Ralsko", ukázal už Sedláček ve svém rozboru této genealogie ve „Věstníku král. čes. spol. nauk" 1914 (III., str. 95), že jde tu o přídavek k dosavadní historii rodové, jehož váha je zeslabována tím, že dotčená zpráva klade příchod domnělého praotce markvartického, Heřmana, až někdy do let devadesátých XII. věku, ačkoliv, jak hned uslyšíme, už jeho otec Markvart byl tu usazen a Heřman sám vyskytuje se v svědectvích českých listin od r. 1175 do 1197. Ale, i kdybychom připustili, že zpráva Břežanova opisu genealogie vartemberské je správná alespoň potud, že ne sice Heřman, ale nějaký starší předek pokolení markvartického — snad otec Heřmanův Markvart, snad někdo ještě vzdálenější — přišli do Čech z Lužice resp. Milčanska, pro něž Kosmas užívá názvu Zribia, není tím ještě jasně řečeno, že byli německého původu. Lužice tehdy ještě nebyla německá plně a není vyloučeno, že to mohl býti i nějaký český bojovník, který v době, kdy toto území ocitlo se dočasně v rukou českých vévod (za Vratislava I. a za Soběslava I.), byl tu exponován a musil se, když jeho kraj se ocitl pod jiným pánem, uchýliti zase nazpět do Čech. Pro spojení Markvarticů s prve zmíněným Markvartem, který se uvádí již v r. 1068 ve službách Vratislava II. a výslovně jest označován jako Němec, jakkoli se za ně přimlouvá Wostry („Die selige Zdislava von Gabel" v „Deutsch-Gabel in tausendjähriger Vergangenheit" (str. 17), není žádné pevné opory kromě pouhého jména.

[54] Sr. Friedrich, Codex diplomaticus et epist. Boh. I., str. 193.

[55] J V. Simák ukázal v článku „Počátky kláštera Hradiště nad Jizerou" ve Věstníku České Akademie, roč. XX. (str. 357, 52, hl. str. 368), že byl pravděpo-

i

dobně i zakladatelem velkého cistercského kláštera v Hradišti nad Jizerou, s jehož řádem byl, jak svědčí i listina, citovaná v předchozí poznámce, v živějších stycích, a který získal si pak — jako jiné cistercské kláštery u nás tehdy — značný význam pro kolonisaci středního Pojizeří a kraje pod Ještědem.

66 Jako „filius Marcquardi" vyškytá se prvně v listině opata strahovského Vojtěcha z let 1175-1178 (u Friedricha, Codex diplomat.Boh. I., str. 251), pak v listině knížete Bedřicha z r. 1183 (tamže str. 270), v listině Oldřicha Držislavova z 1192 (tamže str. 307) a v listině biskupa-knížete Jindřicha Břetislava z 1197 (tamže str. 326). Na listině vévody Bedřicha z 2. května 1187 (tamže str. 289) je uváděn jako „Hermannus Marquartic" — tedy s ryze českým přízviskem — a na listině téhož panovníka z r. 1188 (tamže str. 294) jako „Hermannus de Marquartic". Podle posléze jmenované listiny by se zdálo, že jeho rod byl již velmi hojný, mohl-li vtisknouti jméno celé vsi (u Sobotky, u České Kamenice nebo u Chotěboře?). Vedle Heřmana měl Markvart ještě syny Havla a Záviše, z nichž první uvádí se s Heřmanem na listinách Soběslava II. z let 1175-78 (Friedrich, Codex diplom. Boh. I., str. 244, 246 a 251), druhý vedle toho ještě na listině Soběslava II. kostelu vyšehradskému z r. 1174-78 (u Friedricha, Codex na str. 254) a na listině Konráda Oty, o níž bude ještě řeč dále v pozn. 60.

67 Sr. Friedrichův Codex diplomat. Boh. I., str. 244. (listina svědčí klášteru plasskému, jehož štípením vznikl shora zmíněný cistercský konvent v Hradišti nad Jizerou, uvedený otcem Heřmanovým Markvartem) a týž Codex diplomat. Boh. I., str. 246.

68 Sr. Friedrichův Codex diplomat. Boh. I., str. 247. Listina je vydána biskupem pražským Bedřichem.

69 To, že za vlády vévody Bedřicha se uvádí bez jakékoliv úřední hodnosti, souviselo patrně s politickými událostmi v zemi: vévoda Bedřich přišel k moci, jak známo, jen vítězstvím nad Soběslavem II. a byl nepochybně nucen odměniti na účet těch, kdož drželi nějaké úřední hodnosti pod jeho předchůdcem, svoje věrné.

60 Sr. Friedrichův Codex diplom. Boh. I. na str. 297.

61 Není jistě bez významu, že vedle tří listin, týkajících se cistercského kláštеTa v Plasech, jejichž význam vysvitne, tuším, dosti jasně v souvislosti s pozn. 57, dvou listin, platících premonstrátům v Teplé a na Strahově, dvou listin, vztahujících se ku kostelu vyšehradskému a jedné listiny kláštera kladrub-

ského, přichází tento Heřman jako svědek především na listinách, v nichž jde o majetek johanitský: na listině vévody Bedřicha z r. 1188 (ve Friedrichově Codexu I. na str. 294) a na listině Konráda Oty z 1189 (tamže str. 297). O vztazích Markvarticů k Johanitům bude ještě v dalším na více místech řeč.

62 Poprvé setkávám se s Markvartem II. v svědectvích soudobých listin ještě za života otcova, v listině knížete-biskupa Jindřicha Břetislava z r. 1197 (u Friedricha, Codex diplom. Boh. I., str. 326), kde v jedné řadě vystupují „Hermannus, filius Marquardi, et filii eius Beneš et Marquardus". Až do roku 1222 vystupuje pak na listinách se svým bratrem Benešem (sr. Friedrichův Codex diplom, et epist. Boh. II., str. 88, 435, 114, 143, 174, 218 a 219), v letech 1225-1228 jen jako „frater Beneš" (tamže str. 267, 318 a 324). Vedle Beneše měl však ještě bratra Záviše, s kterým přichází na listině Přemysla Otakara I. z r. 1213 (Friedrich, Codex diplom. Boh. II., str. 435) a na dvou listinách téhož krále z 1222 (tamže str. 218 a 219). Byl-li Beneš, bratr Markvartův, totožný s Benešem kastelánem, resp. purkrabím v Budišíně, o němž jsou zápisy v listinách mezi lety 1217-1222 (ve Friedrichově Codexu na str. 126, 173, 176 a 225), není jasno. Vysvětlovalo by to však snad jak výše dotčenou zmínku o původu Markvarticů ze „Zribie", t. j. z horní Lužice, tak také pozdější zprávy o tom, jak Havel z Lemberka hledal v bojích krále Václava I. s kralevicem Přemyslem Otakarem pomoc za hranicemi.

63 Vedle listin, týkajících se kostela vyšehradského (ve Friedrichově Codexu II. na str. 88, 218 a 219), vystupuje Markvart II. na listinách kláštera chotěšovského a milevského, jež byly řehole premonstrátské (u Friedricha, Codex II., str. 435 a 143), a pak na listinách cistercských klášterů v Plasech (Fridrich, Codex dipl. II., str. 114 a 174, sr. výše pozn. 61) a v Oslavanech (tamže na str. 267, 318 a 324). Nejzajímavějším svědectvím však, pokud jde o kulturní obzor Markvarta II., je, tuším, listina papeže Honoria III., daná ve Viterbu 20. března 1220 (Friedrich, Codex dipl. II., str. 176-177), v níž tento vyzývá arcibiskupa salcburského Eberharda II., Rudgera, biskupa chiemského a Wernhera, opata z Heiligenkreuzu, aby se odebrali na hranice české a ujednali tu smír v známých sporech biskupa Ondřeje s králem Přemyslem Otakarem I. V listině té mluví se o poselstvu, vyslaném k papeži „ex parte dicti regis", v němž byl mimo jiné i „Marcuardus de Dechin", Markvart, kaste-

lán děčínský, a je velmi pravděpodobné — už protože v těsné souvislosti s ním přichází jakýsi „Habra, procurator nobilis viri B[enes] castellani de Budisin" (viz předch. poznámku!), že osobnost tato je totožná s naším Markvartem. Potvrdila-li by se tato domněnka plně, měli bychom při Markvartovi II. co dělati s osobností velmi kulturní, která nejen že se obeznámila — jako ostatně řada bojovníků českých z konce XII. a počátku XIII. věku — s kulturním ovzduším italským, ale byla i s to, aby přijala na se tak důležité poselství, jako bylo poselství Přemysla Otakara I. k Honoriovi III. v choulostivém sporu s biskupem Ondřejem.

[64] Sr. Emler, Regesta II., str. 1222. V listině nazývá se Hostilka vdovou po Markvartovi z Března, nepochybně podle Března, městyse na východ od Ml. Boleslavě, jehož se dostalo jejímu manželovi snad výsluhou za jeho služby přemyslovským králům. — Na hradě Mladé Boleslavi byli Markvartici patrně už dříve královskými resp. knížecími úředníky. Alespoň Sedláček (ve „Věstníku král. čes. spol. nauk" 1914, str. 96) má za to, že Záviš, kastelán boleslavský, který se uvádí v listinném svědectví z r. 1184 (ve Friedrichově Codexu I., str. 274), byl totožný s bratrem výše zmíněného Heřmana, syna Markvartova. Lze tedy pochopiti, že sem se také upiala fundace vdovy po Markvartovi II., zvláště když v její době musila se již Ml. Boleslav jeviti více méně jako přímý majetek rodiny markvartické, jež se jí také později — svou větví, pány z Michalovic — definitivně zmocnila.

[65] Sr. Erben, Regesta I., str. 419. — S klášterem chotěšovským měli arci Markvartici, jak se zdá, jisté styky už v předešlé generaci rodové: otec Havlův Markvart vystupuje, jak jsme už pověděli, na listině, tohoto kláštera se týkající z r. 1213 (u Erbena, Regesta I., str. 435).

[66] Sr. Erben, Regesta I., str. 576 a 579.

[67] Emler (Regesta II., str. 1116) a Urkundenbuch des Landes ob der Enns (III., str. 189) uvádějí z nich konfirmaci privilegia vévody Friedricha II. klášteru ve Wilheringu, vystavenou Přemyslem Otakarem v Linci r. 1252. Sr. však i dále pozn 74.

[68] Emler, Regesta II., str. 3.

[69] Obdarování Václava I. klášteru kladrubskému z 12. května 1239 (u Erbena, Regesta I., str. 448), obdarování téhož panovníka klášteru doxanskému z 23. července 1249 (u Erbena, Regesta I., str. 573) a privilegium Přemysla Otakara II. benediktinskému klášte-

ru ve Vilémově z 14. listopadu 1253 (Emler, Regesta II., str. 2, Dobner, Monumenta historica Bohemiae VI., str. 382).

70 Z listin, týkajících se kláštera plasského, sr. konfirmaci Václava I. tomuto klášteru z 19. dubna roku 1238 (u Erbena, str. 438) a listinu Václava I., stvrzující směnu vsi Kožlan za ves Zihli z 5. května téhož léta (tamže, str. 440).

71 Sr. obdarování kláštera oseckého králem Václavem I. z 25. února 1250 (u Erbena, Regesta I., str. 578).

72 Sr. listinu, kterou daruje Václav I. 6. února 1233 své matce královně Konstancii k volné disposici několik vesnic, „quia pro remedio animae suae pariter et nostrae concoepit fundare monasterium dominarum Pragae in ecclesia, quae dicitur S. Petři in vico Teutonicorum", u Erbena, Regesta I., str. 375-6. Je to první listina, na níž se vůbec se jménem Havla, syna Markvartova, setkáváme.

73 Sr. donační listinu markrabí Přemysla z 6. července 1235, darující klášteru v Tišnově ves Lomnici s příslušenstvím u Erbena, Regesta I., str. 415, a konfirmaci majetku a svobod téhož kláštera, vystavenou Václavem I. 7. prosince 1240 tamže na str. 470.

74 Sr. privilegium krále Václava a jeho manželky Kunhuty cistercskému klášteru v Oslavanech z 22. února 1238 u Erbena, Regesta I., str. 434. — Proti jiným listinám, kde uvádí se obyčejně jako „Gallus filius Marquardi", paraduje tu jako „Havel filius Marquardi". Jméno „Havel" čteme i na listině Přemysla Otakara, vydané jím jako vévodou rakouským 16. února 1252 kanonii ve Waldhausen (u Erbena, Regesta I., str. 596-7, Boček, Codex diplom. Mor. III., str. 147). Je pravděpodobné, že jde o touž osobnost, třebaže bližší určení tohoto „Havla" je tentokrát opominuto.

75 Sr. v dalším str. 69 sq.

76 Přímých svědectví pro účast Havlovu na vytváření klarisského kláštera na Františku arci nemáme, neboť klášter ten neměl žádných statků a proto také se nedochovaly žádné listiny, které by nám dovolily přehlédnouti osobnosti jemu blízké, jako u klášterů jiných. Ale nepřímým svědectvím — jistě dostatečným — jsou tu listiny, jež uvádíme v poznámce další.

77 Je to především listina z 2. října 1234, kterou markrabí moravský Přemysl daruje špitálu u svatého Františka, založenému jeho sestrou Anežkou, ves Raksice (u Erbena, Regesta I., str. 401-2, u Bočka, Codex dipl. Mor. II., str. 269-271), pak listina z 6. srpna 1238,

kterou křížovníci „S. Mariae apud pedem pontis Pragae" směňují újezd přeštický za les Proboštov s příslušnými vesnicemi (u Erbena, Regesta I., na str. 443-4), dále darovací listina, jíž Václav I. r. 1240 uděluje špitálu sv. Františka v Praze kostel na hoře sv. Hippolyta u Znojma (u Erbena, Regesta I., str. 466-7, u Bočka, Codex Mor. II., str. 384-5), a konečně konfirmace krále Václava I. z 6. dubna 1253 na všecky statky udělené křížovnickému řádu jím, královnami Konstancií a Kunhutou, jeho bratrem Přemyslem a synem Přemyslem (u Erbena, Regesta I., na str. 609-11).

[78] Je to konfirmace Václava I. na darování, učiněné Německým rytířům Janem, synem Zbraslavovým (svrchu dotčeným Janem z Polně), kterou nacházíme u Erbena, Regesta I., na str. 504.

[79] Stranou všech těchto listin rozličným řádům stojí, tuším, drobná skupinka dokumentů, platících starému benediktinskému klášteru v Kladrubech, jejíhož jednoho kusu jsme se dotkli výše v pozn. 69. Ke Kladrubům však, jak se zdá, nepoutal hradního pána z Lemberka tak zájem duchový jako spíše jisté zájmy a známosti z pole hospodářského: Jak z listiny, publikované (z části) v Erbenových Regestech I., str. 431, vysvítá, směnil r. 1237 s klášterem kladrubským újezd Cížkov za újezd Vladislavsko.

[80] Brunonovi ze Schauenburgu nedostalo se u nás — jak si posteskl už Novotný ve svých „Českých dějinách" (I. 3., str. 770) — až dodnes pozornosti, jaké tento mohutný zjev právem si zasluhuje. Po starších, dnes už nevyhovujících pracích F. X. Richtra („Bruno, Bischof von Olmütz 1247-1281" v Hormayerově Archivu VII. 1816) a Bílého („Bruno, biskup olomoucký" v „Blahozvěstu" II. 1857), máme dnes jedinou práci, zasvěcenou tomuto prelátovi, totiž studii Maxe Eislera „Geschichte Brunos von Schauenburg" v „Zeitschrift d. deutschen Vereines f. d. Geschichte Mährens und Schlesiens", roč. VIII.-IX., o níž bude ještě v dalším řeč, která však není zdaleka práva zejména duchovní problematice doby Brunonovy.

[81] O uměnímilovnosti Brunonově zmiňuje se monografie Eislerova, citovaná předchozí poznámkou, v Zeitsch. f. d. Geschichte Mährens und Schlesiens XI., na str. 374. Velkorysá činnost mecenášská, s jakou setkáváme se později u Jana IV. z Dražic nebo Jana ze Středy, zůstala ovšem Brunonovi ze Schauenburgu cizí, třebaže za svého pobytu na koncilu lyonském a snad ještě jindy měl příležitost seznámiti se

se západoevropskou kulturní oblastí, kde typ velkorysých prelátů, podporovatelů umění, se začínal rozvíjeti. Ale pozornosti zasluhuje, co praví Eisler (1. c. str. 374) — bohužel přespříliš stručně — o antických vzorech, uplatnivších se prý v Brunonově korespondenci a vůbec řeči.

82 Pro srovnání Brunona ze Schauenburgu s naším Janem IV. z Dražic stačí, tuším, přečisti si příslušné partie v monografické práci Václava Chaloupeckého „Jan IV. z Dražic" v „Časopise spol. přátel starožitností čes.", roč. XVI., na str. 63 sq.

83 Je publikována — bohužel ne právě zvlášť pečlivě — Bočkem v jeho Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae III., str. 105-106 (odtud pak sr. Erbenova Regesta I., str. 570). Ze záhadné místo „Gavela" v dataci listiny není než Jablonné (Gabel), postihl dobře už W. Wostry ve své několikrát citované studii „Die Selige Zdislava von Gabel" v sborníku „Deutsch-Gabel in tausendjähriger Vergangenheit" (str. 17).

84 Sr. Eisler: „Geschichte Brunos von Schaumburg" v Zeitschr. f. d. Geschichte Máhrens und Schlesiens VIII., str. 261. — O pokusech Tobiáše z Bechyně a Jana IV. z Dražic v tomto směru sr. opět monografii V. Chaloupeckého „Jan IV. z Dražic" v „Čas. spol. př. starožit. čes.", roč. XVI., str. 76 sq,

85 Sr. Emler, Regesta II., str. 347, Chytil, Codex dipl. et epistolaris Moraviae VI., str. 364-370.

86 Sr. shora pozn. 10.

87 O bratrech Havlových zmiňuje se výslovně potvrzení léna na vsi Chotúň a Převlaky, které vydává mu biskup Bruno ze Schauenburgu 7. dubna 1268 (v Emlerových Regestech II., na str. 237). Jména obou těchto bratří se dovídáme z dokumentu, otištěného v Emlerových Regestech IV., na str. 818: byli to Jaroslav a Zdislav. O Jaroslavovi promluvíme ještě v dalším na str. 153. Pokud se týče Zdislava, připomíná se mezi lety 1272-1284. Roku 1283 zpečetil listinu, kterou se jeho příbuzný Jan z Michalovic vzdal některých svých dosavadních držav ve prospěch krále Václava, dostav za to Velešín, Scharfenstein a Děvín (sr. Emlerova Regesta II., str. 560), při tom nazývá se „burgravius Pragensis". Rok po té, v květnu 1284, setkáváme se s ním v mocné skupině panstva, které se seskupilo tehdy pod vedením Purkarta z Janovic kolem mladičkého krále Václava II. (Sr. Emler, Regesta II., str. 569 a 570, o významu této pacifikační skupiny, jež ovládla první údobí vlády Václavovy, sr. výklad Sustůvvjeho „Soumraku Přemyslovců" [„Čes-

ké dějiny" II., 1] na str. 330.) Ze by byl r. 1277 maršálkem, jak se domnívá Sedláček („Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův" ve „Věstníku královské česke společnosti nauk" 1914), je patmě omyl: Zdislav, na kterého tu Sedláček zřejmě míří, byl Zdislav bratr Konrádův. Zajímavo je, že po roce 1284 tento — podle všeho nejmladší — syn pana Havla z Lemberka úplně v domácích našich událostech mizí. Souviselo to snad s jeho odchodem s tohoto světa vůbec nebo je to odraz faktu, že skupina, k níž náležel, t. j. skupina biskupa Tobiáše a pana Purkarta z Janovic, byla v té době zatlačena v řízení země a v životě dvorském obratným postupem Záviše z Falkenštejna, vůdce druhé skupiny českého panstva, skupiny vítkovické?

[88] Ze to vskutku byli bratří nevlastní, tomu nasvědčuje řada okolností. Především je to shora již citovaná listina Hostilky, vdovy po Markvartovi z Března a matky Havla staršího z Lemberka, dávající rytířům svatojanským některé dary v Mladé Boleslavi a okolí (sr. shora pozn. [64]). Mluví-li se v tomto dokumentu na místě syna Hostilčina Havla staršího jen o jediném vnuku jejím Havlovi mladším, nelze to zajisté vysvětliti jinak, nežli že oba mladší bratří jeho buď ještě nebyli na světě anebo (což je výklad pravděpodobnější) byli ještě zcela malí, takže jejich vůle se nemohla při tomto právním aktu projeviti resp. nepadala vůbec na váhu. Za druhé je to skutečnost, že — vyloučíme-li všechna pochybná místa, mluvící o bratru Havlovu Jaroslavovi, o nichž bude ještě řeč v dalším našem textu (viz str. 153, pozn. 33) — nacházíme první stopy obou bratří mladších teprve po roce 1272, kdežto prvorozený Havel se uvádí, jak ještě uslyšíme, už k r. 1254: tak znamenitý rozdíl datový lze vysvětliti zřejmě zase nejlépe skutečností, že šlo o bratry nevlastní, z téhož otce, ale z různých matek. A konečně je tu prve citované výslovné svědectví kroniky žďárské, které zná syna Zdislavina jen jediného: Havla. Chtít je vysvětlovat selháním paměti autorovy, jako to chce zřejmě Novotný („České dějiny" I. 3., str. 967), není možno: jak to, že by kronikář věděl dobře o Havlovi mladším z Lemberka a o jeho sestře Markétě, o níž dokonce se zmiňuje, že byla velmi krásná, a neměl by tušení o dvou synech Zdislaviných, kteří přece byli věkově daleko blíž datu sepsání jeho kroniky, byli ve velmi význačných hodnostech a jistě žili ještě u svěžejší paměti souvěkovců? — Naprosto nemožné je arci řešení, ke kterému došel V. Pinkava ve svém článku „Blah. Zdislava

z Lemberka" (v „Časopisu katol. duchovenstva" 1908, str. 289-90) a které věc obrací, činíc z Havla nevlastního syna blahosl. Zdislavy a prohlašujíc za vlastní její děti Jaroslava a Zdislava. Tak radikální korrektura jasné řeči kronikářovy není dojista možná, neni-li pro ni jiného důkazu, než je shoda jména Zdislava a Zdislav, z níž Pinkava soudí na matku posledního ze synů někdy pana Havla st. z Lemberka.

[89] Jediné, co se o ní dovídáme z kroniky kláštera žďárského, je, že byla „pulchra satis et generosa". Ze by se byla vdala za nějakého svého vrstevníka, letopis nic nepraví — ač ovšem vyloučeno to není.

[90] O sporu, který vznikl o tuto vložku ve verších t. zv. většího letopisu žďárského, jsme pověděli svrchu v pozn. [14].

[91] Po prvé setkáváme se s Havlem mladším z Lemberka na listině, kterou Přemysl Otakar II. 10. července 1254 dává klášteru oseckému v náhradu za škody utrpěné jím v bouři, „quae inter patrem nostrum et nos ex suasione orta fuerat inimica", polovinu rybolovu v Komořanech a části vsí Černína, Křeliny, Polurad a Hornova (v Emlerových Regestech II., str. 16); uvádí se tu jako „Gallus filius Galii de Leumberch". To neznamená však, že by byl musil v této době už býti dospělým člověkem, nebo snad dokonce starším člověkem v našem slova smyslu. Pro to, aby se uplatnil v dvorském životě, stačilo mladému rytíři této doby, byl-li synem tak významného velmože, jako byl Havel z Lemberka, i třeba jen 16 let. I kdybychom však počítali tu s mužem osmnácti až dvacetiletým, lze jeho věk dobře srovnáti s věkem paní Zdislavy, jak jsme o něm hovořili svrchu. Snad ostatně na listině fungoval. Havel mladší zase jen jako zástupce svého otce resp. jako zástupce rodinných zájmů a vztahů ke klášteru oseckému, který byl už od dřívějška ve stycích s rodinou pánů z Lemberka (sr. výše pozn. [71]). — Poslední stopa, kterou po Havlovi mladším nacházíme, je svědectví jeho na konfirmační listině, jíž Přemysl Otakar II. potvrdil 28. října 1270 privilegium udělené r. 1252 klášteru sv. Hippolyta (u Emlera, Regesta II. na str. 279). Oč opírá Sedláček (v článku „Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův" ve „Věstníku král. čes. společ. nauk" 1914 na str. 98) svoje tvrzení, že Havel z Lemberka vyskytuje se ještě r. 1273, nedovedu říci. Ze by byl měl Havel mladší z Lemberka nějaké syny, nemáme dokladů.

[82] Sr. svrchu citát, který uvádíme na str. 36, a pří-

slušnou k tomu poznámku! Pokud jde o datum poselství pana Smila z Lichtemburka a soudruhů, mohl hv býti arci jistý spor: Kronika Neplachova (Fontes Zer boh. III., str. 476) klade věc k roku 1266. Toho roku se také vskutku jednalo o novou volbu krále římského v Říši (sr. Novotný, „České dějiny" I. 4., str. 138 sq.). Ale slova, jichž Neplach užívá („ellecio regis Romanorum facta est") nasvědčují, že jde tu přece jen daleko spíše o omyl v datu — jedno z těch hojných pochybení tohoto druhu, s nimiž se v kronice Neplachově setkáváme. (Proč J. V. Šimák ve své „Kronice československé" I. 2, str. 303 se rozhodl pro březen 1252, nedovedu říci.) Druhá nesnáz je, pokud se týče zprávy Dalimilovy o novém erbu „polovičném", t. j. ve dvě pole rozděleném, kterého prý Havel mladší z Jablonného za svého poselství v Němcích si byl dobyl. Sedláček („Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův" ve „Věstníku král. čes. spol. nauk" 1914, str. 99), opíraje se o skutečnost, že na listině Jana z Michalovic z r. 1283, o níž byla řeč svrchu v pozn. [87], přivěsili bratří Havlovi Jaroslav a Zdislav pečeť se znamením staré markvartické lvice, prohlásil, že „není... pravda, co píší Dalimil a Neplach o otci Zdislavovu a Jaroslavovu, že by si byl dobyl polovičního štítu". Ale omyl Sedláčkův je zřejmý: V zprávě Dalimilově (který jistě o záležitostech, týkajících se Markvarticů, byl příliš dobře zpraven, než aby zapsal o nich něco tak nepravdivého, jako by byla zpráva o štítu páně Havlově) a u Neplacha nejde o Havla staršího z Lemberka, ale o Havla mladšího, jehož štít ovšem niiak nevázal jeho bratry.

[93] Sr. Emler, Regesta II., str. 190, 212, 234, 248, 252, 263, 264, 279. Vedle titulu „pincerna", přichází však Havel mladší z Lemberka na dvou listinách (privilegiu krále Přemysla Otakara II. klášteru litomyšlskému z 24. dubna 1268 v Emlerových Regestech II. na str. 238 a v listině biskupa pražského Jana, týkající se směny některých biskupských zboží s králem, z 3. srpna t. r. rovněž v Emlerových Regestech II. na str. 240-241) jako „subpincerna" (v prvém případě výslovně „subpincerna de Lewenberch"). Jak vysvětliti toto střídání, resp. dočasné sestoupení z titulu vyššího na nižší, nedovedu zatím říci — ač-li bychom nechtěli přijmouti poněkud krkolomný výklad, že šlo tu o dvě osobnosti — Havla staršího, který neumřel už r. 1254 a tají se pod Havlem-číšníkem, a Havla mladšího, jenž je na rozdíl od něho označován jako >,podčeší" — pro kterýžto výklad však není žádné jiné další opory než to, že bratr Havla staršího, výše zmí-

nčný Jaroslav, až do r. 1272, tedy takřka 20 let po pravděpodobné, přímo však nedoložené smrti Havlově vystupuje jako „frater Galii" (vedle „patruus Galii").

[94] Emler, Regesta II., str. 200.

[96] K přátelství tomu ukazuje nejen svrchu již zmíněná listina Brunonova, udělující Havlovi mladšímu v léno ves Chotúň „cum attinentiis", kterou měl lénem od Brunona už jeho otec (sr. svrchu str. 140 pozn. 87) — ale i na př. účast Havla mladšího na listině pro Brunona ze Schauenburgu velmi důležité (vzhledem k jeho plánům o povýšení biskupství olomouckého na arcibiskupství), t. j. na velkém privilegiu, jímž Přemysl Otakar II. 16. července 1256 potvrdil a rozšířil výsady a práva biskupství olomouckého (u Emlera, Regesta II., str. 41 sq.).

[98] Z listin, řádu křížovnického se dotýkajících, objevuje se Havel ml. z Lemberka především na konfirmaci starších privilegií řádových, vydané Přemyslem Otakarem II. 30. dubna 1267 (u Emlera, Regesta II., str. 212) a pak na konfirmaci téhož krále z 1. května 1269, jež platila privilegiu křížovníků, vydanému králem Václavem r. 1237 (tamže na str. 252).

[97] Zájem ten lze doložiti svědectvím Havla mladšího z Lemberka na listině Přemysla Otakara II., platící kostelu P. Marie pod Řetězem „iuxta pontem pragensem", z 11. listopadu 1261 (u Emlera, Regesta II., str. 128) a na listině, kterou týž král uděluje patronátní právo kostela v Michelstátten johanitskému špitálu v Meilberce (tamže II., str. 263). — Připomínám, že jinak svědectví Havla mladšího z Lemberka na listinách souvěkých, týkajících se rozličných církevních institucí, jsou celkem řídká a nedovolují činiti žádné zvláštní závěry. Jedinou výraznější skupinu mezi těmito doklady tvoří dvě listiny, dosvědčující účast Havlovu na fundacích jeho strýce ze strany matčiny, jednou již zmíněného Smila z Lichtemburka, k němuž měl Havel, jak se zdá, zvlášť srdečný poměr: listina Smila z Lichtemburka sama z 14. února 1269, kterou tento daruje klášteru žďárskému vsi Jiříkovice a Radňovice a pokuty poddaných žďárských, jimiž by propadli na jeho statcích (Emler, Regesta II., str. 247), a pak konfirmační listina Přemysla Otakara II. z 24. t. m., svědčící klášteru v Pohledu, o kterém byla již svrchu řeč na str. 37 (u Emlera, Regesta II., str. 248). Ostatek jsou svědectví patrně zcela náhodného vzniku, jež se týkají opatství v rakouském Melku (Emler, Regesta II., str. 190), kapituly vyšehradské (tamže str. 190), kláštera ve Valdsasích (tamže str. 250) a kláštera v sv. Hippolytu (tamže str. 279).

[1] Sr. Fontes rerum bohem. III., str. 183 (Různočtení, která jsou zaznamenána v podčárovém doprovodu tohoto místa, jsou věcně bez významu). V německém vzdělání t. zv. Dalimila znějí naše verše:

„Funf totin si erweckte
mit der grozsin gotis gwald,
vil blinden half si bald,
hufhalcz und vzseczigen
tet si mit gesund gesigen.
An andirn sichin si hat
getan zceichin uf der stat."

Zajímavou versi však čteme v německé prosaické versi našeho Dalimila „Die pehemische Cronica" (ve Fontes rer. boh. III., str. 290). Tam se vypráví: „Und die tat *noch hrem tode* czu male grosse wunderwergk und czeichen, wenn sie ffunff menschen von dem tode erweckte, und vil blinde worden durch sie gesenende und ausseczige gereiniget und ander, die mancherley kranckheyt und gebrechen hatten, die wurden gesunt" Není pochyby ovšem, že tato verse vznikla jen neporozumivým výkladem původního českého textu: Je dosti těžko si představiti (a také, tuším, jen velmi zřídka se s takovým motivem v legendách setkáváme), že by mrtvá křísila mrtvé.

[2] Sr. Fontes rer. boh. II., str. 523. — Pokud jde o výklad tohoto místa — hlavně slova „post", kterým je spojena s ostatním textem t. zv. většího letopisu ždárského, sr. výše str. 41.

[3] Úctyhodná nevěsta, příhodnější pro Pána a Boha jako ženicha, vstupuje do řádu kazatelského a stkví se líbezná nebeskými zásluhami. Naslouchá dokladům věčného života, sama vede náklad, aby povstal klášter, balvany snáší, uniká zahálce života, jež musí bolet. — Sr. L c. str. 207.

[4] L. c. str. 52. Pro srovnání, jak se u Pontana od r. 1602 motiv vstoupení Zdislavina do řádu dominikánského rozvinul, nebude snad bez užitku uvésti příslušné místo z „Bohemia pia" per extensum. Zní: „tandem *ut fugeret mariti tyrannidem, licentia obten-*

ta, ingressa est Ordinem Praedicatorum, cuius regulam strictam non tantum diligenter et iibenter obediendo explevit, sed et sumptum ad aedificium monasterii adiecit et ipsa saxa *humeris suis* comportavit *aliosque labores durissimos sustinuit,* donec sentiret se morituram..."

[5] L. c. str. 133. Místo reprodukuje beze změny obsahové to, co autor (Jeroným Zikmund Fiala Budínský?) nalezl u Pontana cit. před. pozn.

[6] L. c. str. K IV. — Zmínka o blahoslavené Zdislavě arci je tu jen nepatrná — je to jen uvedení jejího jména v jakémsi výčtu svatých patronů českých, připojeném na konci knížky, ale zaslouží pozornosti, protože se tu uvádí jako jediné bližší určení její, že byla „e familia Berka" a „Ordinis Sancti Dominici in Jabloň".

[7] L. c. str. 34. (Knížka, jíž ani Jungmann nezná, chová se v biskupské knihovně v Litoměřicích pod značkou I. Q 80. Zvláštního významu v naší souvislosti arci nemá, přinášejíc jen slovně to, co jsme četli v „Dvanáctero řádech" a ještě dále v Pontanově „Bohemia pia".)

[8] L. c. str. 65. I Chanovský (resp. zase Tanner, o jehož vsuvku se tu jedná) přejímá beze změny epický obsah, který našel u Pontana v „Bohemia pia", jemu ostatně dobře známé. Jen je tu výrazněji vytčeno, že vstup do řádu sv. Dominika se stal u blahoslavené Zdislavy „permissu asperrimi sui mariti", což je, tuším, zřetelný rozdíl proti — ostatek málo pravděpodobnému — líčení Pontanovu.

[9] Sr. „Miscellanea historica Regni Bohemiae. Decadis I. Liber IV. hagiographicus seu Bohemia Sancta", str. 75. K tomu třeba srovnati i rukopisně (v archivu lobkovickém v Roudnici) dochovanou Balbínovu legendu o blah. Zdislavě, kterou uvádějí akta kanonisačního procesu na str. 267. Oba texty Balbínovy shodně zdůrazňují, že k vstupu Zdislavinu do řehole dominikánské došlo „de mariti consensu", nechávajíce stranou otázku, byl-li tento consensus v souhlase s vnitřním cítěním a orientací jejího manžela nebo ne.

[10] L. c. str. 77 („Catalogus conventuum Ordinis Praedicatorum olim in Regno Bohemiae"). U Hammerschmieda, který jinak slovně přejímá vyprávění Pontanovo a jeho následovníků o přímé pracovní účasti Zdislavině na stavbě dominikánského (ženského podle něho) kláštera v Jablonném, vystupuje v historii vstupu Zdislavina do řádu kazatelského důležitý prvek: vstup tento neděje se u něho se svolením manželo-

vým, nýbrž až „mortuo marito", „po smrti manželově". Hammerschmied zřejmě vyvodil důsledky z logického rozporu, který byl u starších autorů mezi tím, že na jedné straně líčili manžela Zdislavina jako tvrdého a ukrutného barbara, nemajícího nejmenšího porozumění pro její náboženský život, a na druhé straně, aby zachovali nutné zákony církevního života, hledali u něho dovolení pro Zdislavu k jejímu vstupu do kláštera — rozporu, který, jak se zdá, vycítil dobře už Balbín v místech citovaných předchozí poznámkou.

[11] Sr. 1. c. str. 40 sq. — Braun má ovšem ze všech nejrozsáhlejší vylíčení vstupu Zdislavina do řádu sv. Dominika. Opouští sice předchozí líčení přímé účasti Zdislaviny na stavbě kláštera v Jablonném (mužského) a také nenechává Zdislavu vstoupiti přímo do řehole dominikánské, nýbrž (po vzoru, jak uslyšíme, Marchesiho, Steillově á j.) pouze přijmouti šat terciářky řádu kazatelského, což je jistě logičtější než předchozí líčení a činí i přípustnějším motiv manželova odporu proti tomu, Braunem jinak přejímaný od předchozích autorů bez podstatnějších změn — ale na druhé straně, odvolávaje se na jakousi blíže neoznačenou a dnes už nezjistitelnou italskou historii blahoslavené, vypráví velmi podrobně o založení kláštera, k němuž prý pozvala blah. Zdislava sv. Hyacinta a, když tento nemohl, jeho bratra bl. Cesiava, a o tom, jak z rukou Česlavových přijala hradní paní lemberská roucho třetího řádu sv. Dominika.

[12] Z těchto bych se rád alespoň dotkl německé knížky „Gemma bohemica", vydané v Praze u Vojtěcha Jiřího Koniáše r. 1709, která však není než slovným přetiskem spisku Braunova, citovaného předchozí poznámkou, a pak Josefa Táborského vydání starého Lebedova popisu království českého, kde na str. 100 je kratičká zmínka o blah. Zdislavě, zajímavá tím, že přejímá prve (v pozn. [10]) zmíněný Hammerschmiedův výklad o jejím vstupu do řehole dominikánské. Ze „dominikánský motiv" života Zdislavina — tak jak jsme jej poznali v těchto sepsáních doby barokní — přešel i do novodobých vypsání, je konečně pochopitelno. Nemělo by však smyslu tyto drobné spisky, jejichž závislosti na starých tradicích XVII.—XVIII. věku jsme si byli už několikrát povšimli shora (na str. 128 a 132), zde nějak podrobněji rozbírati.

[13] V spisku Lemirově uvádí se blah. Zdislava arci jen krátce (na str. 35 v kap. IV., obsahující výčet světců a patronů českých: „B. Izdislava e familia baronům Berkensium, monasticen inter Virgines Ordi-

nis Praedicatorum, professa, magnum aes ad coenobii aedificationem contulit"), ale věc není nedůležitá jakožto první odezva zahraničního kultu blah. Zdislavy v době barokní.

[14] Sr. 1. c. str. 197 sq. — Delaminec se zmiňuje o vstoupení Zdislavině do řádu dominikánského zase jen stručně, ale výslovně podotýká, že k němu došlo „cbtenta tandem licentia a marito" (aniž nějak blíže charakterisoval manžela Zdislavina v tom smyslu, jako tomu bylo u Pontana, Chanovského a jiných jeho předchůdců).

[15] Sr. 1. c. str. 5. I v tomto případě si Marchesi vede tak, jak jsme viděli shora u jiných motivů legendického podání, rozvíjeje s hlučnější výmluvností, co nalezl u Pontana a jiných předchůdců o její práci na stavbě dominikánského kláštera, příp. sympatiích k duchovním synům sv. Dominika. Ale jako novum vidíme u něho zmínku, že blahoslavená Zdislava se stala jen příslušnicí třetího řádu dominikánského — kterážto zmínka se pak opět měla rozviti u R. Brauna, zmíněného prve v pozn.

[16] Sr. 1. c. str. 4. — Text Steillův se v těchto místech drží celkem věrně vyprávění Marchesiho.

[17] Z dalších budiž dotčena aspoň ještě drobná životopisná skica v knížce „L'année Dominicaine ou sentences pour tous les jours de l'année... par M. de Vienne, prétre du Tiers Ordre de S. Dominique" (sv. I. vyd. v Paříži r. 1700): je zajímava tím, že přejímá slovně některé obraty a epické prvky z Marchesiho, ale přechází plným mlčením Marchesim vyzvednutý rozpor Zdislavin s manželem.

[18] Sr. v této souvislosti „Litaniae de Sanctis Bohemiae" v Jana Nádasdyho „Annus coelestis" (ruk. z r. 1708, str. 39 sq.), hymnu připojenou k několikrát citovanému spisku Reg. Brauna „Schutz- und gnadenvolles Heiligthum d. lobl. Gránitz-Stadt Jahbel" na str. 168 sq., německou píseň, připojenou ke shora dotčené knížce „Gemma bohemica", a j.

[19] Podrobné popisy těchto obrazů jsou v aktech beatifikačního procesu blah. Zdislavy na str. 197 sq.

[20] Pokud se týče příchodu prvních dominikánů do Cech, máme o něm nejobšírnější zprávu v legendickém sepsání Stanislava, lektora krakovského, „De vita et miraculis sancti Iacchonis Ordinis fratrum Praedicatorum", které vydal r. 1884 Ludw. Cwikliński v Monumenta Poloniae historica, sv. IV. na str. 818-903. „Anno Domini MCCXXII." — čteme tu (na str. 854) - „Sanctus Jazecho misit fratrem Ceslaum in Bohemi-

am, qui cum [eo] a beato Dominico receptus ad ordinem fuerat et in Poloniam missus. Qui, veniens ad civitatem Pragensem cum fratre Ieronimo, conventum in honorem sancti Clementis receperunt, ubi nunc sunt fratres Praedicatores. Deinde venientes in Wraceslaviam in honorem sancti Adalberti claustrum Predicatorum aedificaverunt ibique frater Ceslaus innumeris prodigiis corruschans felici fine quievit." Ale místo toto vzbuzuje u badatele, obeznámeného poněkud s celým pramenným komplexem, k uvedení dominikánů do Čech se vztahujícím, v nejednom směru jisté pochybnosti — třebaže řada autorů pozdějších je přejala do svých vyprávění a polský historik XVI. věku Abraham Bzowski (v „Propago D. Hyacinthi Thaumaturgi Poloni seu de rébus praeclare gestis in provincia Poloniae ordinis Praedicatorum" [Benátky r. 1606] na str. 33) rozvíjí je dokonce v celou allokuci Hyacinthovu k Česlavovi. Už datum, kterým náš citát začíná, je značně nejisté. Nejstarší domácí pramen český, který se zmiňuje o příchodu dominikánů do našich zemí, kronika Dalimilova, praví:

„Léta ot narozenie syna božieho
po tisíciu po dvú stú po dvúdcátú sedmého
predikatoři do Prahy přídú
a k svatému Klimentu do Pořiečan vnidú."

(Sr. Fontes rerum bohem. III., str. 168). A i když datum toto v jednotlivých rukopisech poněkud se rozlišuje (t. zv. Fúrstenberský rukopis — poměrně pozdního data, z konce XV. věku — mluví pro rok 1225, Vídeňský, Strahovský, Pelclovský, Cerronský a Zebererovský rukopis pro rok 1227, Lobkovický pro 1228 — datum německého vzdělavatele kroniky Dalimilovy „nach Christ gebort zcwelf hundirt acht und drisig darcu" je zřejmě nemožné), není pochyby, že podle této tradice české nesmíme klásti příchod dominikánů k nám dříve než do druhé polovice let dvacátých XIII. věku — tím spíše, že i jeden z pokračovatelů Kosmových — t. zv. Annales Pragenses (ve Fontes rerum Boh. III., str. 284, sr. též zlomek rukopisu annálů, který se chová pod značkou VII A 16 v universitní knihovně pražské a jehož znění je citováno v Novotného „Českých dějinách" I. 3. na str. 621) se zmiňuje, že r. 1226 „Praedicatores receperunt domům in civitate Pragensi" (to opakuje pak i kronika Pulkavova ve Fontes rer. boh. V. na str. 133 a stejnou frázi čteme také v kronice Neplachově ve Fontes rerum boh. III., str. 172 a v kronice G. Marignolli tamže na

str. 603, jenže tu uveden v prvém případě rok 1225, v druhém 1227), a že také závažný pramen zahraniční — „Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis" Jana Dlugosze (v „Joannis Dlugosz senioris canonici Cracoviensis Opera omnia," tomus IX., str. 450) nasvědčuje velmi zřetelně, že k usazení dominikánů v Čechách došlo až někdy v druhé polovici let dvacátých XIII. věku („Frater Gerardus, natione Vratislaviensis, studens Parisiensis, primus provincialis Poloniae, per Jordánem magistrům generálem Ordinis Praedicatorum praeficitur anno Domini 1225, absque omni fratrum electione, hic, Cracoviam veniens, primům ibi celebravit capitulum, de quo mísit fratres recipere domos Vratislaviensem, Pragensem, Cameynensem, Sandomiriensem, Gedanensem ..."). — Druhá pochybnost, pokud jde o náš citát, týče se úlohy sv. Hyacinta v založení české provincie řádu dominikánského. Vedle našeho vylíčení, které dává sv. Hyacintoví vystupovati jako jakémusi představenému polských dominikánů, resp. snad přímo provinciálovi (ačkoliv provinciálem provincie polské, zřízené teprve 1227, nikdy nebyl a i v klášteře Nejsv. Trojice v Krakově, kde byli první dominikáni polští usazeni biskupem Ivonem, uvádí se roku 1228 jako pouhý „frater" za zmíněným prve Gerhardem, který je tu výslovně označen jako „prior", převor — sr. Monumenta Poloniae historica IV., str. 855) a vysílati spolubratry řádové do Prahy, Vratislavě atd. — stojí ještě dvojí podání, dochované náhodou u téhož autora — Jana Dlugosze: jedno, které jsme právě citovali z Dlugoszova „Liber beneficiorum", účast Hyacintovu na založení dominikánského konventu v Praze — a to i nepřímou — popírá, druhé, v jeho „Historiae Poloniae libri XII" (v Joannis Dlugosz senioris... Opera omnia, tomus XI., strana 366) jej označuje za vlastního jeho fundatora („Quinque monasteriorum sui ordinis, videlicet in Frisak, ubi fratrem Hermanům Teutonum reliquit, in Cracovia, ubi solus praeerat, in Praga, quod fratri Hieronymo, in Vratislavia, quod fratri Czeslao et fratri Godino, in Gdaňsk, quod fratri Benedicto commendaverat, primarius fundator" — sr. co proti této zprávě právě citováno z Monum. Pol. hist. IV., str. 855!). — A zdá se opět, že i v tomto případě dáme spíše za pravdu tradici, která neměla toho oslavného cíle jako životopis „De vita et miraculis sancti Iacchonis" a panegyrická zmínka Dlugoszovy „Historia Poloniae", shoduje se však dobře jak se svrchu uvedenými záznamy o příchodu dominikánů do Prahy se strany české, tak také s citovaným záznamem o postavení Hyacin-

tově v provincii polské v druhé polovině let dvacátých XIII. věku. — (Že k založení dominikánského konventu v Praze došlo sice z Polska, ale skrze bratry, vyslané provinciálem Gerardem, rodem z Vratislavi a nepochybně Němcem, tomu nasvědčuje také to, že bratři usadili se původně v německé osadě na Poříčí a odtud teprve byli povoláni k sv. Klimentu u Juditina mostu. A snad by s tímto vysvětlením bylo možno smířiti i zprávu, kterou čteme v novotné sice, ale, jak se zdá, na dobrých pramenech založené kronice kláštera kolínského v „Analecta sacri Ordinis fratrum Praedicatorum" I., str. 459, že „anno 1225 iam a fratribus e Coloniensi coenobio migrantibus quattuor conventus in Germania fundati erant, nempe Argentinensis, *Pragensis,* Francofurtensis et Erflingensis" — neboť, byl-li organisátor nově zřizované provincie polské Gerard Vratislavský vyslán generálem dominikánským bl. Jordánem Saským z některého kláštera německého, jak tomu nasvědčuje výše citovaný i další text Dlugoszův v „Liber beneficiorum" [„Jordanus ipse Theutonicus genere"], pak byl to nepochybně klášter kolínský, k němuž byl blah. Jordán poután už svým úzkým přátelstvím k jeho zakladateli, bratru Jindřichovi.) — Pokud jde konečně o poslední moment našeho vyprávění, vzbuzující jisté rozpaky, zmínku totiž o poslání blah. Česlava v Praze, třeba upozorniti, že ani tu není úplné jednoty v pramenech, jak ostatně vyplývá z právě sestavených zpráv, jež místo něho jmenují na jednom místě bratra Jeronýma. — Zajímavo je ovšem v této souvislosti, že v skupině sv. Hyacinta, která podle legendy tohoto světce byla vychována sv. Dominikem v klášteře svaté Sabiny na Aventinu v Římě, uvádí řada pramenů polských (mimo jiné na př. Dlugosz v „Liber beneficiorum" III., Opera omnia, sv. IV., str. 448, a v „Historiae Poloniae libri XII" II., Opera omnia, sv. XI., strana 206) i Čecha, Jindřicha Moravana, ba některé (Rocznik Krasinskich v Monumenta Poloniae historica III., str. 132 a Katalogy biskupů krakovských IV. a V., tamže na str. 356-7) omezují dokonce zmínku o dominikánech přišlých do Krakova právě jen na jméno Hyacintovo a jméno tohoto našeho krajana. Bohužel, osobnost Jindřicha Moravana, ve kterém Bzowski — („Propago D. Hyacinthi Thaumaturgi Poloni" str. 4) viděl vedle bl. Česlava i spoluzakladatele pražského konventu dominikánského, zůstává doposud úplně skryta v temnu soudobých zpráv. Spojovati jej s bratrem Jindřichem Polákem z konventu Vratislavského, o kterém se zmiňují „Vitae fratrum Ordinis Praedi-

catorum" Gerarda de Fracheto (sr. Reichertovo vydání v Monumenta Ordinis fratrum Praedicatorum historica I., strana 268-9), jako to učinil Bzowski („Propago D. Hyacinthi Thaumaturgi Poloni" str. 36), je prozatím — pokud nemáme pro tuto identifikaci žádných dokladů — velmi pochybné. A stejně není možno prozatím nikterak podepříti spojení mezi ním a mezi biskupem pražským Ondřejem, které se zdá naznačovati Bzowski (v Annalium ecclesiasticorum tomus XIII., str. 258), vyprávěje o tom, že známému zázraku sv. Dominika, jenž dal podnět k sblížení biskupa krakovského Ivona se zakladatelem řádu kazatelského a k vyslání skupiny sv. Hyacinta do kláštera S. Sabina — totiž vzkříšení synovce kardinála Štěpána de Fossa Nova Napoleona r. 1218 — byl přítomen i „Andreas Pragensis antistes". — Vůbec bude nutno příchodu dominikánů do Čech a zprávám o něm věnovati větší pozornost, než jaké se jim doposud dostalo v naší vědecké literatuře, nevykazující — kromě dvou článků M. D. Jakubičky „Příchod prvních dominikánů do naší vlasti" (v „Pamětním spise k sedmistyletému výročí řádu kazatelského", str. 24 sq.) a naprosto nekritického spisku Jeronýma M. Juraka „Náš apoštol sv. Hyacint" — žádné větší studie o tomto thématu.

[21] Sr. hl. shora str. 31.

[22] Sr. Erben, Regesta I., str. 604.

[23] Sr. Emler, Regesta II., str. 1164, Lippert, „Geschichte v. Leitmeritz", str. 152.

[24] Sr. Erben, Regesta I., str. 499.

[35] Sr. Erben, Regesta I., str. 522.

[26] Byl založen r. 1257.

[27] Svědectví Smilovo na listině krále Přemysla Otakara II., povolující dominikánům nymburským jednu areu v nově zřizovaném Nymburce a stavbu kláštera na ní, je zapsáno sice v málo věrohodné formulářové sbírce Zdeňka z Třebíče (v Emlerových Regestech II., str. 1038) s nesprávným patrně datem MCCLVII., ale jméno páně Smilovo je tu asi sotva vymyšleno.

[28] Sr. výše pozn. [24] a [25].

[29] Zejména prve dotčenému ženskému dominikánskému klášteru Cella S. Mariae (Chevschencelle) v Brně byl Bruno ze Schauenburgu patronem velmi horlivým. Sr. o tom opět studii M. Eislera „Geschichte Brunos von Schauenburg" v „Zeitschrift d. d. Vereines f. d. Geschichte Máhrens und Schlesiens" IX. na str. 346, 350, 369 a j.

[30] Sr. článek Eislerův, cit. předchozí poznámkou, L c. na str. 375-6.

[31] Sr. výše str. 54.

[32] Pokud jde o počátky dominikánského kláštera v Turnově, odkazuji čtenáře k jednou již dotčené knize J. V. Simáka „Příběhy města Turnova nad Jizerou" („Zprávy musea turnovského" IV.), kde je o nich řeč na několika místech (sr. hl. str. 27 a 41 sq.).

[33] Označuje-li listina markrabí Přemysla z 2. října roku 1234, stvrzující Přemyslovo darování vsi Raksic řádu křížovníků s červenou hvězdou, na níž je uveden „Jaroslaus cum fratre suo Gallo, filii Marquardi" (u Erbena, Regesta I., str. 401) jaksi první vystoupení Jaroslavovo ve veřejném životě českém (z toho, že jeho bratr Havel vyskýtá se na listinách už rok před tím, lze usuzovati — ač ovšem nikterak ne bezpečně — že byl mladší než chof Zdislavin), je dosti těžko nalézti jeho vystoupení poslední v příbězích jeho let. Nelze totiž dosti bezpečně rozpoznati, kde končí tento Jaroslav *bratr* Havlův a kde začíná mezi svědky soudobých listin Jaroslav, *syn* Havla staršího z Lemberka. Zdá se sice, že Jaroslav bratr Havlův, t. j. Havla staršího, vystupuje naposledy na listině Přemysla Otakara II. z 19. prosince 1269, ztvrzující klášteru v Litomyšli restituci některých zboží jeho v okolí Poličky (v Emlerových Regestech II., str. 260) a že Jaroslav, který vystupuje pak na listině Přemysla Otakara II. z 13. června 1271, ratifikující mír s uherským králem Štěpánem (v Emlerových Regestech II., str. 299) s přízviskem „de Lewenberch" a dál na listinách téhož krále, svědčících klášteru v Oseku a klášteru v Sifridsdorfu z r. 1272 a 1273 s přízviskem „de Turnov" (tamže str. 317 a 332), je už bratr Havla mladšího, dotčený shora na str. 140. Ale jisté společenství majetkové, které bylo mezi Havlem starším z Lemberka a jeho bratrem Jaroslavem, nevylučuje, tuším, že i zde by mohlo jiti o záměnu osob — stejně jako před r. 1269, kdy jak Jaroslav starší, tak Jaroslav mladší mohli býti právem označováni každý jako ,.frater Galii" (jen roku 1268 na listině Přemysla Otakara II. kostelu vyšehradskému, v Emlerových Regestech II. na str. 234, přichází s plnou jistotou Jaroslav *starší,* protože je tu vyznačen výslovně jako „patruus Galii" „strýc Havlův", t. j. Havla mladšího). Jiná otázka, která se vynořuje badateli, zaměřivšímu pohledem k Jaroslavovi, bratru Havla staršího, je, zda je totožný s Jaroslavem, který přichází na listině Přemysla Otakara II. z 21. ledna 1262, potvrzující privilej

krále Václava kostelu pražskému z r. 1249 (v Emlerových Regestech II., str. 131), jako „castellanus de Bolezlaw". Protože Boleslav byla v té době už skoro dědičnou župou rodu markvartického a protože Jaroslav starší byl z Markvarticů té doby asi nejvhodnějším kandidátem pro úřad kastelána starého královského hradu, přimlouval bych se za tento výklad, leč plné jistoty dáti nemohu. — Nesnáze, pokud jde o další přízviska Jaroslava st., osvětlí poznámky [34] a [36].

[34] Sr. Erbenova Regesta I., str. 434 a 447. Pro výklad, že Jaroslav z Hruštice je osoba totožná s Jaroslavem, bratrem Havla staršího z Lemberka, arci zase není výslovné opory. Přes to však přijímám tu stanovisko, které zaujal již Sedláček ve svých „Hradech a zámcích" X., str. 59 a které po něm přijal i J. V. Šimák v jednou už vzpomenutých „Příbězích města Turnova nad Jizerou". („Zprávy musea turnovského" IV., str. 8.) Jeho oprávněnost je podložena alespoň tím, že okolí turnovské jeví se nám už v této době dosti zřetelně jako država rodu markvartického a že mezi příslušníky této „generatio" nenacházíme zase osobnosti jiné toho jména a významu, aby mohla býti na toto místo dosazena.

[35] Na listinách krále Václava I. klášteru kladrubskému z 12. května 1239 a klášteru oseckému z 28. června t. r. (u Erbena, Regesta I., str. 448-9).

[36] O totožnosti Jaroslava „de Lapide" s naším Jaroslavem, bratrem Havla staršího z Lemberka, tentokráte nemůže býti pochyby, neboť na listině Václava I. z 12. května 1239 vystupuje „Jaroslaus burgravius de Lapide cum fratre suo Gallo".

[37] Vedle několikerého — spíše však, jak se zdá, zase náhodného — svědectví na listinách benediktinských klášterů v Kladrubech a v Břevnově (Erben, Regesta I., str. 431 a 448, Emler, Regesta II., str. 37), vystupuje Jaroslav hlavně na listinách klášterů cisterckých v Plasech (Erben, Regesta I., str. 416 a 586), v Oseku (tamže, str. 449), Sifridsdorfu (tamže, str. 434 a 447), Valdsasích (Emler, Regesta II., str. 250) a Litomyšli (tamže, str. 260). Největší počet jeho svědectví však nacházíme na listinách špitálu křížovnického u sv. Františka (Erben, Regesta I., str. 401, 444, 466, Emler, Regesta II., str. 212 a 252), jejichž doplňkem v jistém smyslu je i jeho účast na listinách johanitských (Erben, Regesta I., str. 593, Emler, Regesta II., str. 36). — Při všech těchto údajích arci třeba míti na mysli reservu, vyslovenou prve v pozn. [33]

[38] K mínění tomu se také přiklání J. V. Šimák

v několikráte již citovaných „Příbězích města Turnova nad Jizerou" („Zprávy musea turnovského" IV., str. 9).

[39] Díl I., str. 32-3, pozn. [4]

[40] Mínění Šimákovo, že označování kláštera v Jablonném jako kláštera dominikánského jest jen „omyl Balbínův, zaviněný opět domácí kronikou jablonskou" a „že nebylo tam v dobách předhusitských jiných mnichů než cistercijců hradišťských", opírá se hlavně o Šimákem před tím výše v textu vytčený fakt, že pan Zdislav ze Zvířetic postoupil faru v Jablonném (v letech osmdesátých XIII. věku) cistercskému klášteru v Mnichově Hradišti, který tu později držel probošta. (Příslušné doklady k tomu najdou se jednak u J. B. Nováka: „Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně", č. 142 a 143, jednak u Kl. Borového: „Libri erectionum" II., str. 152.) Ale skutečnost tato ještě nijakž nemůže býti popřením kláštera dominikánského v témže místě, i kdyby nebylo rozhodných dokumentů, jež uvádím v dalším. Je ostatně dojista charakteristické, že při darování patronátu jablonského klášteru hradišťskému (který byl považován za starou rodovou fundaci markvartickou), vymínil si pan Zdislav, že klášter bude v Jablonném udržovati také světského kněze. To ukazuje, že dárce si byl vědom, že klášterního živlu je v městečku už s dostatek.

[41] L. c. str. 31 sq.

[42] L. c. str. 40.

[43] Schlossinger byl při svém rozhodování sveden několika zmínkami starých legendických vyprávění o blahoslavené Zdislavě z doby barokní, kterých jsme si povšimli prve v pozn. [11] a o nichž bude ještě řeč v dalším, že blahoslavená Zdislava přijala roucho dominikánské řeholnice z rukou blahoslaveného Ceslava, a snažil se proto vší mocí sepnouti zřízení dominikánského kláštera v Jablonném s cestou Ceslavovou, o které jsme se zmínili stručně shora. Ze tato domněnka Schlóssingerova, jíž se přidržel z počátku (ve svých „Geschichte der Stadt Gabel", str. 21) i V. Pinkava, snaže se ji násilně spojití se zmínkou jednoho Balbínova rukopisu v archivu roudnickém, že klášter jablonský byl založen z Prahy r. 1236, je nesprávná, ukážeme v dalším.

[44] L. c. str. 117-8.

[45] O obou osobnostech bude ještě řeč v dalším na str. 163-4. Už tu však možno si povšimnouti podrobněji alespoň kardinála Hugona a S. Charo, Hugona de St Cher, přesahujícího svým významem souvislosti, v nichž o něm budeme hovořiti v dalším Byl to Fran-

couz, rodem ze St. Cher, předměstí Vienne. Roku 1224 vstoupil v Paříži do řádu dominikánského a dosáhl tu vysoké kariéry, byv už r. 1227 zvolen provinciálem francouzské provincie. V této funkci, k níž povolali jej jeho spolubratři ještě jednou r. 1236, účastnil se založení řady francouzských klášterů řádu kazatelského. 1241 se stal dokonce — když slavný Raymund de Pennaforte se vzdal úřadu generála dominikánského — generálním vikářem své řehole. Vedle působnosti v řádu působil Hugo de St. Cher i na pařížské universitě. Jako učený theolog zapsal se do duchových dějin své doby — kromě komentáře k sentencím Petra Lombarda, exegetických „Sermones super evangelia et epistolas", zajímavé „Postilla seu commentariola iuxta quadruplicem sensum in totum vetus ac novum testamentům" a jiných spisů toho druhu — hlavně pokusem o textovou kritiku Písma, kladoucím základ ke všemu dalšímu podnikání toho druhu v středověké i pozdější literatuře, a pak sestavením první biblické konkordance, jež v zdokonalenější formě stala se později jedním z nezbytných pilířů biblistického studia vůbec. Papež Innocenc IV. jej jmenoval r. 1244 kardinálem-knězem titulu sv. Sabiny a r. 1250 jej pověřil funkcí papežského legáta v Německu, v kteréžto souvislosti budeme o něm ještě hovořiti. Zemřel r. 1263 v Orvietu (sr. Quétif-Echard, „Scriptores Ordinis Praedicatorum" I., str. 194-209).

[46] Poněvadž listina je jinak neznáma a v knize Hamburgerově nepřístupna, přepisuji ji tuto znovu, arci podle textu Hamburgerova: Universis Christi fidelibus per Regnum Allemaniae, Boemiae et Poloniae constitutis, ad quos praesentes litterae perveniunt, Frater Hugo miser[atione] divina titulí S. Sabinae presbiter cardinalis, Apostolicae sedis legatus salutem in Domino! Quonií.m, ut ait Apostolus, omneš stabimus ante Christi tribunál... prout in corpore gessimus, sive bonům fuerit sive malum, opportet nos diem messionis extremae misericordiae operibus praevenire ac aeternorum intuitu semináře in terris, quod reddente Domino cum multiplicato fructu recolligere debeamus in coelis, firmám spem fiduciamque tenentes, quoniam, qui parce seminat, parce et mettet et, qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et mettet vitam aeternam Cum igitur dilecti in Christo prior et fratres domus Praedicatorum in Jablona Pragensis Diaecesis nobis indicare curarint, idem claustrum suum cum officinis suis usibus opportunis aedificare cupiant opere sumptuoso et ad consumatio-

nem ipsius operis et sustentationem ipsorum fidelium suffragia plurimum opportuna noscantur, universitatem vestram rogamus, monemus et hortamur in Domino, in remissionem vobis peccatorum injungentes quatenus de bonis vobis a Deo collatis pias elaemosynas et grata eis ad hoc charitatis subsidia... ut per subvencionem vestram dictum opus valeant consumare et eorum indigentiae providere. Et vos per haec et per alia bona, quae Domino aspirante feceritis ad aeterna possitis felicitatis gaudia pervenire, nos... omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petři et Pauli Apostolorum ... authoritate confisi... vere poenitentibus et confessis, qui eis manus porrexerint adjutrices, 40 dies de injuncta sibi poenitentia relaxamus. Ego vero frater Gerardus Worzerus ordinis fratrum Praedicatorum, Coloniensis, nuncius memorati domini legati per Boemiam, Moraviam, Poloniam et Cassubiam destinatus, praedictam indulgentiam de speciali voluntate et autoritate ipsius legati praefatis fratribus Jablonensibus defero cunctisque Christi fidelibus denuncio et sigilli nostri testimonio corroboro."

[47] V přetisku Hamburgerově je arci datum „in Jablona anno Domini 1352 quarto Nonas Novembris". Ale není pochyby, že rok 1352 je buď chyba tisku, nebo chyba přepisu (listina se totiž — podle poznámky Hamburgerovy 1. c. — nenachází v originálu, který byl kdysi převorem dominikánského kláštera v Jablonném Albertem de Rosario poslán provinciálovi a u tohoto někde zanikl, nýbrž jen „in einem Manuskripte der Gabler Klostergeschichte") a že dokument — jak upozornil už kdysi Wostry („Die sel. Zdislava von Gabel" v sbor. „Deutsch Gabel in tausendjähriger Vergangenheit", str. 28) — patři do roku 1252. Toho roku totiž setkáváme se s fraterem Gerardem Wrozerem — tentokrát podpisujícím se „frater Gerardus de Vrorzheim ordinis fratrum Predicatorum Coloniensium, nuntius memorati domini legati [Hugonis... tituli Sancte Sabině presbyteri cardinalis] per Boemiam, Moraviam, Poloniam et Cassubiam" — v listině, jíž na místě kardinála Hugona de St. Cher udílí plnomocné odpustky za návštěvu kostela dominikánů v Olomouci (v určitých dnech) — u Bočka, Codex dipl. et epist. Moraviae III., str. 154-5 (odtud pak u Erbena Regesta I., str. 607).

[48] Jako Havel z Lemberka vystupuje manžel blah. Zdíslavy po prvé r. 1241 na listině Václava I., svědčící dobře nám již známému klášteru dominikánek v Brně Chevschencelle (Erben, Regesta I., str. 499).

S týmž přízviskem přichází pak znovu r. 1244 (tamže str. 522), 1249 (t., str. 569, 570, 572, 573 a 577), 1250 (t., str. 578 a 579) a 1253 (t., str. 609). Není tedy pravda, tvrdí-li V. Pinkava v studii „Blah. Zdislava z Lemberka" v „Časopisu katol. duchovenstva" r. XLIX. (na str. 286), že postavil Lemberk „okolo r. 1250". A ještě starší než Lemberk bylo patrně Jablonné, podle něhož se Havel píše jednou r. 1249 (sr. Erben, Regesta I., str. 576), ač ovšem pro ztotožnění jeho se vsí „Jabloný" v testamentu Kojaty Hrabišice z 1227 (srov. Erben, Regesta I., str. 333), jak se za ně přimlouvá Pinkava v „Geschichte der Stadt Gabel" (str. 15), není žádného podkladu.

[49] Sr. v této souvislosti shora pozn. [1x].

[50] Sr. v této souvislosti opět shora pozn. [20]. Sám mám ovšem — proti většině dosavadní literatury — cestu blah. Česlava do našich zemí a jeho působení zde za značně pochybné. Kdežto přítomnost Ceslavova ve Slezsku je doložena přece jen řadou dokladů (shromáždil je Col. Grůnhagen ve svých „Regesten zur schlesischen Geschichte" I., str. 115, 147, 247,262 a 279), přítomnost Ceslavova u nás nemá — nehledíme-li k dosti nejisté, jak jsme svrchu vyložili, zmínce cizího pramene „De vita ... sancti Jacchonis" — průkazů žádných. Co vypráví o ní Jurák v jednou již citované knížce „Náš apoštol sv. Hyacint" (na str. 47 sq. a 70 sq.), je naprosto neudržitelné a ukazuje jen — v kombinacích o dvojím působení Cesiavově v Cechách — jak fantastickým dohadům se tu otevírá pole.

[51] O jeho smrti sr. C. Grůnhagena „Regesten zur schlesischen Geschichte" I., str. 262.

[52] Viz pozn. [8], [9] a [14]

[63] O tom, že Zdislava byla pochována v kryptě klášterního chrámu jablonského, nemůže býti vážné pochybnosti, třebaže staré prameny XIII. resp. XIV. věku o tom nic přímo nemluví. Právě na př. historie kláátera žďárského, o které jsme se byli zmínili svrchu, ukazuje velmi pěkně, že takové rodové fundace, jako byl klášter, založený Zdislaviným otcem a švagrem, měly zároveň význam velké rod. hrobky.

[54] Ze mezi stavbou dominikánských klášterů u nás a stavbou nových měst v království v století XIII. byla úzká spojitost, postřehli dobře už J. Zoubek v práci „O zakládání měst v Cechách" (Praha 1878, str. 51), a Jos. Rraniš v článku „Klášterní chrám Obětování Panny Marie v C. Budějovicích" (v Programu české st reálky v Českých Budějovicích r. 1887, str.

6); nověji potvrzuje to i Václav Novotný ve svých „Českých dějinách" I. 3. na str. 919.

[55] Sr., co výše řečeno o pravděpodobné cestě jeho otce Markvarta v poselství krále Přemysla Otakara I. k papeži Honorlovi III. do Viterba r. 1220 na str. 136 v pozn. [63]. Arci předpokládati, že by snad už otec Havlův se seznámil v Itálii s novým řádem dominikánským a přinesl snad zvěsti o něm i sympatie pro něj domů, by byla domněnka příliš smělá — třebaže právě Honorius III. měl mnoho co dělati s žáky sv. Dominika.

[56] Ze majetek markvartický skutečně podstatně vzrostl odměnou věrnosti, kterou dal Václav I. Havlovi z Lemberka, pověděl J. V. Simák ve svém článku „Počátky Boleslavě a Boleslavska" ve vlastivědném sborníku „Boleslavan" roč. 1926 na str. 115. — Ovšem už dříve byla tato rodová država značně rozsáhlá, takže Augustin Sedláček (v studii „Gedanken uber den Ursprung des bóhmisch-máhrischen Adels" ve „Věstníku král. čes. spol. nauk" 1890, č. 8) a po něm znovu J. V. Simák v citovaných již „Dějinných pamětech okresu mnichovohradišťského" (díl I., str. 15) nedovedli se ubrániti otázce, neběží-li tu snad o nějakou šlechtu kmenovou, která vládla nad starým Charvátskem a Lemúzskem. Pro tento výklad však není v pramenech žádné opory; naopak, co o Markvarticích víme, ukazuje především k šlechtě, vyrostší v okruhu knížecího a pak královského úřednictva. - Připomíná-li Simák (1. c.), aby ilustroval velikost markvartického majetku v podhůří severovýchodních Čech, že „v tomto obvodu jest od XII. a XIII. století majetek patera klášterů, cistercského v Hradišti, sv. Jana v Dubě a 2 v Mladé Boleslavi, dominikánského v Turnově [a — mohli bychom dodati — dominikánského v Jablonném]" a že „jejich majetek je vždy sám velkostatkem, a přece zbylo rodu panskému zboží drahně víc" — bylo by možno připojiti k tomu nepochybně poukaz, že všechny tyto klášterní fundace — až ovšem na cistercský klášter v Mnichově Hradišti, který, jak jsme slyšeli, byl značně starší —jsou datovány pevně až po letech padesátých XIII. věku: o darování Hostilky, vdovy po Markvartovi z Března, slyšeli jsme shora na str. 137, o klášteřích v Turnově a v Jabloném byla již řeč, a komenda řádu svatojanského v Českém Dubě se pokládá za fundaci Havla mladšího z Lemberka z r. 1261 (sr. Simák, „Středověká kolonisace v zemích českých", „České dějiny" I. 5., str. 781.)

[57] Před dominikánskými kláštery v Turnově a v Jablonném vznikly u nás — pokud lze zjistiti — kláštery v Praze (nejprve na Poříčí, později u sv. Klimenta u pražského mostu — sr. výše str. 148 sq., pozn. [20]) v *Olomouci* (roku 1227 či o málo později), v *Brně* (před rokem 1234), v *Opavě* (před 1237, ač zmínka o kázání bratra Burkharda v tomto městě, která se k tomu roku činí, nemusí ještě — jak správně podotkl V. Novotný ve svých „Českých dějinách" I. 3 na str. 917 — znamenati, že tu byl už tehdy klášter), v *Hradci Králové* (datum založení nemá v domácích pramenech dokladu, ale svrchu již dotčená Kronika kolínská [v „Analecta Ordinis Praedicatorum" I., str. 460] praví k roku 1228, že „tres noví conventus in Germania instituti sunt... Iglaviensis, Erfurtensis et Gradicensis" a odjinud víme, že klášter v Erfurtě byl založen vskutku 1229) a v *Jihlavě* (založen nepochybně současně s královéhradeckým). — Sr. výše již citovaný článek M. Jakubičky „Příchod a počátky řádu dominikánského v našich vlastech" v ‚Sborníku historického kroužku" roč. XVII., v některých věcech i V. Novotného „České dějiny" I. 3. na str. 618 sq. a 916 sq. — O ženském klášteru dominikánském „Chevschencelle" v Brně byla již mnohokráte řeč shora.

[59] Sr. v této věci hlavně T. Ripolla „Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum" (ftím 1739) I, str. 26, 70, 75, 110, 182 a 231 (týče se latinského císařství v Cařihradě), 220 a 221 (týče se Saracénů), 32, 61, 62, 68, 83, 122, 189 (týče se Prus) a j.

[60] Historie vystoupení řádu dominikánského v posledním boji mezi papežstvím a císařstvím, bohužel, nedošla dosud náležité monografické pozornosti se strany novodobých badatelů — třebaže není pochyby, že je to velmi důležitá kapitola tohoto boje, tak důležitého pro vývoj západoevropského lidstva. Úlomky se najdou ve velkém díle Mortierově „Histoire des maitres généraux de l'Ordre des frères Précheurs" (sv. L, str. 356 sq.), v knize Danzasově „Études sur les temps primitifs de 1' Ordre de Saint Dominique", která, bohužel, není v Praze přístupna, a j. Není bez významu v této souvislosti také, že vedle obou žebravých řádů — minoritů a dominikánů — byli hlavními odpůrci Fridricha II. cisterciáci („series gravaminum" z roku 1236 i exkomunikační bulla papežská, stihající Fridricha II., výslovně si stěžují na jejich útisk — sr. studii C. Kóhlera „Das Verhaltniss Kaiser Fridrichs II. zu den Pápsten seiner Zeit" v příloze) a pak rytířské řády templářský a johanitský (sr. opět „series grava-

minum" z r. 1238 a exkomunikační bullu v téže studii).

[81] Sr. Erben, Regesta I., str. 366. — Zároveň s dominikány byli hlásáním kříže proti Prusům v Čechách pověřeni minoritě.

[62] Sr. Boček, Codex dipl. et epist. Moraviae III., str. 30 a opět Erben, Regesta I., str. 516-17. List Innocence IV. je adresován ovšem především dominikánům moravským, t. j. konkrétně převorům a bratrům v Olomouci a Brně.

[63] Nepovšiml si jí ani badatel, který se jinak nejpodrobněji a nejpronikavěji zabýval pohnutou historií let 1247-1250 u nás, Jos. Šusta ve své práci „Kritické příspěvky k počátkům Přemysla II. Otakara", otištěné v XXI. roč. „Českého časopisu historického" (nověji v souboru „Úvahy a drobné spisy historické", dílu I. na str. 93).

[64] S tímto povšechným vytčením jeho úkolu doporučuje jej papež Innocenc IV. v listě z Lyonu z 24. listopadu 1246 nejstaršímu synu Václava I., markrabí Vladislavovi (u Bočka, Codex dipl. et epist. Mor. III., str. 63 a v Erbenových Regestech I., str. 542). Gotfrid však působil už dříve v našich zemích: už roku 1243 vyskytuje se v okolí krále Václava I. na Křivoklátě jako svědek listiny, jíž tento král vrací mistru Vilémovi, plebánovi u sv. Michala v Znojmě a kaplanu svému, ves Valteřovice (opět u Bočka 1. c. str. 33 a u Erbena 1. c. str. 520).

[65] Tak mluví o tom Řehoř IX. v listě arcidiakonovi, kantorovi a děkanovi vratislavskému z 13. dubna 1241, kterým vyzývá tyto, aby vyšetřili, jak se Konrád dostal na biskupský stolec olomoucký a je-li správná žaloba, vznesená proti němu kapitulou olomouckou (v Erbenových Regestech I., str. 479-480). K tomu sr. studii Eislerovu „Geschichte Brunos von Schauenburg" v „Zeitschrift d. deutsch. Vereines fůr d. Geschichte Máhrens und Schlesiens" VIII., str. 251 sq.

[66] O zakročení Gotfridově proti biskupu Mikulášovi vypráví listina Innocence IV. opatu cistercského kláštera v Plaších z 1. června 1247 (u Erbena, Regesta I. na str. 548-9), listina téhož papeže Brunonovi ze Schauenburgu z 6. června t. r. (tamže str. 548) a další listina téhož biskupovi míšeňskému z 22. dubna 1249 (tamže str. 570-71). Zajímavo je, že klatba proti pražskému biskupovi byla vznesena jen proto, že se zdráhal vznésti na svou diecési interdikt, kterým chtěli poslové papežští donutiti krále Václava I. k uznání

kurií vyvoleného kandidáta na biskupský stolec olomoucký Brunona ze Schauenburgu. Zdá se však, že už tehdy bylo jednatelům kuriálnim v našich zemích jasno, že biskup pražský není z tábora jejich a, tušíce jeho vztahy k straně hohenštaufské, které se později tak živě projevily za povstání Přemysla Otakara proti Václavovi I., hleděli rozličně otřásti jeho postavením. Rok před tím byl Mikuláš stižen klatbou, protože se nedostavil k sněmování německého vzdorokrále Jindřicha Raspeho ve Frankfurtě; a, sotva klatba tato byla s něho sňata, byl stižen klatbou novou, v níž setrval pak až do vypuknutí právě zmíněného odboje kralevice Přemysla Otakara a která byla ještě zostřena jeho obesláním před papežský soud jakožto jednoho z hlavních vinníků na nesnázích, připravených Václavovi I. v Čechách stranou císařskou. (Sr. list Innocence IV. biskupovi míšeňskému z 22. dubna 1249 u Erbena, Regesta I., str. 571: „Eundem vero episcopum, quia excommunicatus a dilecto filio fratre Gottifrido de Ordine Praedicatorum, poenitentiario nostro ad partes illas destinato a nobis nostra exigente iustitia, divina officia, sicut dicitur, celebrare, immo, quantum in eo est, verius prophanare praesumpserit et contra ipsum regem una cum eius filio conspirare, eadem auctoritate nostra praefigas ei terminům peremptorium ccmpetentem, quo personaliter nostro se conspectui repraesentet pro meritis recepturus.") — Jak přísným byl dominikán Gotfrid ve svém provádění papežských příkazů a vůbec ve svém postupu, sledujícím plány politiky kuriální, ukazuje jeho ostrý nátlak na kanovníky budišínské ve věci interdiktu, vyhlášeného na říši Václava I. r. 1247, o němž se dovídáme z listu Innocence IV. Brunonovi ze Schauenburgu z 6. července 1247 (u Erbena, Regesta I., str. 549). Ale zdá se, že právě tato přísnost imponovala — i když zase na druhé straně nelze vyloučiti, že muži, jako byl biskup Mikuláš, kdysi účastník velkého církevního sněmování Innocencova v Lyoně, byli jí zatlačováni do tábora hohenštaufského hlouběji, než snad sami původně chtěli.

[87] Sr. okružní list papežův všem arcibiskupům, biskupům atd. z 21. prosince 1245 v „Bullarium Ordinis FF. Praedicatorum" I., str. 158. Doplňkem jeho je list téhož papeže generálu a provinciálům dominikánským z 20. března 1247 (v témž Bullariu na str. 172), napomínající tyto, „quatenus processum huiusmodi [t. j- proces proti Fridrichovi II., provedený na koncilu lyonském] per vos et alios vestri ordinis fratres pro-

vidos et discretos in locis opportunis publicare curetis", a povolující jim konati za tím účelem shromáždění kléru i laiků, účastníkům těchto shromáždění pak čtyřicetidenní odpustky.

[88] „nonnulli barones et nobiles regni sui, qui contra eundem Fridericum aliosque inimicos ecclesiae receperant signum crucis" (Erben, Regesta I., str. 558).

[68] Ze papežskému poenitenciáři Gotfridovi, který ostatně snad ještě v době povstání Přemyslova proti otci byl v zemi (tak aspoň bylo by možno vykládati zmínku o něm v listě Innocence IV. biskupovi míšeňskému, citovaném prve v pozn. [6e]), dostávalo se se strany domácích klášterů této řehole a jejich příslušníků plné pomoci, tomu zdá se nepřímo nasvědčovati péče a podpora, poskytovaná —právě v době povstání Přemyslova proti otci — českým dominikánům se strany papežského legáta Filipa, arcibiskupa salcburského, i sama papeže Innocence: papežský legát Filip udílí dominikánskému klášteru v Brně zvláštní plnomocné odpustky pro ty, kdož „de bonis... a deo collatis in eiusdem domus subsidium studea[nt] pias charitatis elemosinas erogare" (Boček, Codex dipl. Mor. III., str. 86-7, Erben, Regesta I., str. 557), papež Innocenc svěřuje dominikánům známý nám už mnohonásob klášter Cella S. Mariae — Chevschencelle v Brně (Erben, Regesta I., str. 559-60, č. 1207 a 1208), kterému byl krátce před tím legát Filip udělil plnomocné odpustky (sr. Boček, Codex dipl. Moraviae III., str. 85-6, Erben, Regesta I., str. 557), a v červenci 1248 bere tento klášter ve svou zvláštní ochranu (Boček 1. c. str. 40, Erben, 1. c. str. 560) atd. Udivovalo-li by snad, že po šťastném překonání hohenštaufského pokusu o „puč" v českých zemích neděje se se strany české žádná zmínka o řádu kazatelském, ač tento pravděpodobně měl na věci značné zásluhy, lze jistě věc vysvětliti dobře tím, že dominikáni byli řád chudý a nesměli v té době míti žádných statků, pročež nedochovaly se nám ani žádné darovací listiny, jejich klášterů se týkající.

[70] O missi Hugona de St. Cher v Německu, která spadá mezi léta 1251 (přesné datum nastoupení Hugonova toho roku není známo) až do podzimu 1253, má podrobnější zprávy monografie Sassenova „Hugo von St. Cher" vydaná v Bonnu 1908, které jsem však v pražských knihovnách, bohužel, nenalezl. Pokud se týče našich zemí, jsou stopy misse Hugonovy v jejich životě velmi skrovné a omezují se venkoncem na pole církevní. Jsou to — vedle shora již citovaných listin,

povolujících plnomocné odpustky dominikánským klášterům v Jablonném a v Olomouci (viz shora pozn. [47]) — listiny, kterými se udělují znovu plnomocné odpustky dominikánskému klášteru olomouckému (z 19. června 1253, u Bočka, Codex dipl. Mor. III., str. 167, u Erbena, Regesta I., str. 614, že nejde tu o kardinála Quidona, nýbrž Hugona, je zřejmo z titulu „S. Sabinae presbyter cardinalis") a v Brně (Bretholz, Codex dipl. Mor. XV., str. 5), a pak dvě zprávy u pokračovatelů Kosmových: zpráva k r. 1252, že „eodem anno in quadragesima, quae occurebat XIII. Kal. Martii, frater Hugo, presbyter cardinalis tituli sanctae Sabbinae, apostolicae sedis legatus, accepit procurationes nomine legationis suae a clero Bohemiae, tam religioso, quam saeculari, licet in Almania constitutus" (sr. Fontes rerum boh. II., str. 289) a zpráva k r. 1253, že týž „legatus etiam apostolicae sedis, frater Hugo, per fratrem Gerhardum ordinis Praedicatorum petiit secunda vice et accepit L marcas a clero Pragensis dioecesis" (tamže str. 590). Ale už Novotný („České dějiny" I. 3., str. 833 sq.), ukázal, že poslání Hugonovo mělo pro příběhy českého království na počátku let padesátých XIII. věku význam značně větší, než by ukazovala tato ryze církevní péče (nikoli nedůležitá arci už proto, že napomáhala dále posilovati postavení řádu v ohledu církevně—politickém tak důležitého, jako byli dominikáni): jím připoután byl patrně i Václav I. úže než doposud k papežem podporovanému německému králi Vilémovi Hollandskému.

[71] Tento posel Gerardus Wrozer čili Vrorzheimer (viz výše pozn. [47]) je jinak, pokud jsem mohl z přístupných mně pramenů zjistiti, neznám. Byl-li snad totožný s bratrem Gerardem, kterého nacházíme jako svědka na listině kláštera kolínského z 6. července 1236, stvrzující koupi jakési arey od kapituly kolínské (viz G. M. Lohr: „Beitrage zur Geschichte d. Kolner Dominikanerklosters in Mittelalter" v „Quellen und Forschungen zuř Geschichte des Domínikanerordens in Deutschland" XVI.—XVII. H., str. 11), resp. pak s bratrem Gerardem z Kolína, jenž byl r. 1240 (?) zvolen na kapitule v Sandoměři provinciálem provincie polské (sr. Dlugosz, „Liber beneficiorum" III. v Opera omnia IX., str. 451), nelze s bezpečností říci. Rozhodně však byl v našich zemích naplňovatelem starších tradic, které vázaly kolínský klášter dominikánský (první po Friesachu dominikánský klášter v Německu) k provincii polské, objímající do r. 1301 i naši vlast.

r

[72] O mystických proudech v řádu dominikánském existuje už dnes rozsáhlá literatura, kterou není možno v těchto místech podrobněji vypočítávat! Pokud jde o nejbližší nám místně oblast této mystiky, oblast německou, sr. — vedle starší práce C. Greitha „Die deutsche Mystik im Predigerorden" (Freiburg 1861) — aspoň z běžných velkou práci W. Pregera „Geschichte d. deutsch. Mystik im Mittelalter" (sv. I., str. 263 sq., 309 sq., sv. II., str. 309 sq. a j.), z novějších pojednání Jos. Bernharta „Die philosophische Mystik des Mittelalters von ihr. antiken Ursprůngen bis z. Renaissance" (Mnichov 1922); v podrobnostech však i tu odkazuji k Dahlmann - Waitzově „Quellenkunde der deutschen Geschichte" (IX. vydání, str. 569 sq.).

[73] V pražském klášteře mluví se již r. 1237 o lektorovi Timovi Poláku (sr. Ger. de Fracheto: Vitae fratrum Ord. Praedic. v Monum. Ord. frat. Praedicatorum historica I., str. 135), 1241 uvádí se tu lektor Dětřich (sr. Emler, Regesta IV., str. 714) atd.

[74] O pobytu Martina Poláka v pražském klášteře dominikánském sr. G. Dobnera v „Annales Hageciani" III., stř. 10 a článek neznámého autora (podle hr. Ossoliňského) „Martin der Pole" v „Archiv der Gesellschaft fiir áltere deutsche Geschichtskunde" IV., str. 67-78.

[75] To platí i na př. o zajímavém jinak stavebně dominikánském kostele v Jihlavě, jehož loď byla postavena v době pozdně gotické.

[76] O klášteru dominikánů v Českých Budějovicích sr. práci Jos. Neuwirtha „Geschichte d. christlichen Kunst in Bohmen" (na str. 393-5), Branišovy „Dějiny středověkého umění v Cechách" str. 96-7 a článek V. Birnbauma v „Dějepise výtvarného umění v Čechách" na str. 116. Mezi pohledem jednotlivých autorů na tento architektonický monument je arci dosti značný rozdíl. Kdežto Neuwirth poukazuje s jistým podivem na mistrnost, s níž je pracován drobný dekor svorníků, konsol atd. (v tvrdém materiálu žulovém), spatřuje tu Braniš „podobnou zálibu v ornamentálním díle, jakou jsme na českých stavbách doby přechodné pozorovali a která pro dobu první gotiky u nás jest charakteristickou". Birnbaum však, tuším, právem poukazuje v architektonické koncepci kostela českobudějovického na významnou podrobnost sbíhání žeber podél zdí až asi do poloviny jejich výše; v tom podle něho „se již ohlašuje duch gotiky zcela vyspělé, která nerozlišuje mezi příporami a žebry, dávajíc jim splývati v jedno." - Ze dominikánské stavby chrá-

á

mové u nás v 13. století byly i jinak přístupny současným pokrokům, ukazuje na př. stavba dominikánského kostela v Nymburce, započatá někdy po roce 1257, kdy Přemysl Otakar II. udělil dominikánům v tomto městě místo k jejímu provedení (sr. Emler, Regesta II., str. 1038), a provedená (obdobně jako městský kostel tamní) v nezvyklém tehdy u nás materiálu cihlovém. Stavba ta, o níž dojde čtenář poučení v díle Neuwirthově na str. 332 a 395-6, dochovala se také ve stavu velmi poškozeném, byvši těžce zasažena v husitských válkách, a proto je těžko učiniti si o ní přesnější obraz.

[77] Do roku 1245 scházeli se definitoři a převorové řádu kazatelského střídavě v Paříži a v Bologni (kde je pochován sv. Dominik), do 1246 byla Paříž ústředním sídlem studií pro celý řád. Pro frankofilské tendence, uplatňující se v řádu dominikánském, je charakteristické, že na př. ve všech kostelích této řehole byly čteny mše za krále francouzského (srov. Alb. Hauck „Kirchengeschichte Deutschlands" IV. díl, Lipsko 1902, str. 395).

[78] Jak styk dominikánského řádu s duchovými středisky západoevropskými umožňoval rozličně českému člověku proniknouti v kulturním světě současném, toho dobrým příkladem je známý dominikán, mnich kláštera sv. Jakuba v Paříži, Jeroným z Moravy - Hieronymus de Moravia — jehož „Tractatus de musica" stal se jedním ze základních pilířů francouzské a vůbec západoevropské hudební theorie ve středověku (sr. Zd. Nejedlý „Dějiny předhusitského zpěvu v Cechách" str. 110, Mathias „Der Strassburger Chronist Konigshofen als Choralist [St. Hradec 1903]" na více místech a j.)

[79] O spálení dominikánského kláštera v Turnově zástupy Žižkovými sr. J. V. Šimáka „Příběhy města Turnova nad Jizerou" I., str. 23, a téhož referát o práci Jechtově „Der Oberlausitzer Hussitenkrieg und das Land der Sechsstadte unter Kaiser Sigmund I." v „Českém čas. hist." XVIII., str. 225, jež kladou dobytí Turnova do března 1424, a naproti nim Jos. Pekaře „Žižku a jeho dobu" (III. str. 245 a IV. str. 149), posunující tuto událost až do července t. r.

[80] Sr. Simák „Příběhy města Turnova" I. „Zprávy musea turnovského" IV., str. 41. Z čeho soudí Simák, že chrám turnovský byl trojlodní, nedovedu říci. 11 oltářů bylo podle Simáka zasvěceno P. Marii, sv. Prokopu, sv. Martinu, sv. Valentinu, sv. Maří Magdaleně, sv. Kateřině, sv. Dorotě, sv. Alžbětě, sv. Barboře, *sv.* Kříži a Všem svatým.

[81] O spálení Jablonného sr. knihu Pinkavovu „Geschichte der Stadt Gabel und d. Schlosses Lamberg in Bohmen" str. 39, též práci Jechtovu „Der Oberlausitzer Hussitenkrieg und das Land der Sechsstädte unter Kaiser Sigmund I." (I. str. 87, též Simákův referát o ní, cit. v pozn. [79], na str. 223). Připomínám, že Jablonné bylo z hlavních míst severočeského odporu proti husitům: Roku 1422 konal se tu sjezd, který měl vytvořiti jednotu mezi severočeskými pány a městy lužickými proti vojskům kališnickým.

[82] Úplně ovšem klášter jablonský síni ve válkách husitských zničen nebyl. Svědčí o tom odkaz ročních 20 kop míš., který učinil r. 1430 Jarek z Pecky na oděvy bratří klášterních a opravování budov. (Srov. Hamburger, „Medicinische Topographie u. Geschichte der ... Herrschaft Lemberg", str. 137).

[83] Havel z Lemberka ostatně brzy po té, co zřídil nové kláštery dominikánské v Turnově a v Jablonném, zemřel, takže nezbylo ani mnoho času na to, aby se nějak výrazněji rozvinul a v pramenech té doby mohl zachytiti styk s duchovou atmosférou obou klášterů.

[84] Sr. výpověď bratra Štěpána v „Dieta testium super inquisitione facta de vita, obitu et miraculis B. Dominici" v Quétif - Echarda „Scriptores Ordinis Praedicatorum" I., str. 53.

[86] Sr. „Jordanis de Saxonia Opera omnia" (vyd. F. J. Berthier ve Freiburce 1892) str. 25, Gerardus de Fracheto: „Vitae fratrum Ordinis Praedicatorum" v Reichertově vydání v „Monumenta Ordinis fratrum Praedicatorum historica" (Luvaň 1896), str. 229, 316, 332 a j.

[86] Z těch, které pro rozvoj dominikánského řádu u nás mají větší význam, uvedl bych alespoň Polsko, kde se připomíná s velikým respektem kazatelská činnost sv. Hyacinta (sr. Vita sancti Iacchonis v Monumenta Poloniae historica IV., str. 857).

[87] Sr. Hauck, „Kirchengeschichte Deutschlands" IV., str. 406, pozn. [3].

[88] Sr. Fontes rerum bohemicarum III., str. 170. - O téže věci vypráví i souběžné německé vzdělání Dalimilovy kroniky:

„Ein clusnern waz alda,
si gewaz geheizsin Trubka.
Diselbe ředin begunde,
daz Sent Clement bi der stunďe
in gepeutt bi der pruk
zcu dinen mit grozsen glucke.

Darům gingin dy prediger
uz dem Porschist hiher.
Czu Sent Clement si komen
bi der bruk mit nomen."

Jinak ovšem vypráví o Trubce-poustevnici (zazděné ve zvláštním domečku, odtud u Dalimila „přízednice") „Die peheimische Cronica", která představuje volnější prozaické zpracování Dalimila: „Nach Christi gepurt tausent czwey hundert und XXVII iar darnach von Sent Katharine tag czog der herczog Lupolt von Peyern in das lant und czog czu Podrzieczan. Und doselbst czu Sent Steffan was ein clewsnerynne, die hies Trubka, und die sprach czu ym: „Got gepewt dir du scholt alhie czu Sent Steffan ym ein dinst tun". Und do das der herczog Lupolt getat, do czog er auff den pehemischen kunig und gewan ym das lant an bis gen Cznowm." Ale kdo srovná vyprávění „Die peheimische Cronica" s původním textem Dalimilovým, rozpozná snadno, že je tu změteno Dalimilovo vyprávění o Trubce (podle Zebererovského rukopisu Krnce) a bezprostředně zatím u něho následující vyprávění o tom, jak „Lipolt, rakůský vévoda, / ten veliký svoboda, / krále českého zbádá / a uváza sě až do znojemského hrada."

[89] Sr. výše str. 63.

[80] Ze v pozadí mužských jmen, přicházejících na listinách brněnské „Chevschencelle", která jsme uvedli shora, stála skutečně především ženská přízeň k tomuto klášteru, tomu nasvědčuje zřetelně okolnost, že tato jména jsou vázána vesměs příbuzenstvím, jdoucím přes ženv. — Pokládati klášter „Chevschencelle" za klášter Augustiánek, který prý jen proto, že v našich zemích nebylo mužského kláštera toho řádu, byl postaven pod dozor dominikánský, jako tomu chtěl B. Bretholz („Briinn", str. 35, 58), je vyloučeno. Nemůže rozhodovati, že v listinách se mluví o řeholi sv. Augustina, kterou se „Chevschencelle" řídí, protože také ženský řád dominikánský řídil se touto řeholí. A listina biskupa Dětřicha Olomouckého papežskému legátovi Janovi, biskupu tuskulskému, z 12. ledna 1287 (u Bočka, Codex dipl. Mor. IV., str. 324) výslovně svědčí, že se tu jedná o dominikánky.

[91] Sr. Fontes rerum bohemicarum II., str. 532, 534 a 538.

[92] U jména této „ancilla Lenhart", o níž kronika žďárská výslovně praví, že byla „in stolis, manipulis faciendis docta magistra", se třeba aspoň letmo za-

staviti: zdá 6e, že šlo tu o služebnou cizího původu — snad dokonce o nějakou starou služku, která přišla ještě s paní Sibylou, když tato doprováízela královnu Kunhutu. (Podle toho pak by bylo lze odhadnout i vliv cizího živlu v rodině pana Přibyslava ještě výše, než se doposud mělo za to.)

[93] Ze šlo tu skutečně o jakési navazování na vzor západoevropských „bekyň", tomu nasvědčuje celý sled našeho vyprávění. Nejprve líčí nám náš kronikář, jak matka s dcerou a zmíněnou již služkou Leogardou bydlely při klášteře, zhotovujíce tu rozličné paramenty a účastníce se i jinak z věnčí života klášterního. Nebyly však nikterak svou residencí sem vázány a sídlely střídavě na Křižanově a ve Žďáru. Když Sibyla r. 1262 zemřela a v klášteře objevily se známky rozkladu, takže opat Jindřich byl dokonce s opatství sesazen, chtěla se prý osamělá Eufemie se svými synáčky a dcerkou uchýliti k minoritům do Brna, kde byl její otec došel posledního odpočinku. Ale nový opat, který přišel do Žďáru z Valdsas, ji podchytil, takže nejen zůstala při klášteře, ale i, opustivši svůj starý dům, který darovala mnichům a z něhož se pak stal špitál pod řízením staré Gertrudy, postavila si tu dům nový. Její dcera Anežka, když ovdověla, přistěhovala se sem také a o jejích vnučkách, dcerkách Anežčiných Adelhaidě, Bohunce a Kateřině, praví kronika žďárská výslovně: „Istas Winricus abbas fecit esse *biginas".* Zdá se, že cizinec, přišedší z Valdsas, dal konečně pevnější formu jistému soužití vznešených paní se společností klášterní, použiv k tomu institucionelního útvaru bekyň, který se byl zatím na západě stal běžným.

[94] O zázraku vypráví Gerardus de Fracheto ve svých „Vitae fratrum Ordinis Praedicatorum" (vyd. Reichert v „Monumenta Ordinis fratrum Praedicatorum historica" I.) na str. 134-5. Pokud jde o dataci události, sr. poznámku V. Novotného v „Českých dějinách" I. 3., str. 962, p. [1].

[95] Také o tomto zázraku dovídáme se u Gerardade Fracheto v díle cit. předch. poznámkou (1. c. str. 245).

[96] Nebylo to ovšem jen ovzduší řádu kazatelského, ve kterém u nás v XIII. stol. pronikala podivná světla zázraků. I v jiných prostředcích soudobých — jmenovitě v mnoha směrech s dominikány souběžném řádu františkánském a jeho ženské odnoži klarisské, jež byly stejně výrazem „nové zbožnosti" gotické jako řehole bývalého kanovníka z Osmy — setkáváme se s podobnými případy, jaké jsme právě byli uvedli z okru-

hu dominikánského. Dobrou ilustrací tehdejšího náboženského ovzduší u nás je legenda o blahoslavené Anežce Přemyslovně, kde se setkáváme s celou řadou výjevů extatických a zázračných.

[97] Sr. výše pozn. [1]. Není nezajímavo ovšem srovnati tuto zprávu o zázracích blahoslavené Zdislavy, časově nejstarší a nepochybně nejautentičtější, se zprávami, jež o jejích zázracích nacházíme v legendických zpracováních pozdějších, v tom jmenovitě v legendických zpracováních z doby barokní. Zázraky, uvedené Dalimilem, líčí se v těchto pozdějších zprávách jen velmi úzce (na obrazech, dochovaných v kostele jablonském) a spíše jako zázraky posmrtné, nad hrobem Zdislaviným (u Marchesiho, Balbína, Hammerschmieda a j.). Hradní paní jablonská a lemberská vystupuje u našich autorů barokních především jako „mater pauperum", pečující o chudé a nemocné, příp. zajaté (tak setkáváme se s ní u Pontana a po něm u Chanovského, Balbína, Marchesiho, Steilla, v L' année dominicaine z r. 1700, u Reg. Brauna a j.) a jen zřídka ozáří její tvář už za živa nějaký zázrak, jako třeba při podivném osvícení jejím („visa fuit ex vultu emittere lucis radios"), o němž se dočítáme v „Manuale Ordinis Militiae Christi", vydaném Fr. Ser. Tom. Miguelem ve Valencii 1710 (str. 216), a — v rozhojněnější versi — u Reg. Brauna (na str. 46), nebo při jejích pochůzkách na boso v sněhu, připomínajících výslovně starý motiv legend svatováclavských, s nimiž se setkáváme opět u Reg. Brauna (na str. 46-7), a j. Jako nový motiv přistupují k zázračné oslavě bl. Zdislavy v hagiografické literatuře doby barokní proroctví, jež se stala na jejím hrobě (u Balbína a Reg. Brauna).

[1] Sr. výše str. 39.

[2] Sr. Fontes rerum bohemicarum III., str. 3. — Kronika t. zv. Dalimila je v této souvislosti neobyčejně poutavým zrcadlem své doby, pro kterou ideál slávy — at už rytířské (ta u Dalimila převládá), nebo světecké (ani ta tu není zcela odstrčena) — byl z nejmocnějších vzpruh životních. Skoda, že doposud nikdo u nás si nepovšimnul t. zv. Dalimila v souvislostech dějin duchových!

[3] Na tuto okolnost upozornil výrazně už W. Wostry ve své několikrát citované studii „Die selige Zdislava von Gabel" v sborníčku „Deutsch-Gabel in tausendjähriger Vergangenheit" na str. 22 sq.

* Otázka, kdo se kryje za jménem „Dalimil", kterým barokní historiografie naše, počínajíc Balbínem a Pěšinou, si navykla označovati staré rýmované kronikářské sepsání, označované před tím prostě jako „kronika česká" nebo (u Lupáče) „kronika boleslavská, jenž s rytmy a starou řečí jest sepsána", má dnes už dosti obsáhlou literaturu. V poslední době dal podnět k jejímu rozvinutí zejména J. V. Šimák svým článkem „Ještě k dějinám českého dějepisectví" v „Českém časopisu historickém" roč. XXXVIII. (str. 347 sq.), v němž pokusil se (v oddílu II.: „Kdo skládal kroniku t. ř. Dalimila", 1. c. str. 358 sq.) dokázati, že skladatelem „boleslavské kroniky" nebyl, jak za to měli Jireček, Jaroslav Vlček, Jan Jakubec a j., laik-šlechtic, nýbrž patrně — jak soudil už kdysi Šusta — kněz, a to nejspíše Hynek z Dubé, nejstarší syn stejnojmenného velmože (o kterém ještě uslyšíme v dalším), příjmím „Zák" (Scolaris), kanovník kostela pražského, později (1324) administrátor biskupství pražského a konečně od r. 1327 biskup olomoucký (-(- r. 1333). Proti článku Simákovu se ozval Jos. Šusta obsáhlejší poznámkou ve svých „Dvou knihách českých dějin" (Kniha druhá: Počátky lucemburské, II. vyd., str. 33), v níž, poukazuje na výtku, jíž neušetřil neznámý autor ani Hynka z Dubě, a na distanci, v níž tohoto preláta traktuje zmínkami v 3. osobě, odmítá domněnku Simákovu a připouští jen, „že původce-skládání byl asi duchovní, velmi blízký rodu Ostrve".

Ale zájem o Dalimila, probuzený článkem Simákovým, ani po odmítnutí Šustové neutuchl. V XLVI. ročníku „Časopisu společnosti přátel starožitností českých" (1938) otiskl Jos. Beran studii „Blah. Zdislava — příbuzná Dalimilova" (1. c. str. 22 sq.), ve které přiřkl autorství rýmované „kroniky české" jako nejpravděpodobnějšímu kandidátu přímo vnuku paní Zdislavy, Havlovi Kanovníkovi, synu druhého jejího (?) syna Jaroslava. A po článku Beranově vyšel ještě v témž (XLVI.) ročníku „Časopisu spol. přátel starožit. čes." (na str. 112 sq.) nový článek Simákův „Hynek Zák z Dubé a Havel z Lemberka", vyvracející opět hypotesu Beranovu (hlavně poukazem na pochybnosti o existenci Havla Kanovníka vůbec). V tomto článku pokusil se Simák znovu obhájiti proti Šustovi svoji thesi, že kroniku zv. Dalimilovu napsal Hynek příjmím Zák z Dubé, vyzvedaje, že výtka, kterou provází text Dalimilův tohoto preláta a na niž poukázal Šusta, snad v původním znění kroniky vůbec nebyla. Ale i této replice Simákově dostalo se odpovědi v obšírné poznámce Sustově v jeho „Králi cizinci" („České dějiny" II. 2, str. 49), setrvávající na původním stanovisku Sustových „Počátků lucemburských", protože — podle jeho názoru — není myslitelno, aby výtka kroniky Hynkovi z Dubé, pevně vklíněná v celou myšlenkovou soustavu veršovaného sepsání toho, byla snad do ní vložena později. Poslední konečně z příspěvků k otázce autorství t. zv. Dalimilovy kroniky je článek F. M. Bartoše „Kdo je nejstarší český kronikář?" (v drobném souboru „Obrázky z našich dějin"). V článku tom dovozuje Bartoš, že rýmovanou „kroniku boleslavskou" sepsal nejspíše nějaký člen řádu johanitského, a to johanitské komendy v Mladé Boleslavi (odtud 1 hlavní pramen kronikářův: kronika boleslavská). — At však rozluštění nesnadné (právě proto však vděčné) diskuse, do jejíhož bližšího rozboru se nemůžeme v těchto místech pochopitelně pouštěti, je konečně na čí chce straně, je vidět ze všech dosavadních pokusů o pevnější určení záhadného Dalimila, že třeba hledati jej někde v blízkosti blahoslavené Zdislavy, nebot i Hynek z Dubé, byl z jejího příbuzenstva a o johanitské komendě v Mladé Boleslavi slyšeli jsme v souvislosti s panem Havlem z Lemberka shora na str. 58.

[5] Pokud jde o krajové zakotvení autora t. zv. Dalimilovy kroniky, shodují se všichni badatelé, kteří se jeho osobou v poslední době u nás zabývali, počínaje jeho vydavatelem ve Fontes rerum bohemicarum III.

Jos. Jirečkem až po F. M. Bartoše, citovaného předchozí poznámkou.

[6] Ze Markvartici se těšili zřejmě — vedle Ronovců, na jejichž oblibu v kronice Dalimilově upozornil už J. Jireček v úvodu své edice ve Fontes rerum bohemicarum III., str. X sq. — zvláštním sympatiím neznámého autora, ukazuje dlouhá řada jmen z této čeledě, přicházejících v jeho sepsání: Havel starší i mladší z Jablonného (Fontes rerum bohem. III., str. 180 a 184), Jaroslav z Jablonného (tamže str. 197), Jan z Michalovic (t. str. 201), Heřman ze Zvířetic (t. str. 219) Zvířetičtí vůbec (t., str. 194), Beneš z Vartemberka (t. str. 211) a Jan z Vartemberka (t. str. 204, 205, 208, 215, 220, 223), i to, že tato jména jsou všechna bez výjimky traktována velmi sympaticky, ba se zřejmým obdivem (na př. Heřman ze Zvířetic, Jan z Michalovic, Jan z Vartemberka).

[7] Sr. výše str. 41 a 59.

[8] Jak byl kult blahoslavené Zdislavy krajově podmíněn, ukazuje patrně i shora citovaný německý veršovaný překlad Dalimilovy kroniky, jehož původce byl sice Němec v Cechách usedlý, ale, jak se zdá, spíše usazený v některém Němci kolonisovaném městě ve středu země, snad v Praze. Tu se vůbec už nemluví o Zdislavě, nýbrž o Svatavě („ein wip eines heilgin lebins waz vrow Swatawa begebins" — Fontes rerum boh. III., str. 183).

[9] Kdy došlo k obnově jeho, není, tuším, přesně známo. Pověděli jsme již shora na str. 167 v pozn. [82], že roku 1430 daroval Jarek z Pecky na uctění památky zemřelého Haška z Lemberka dominikánskému klášteru v Jablonném důchod ročních 20 kop míšen, na oděv a na opravu budov. Z toho lze souditi, že klášter v té době už zase existoval, třebaže snad v stavu ještě jakési první rekonvalescence. Ale zdá se, že po čase vypudilo husitství nových držitelů zboží jablonského, pánů Berků z Dubé, o nichž uslyšíme ještě níže, a zejména pana Jindřicha Berky, jenž jako manžel Elišky z Kunštátu, sestry Jiřího z Poděbrad, byl věrným stoupencem „husitského krále", dominikány zase z města. Aspoň po r. 1430 — pokud jsem mohl v přístupné mně literatuře zjistiti — není tu po nich stopy. Až teprve někdy po roce 1500 byl klášter znovu osazen — snad za pana Zdislava Berky, který, jak uslyšíme, byl věrným stoupencem Ferdinanda I. (Odtud patrně i omyl Simákův, zmíněný shora na str. 155, o uvedeni dominikánů do Jablonného po r. 1500.)

[10] Je to tím podivnější, že Hájek, jak ukázal už J. Jireček (Fontes rerum boh. III., str. XV.), kroniku t. zv. Dalimila znal a z ní čerpal. Ale snad si to vysvětlíme Hájkovým zásadním postojem k starým středověkým látkám legendickým, který jsem se pokusil vylíčiti kdysi ve své práci „Der hl. Wenzel bei Václav Hájek z Libočan" („Slavische Rundschau" X., č. 6. „Arbeitem zur älteren Geistesgeschichte der Westslaven Franz Spina zum Gedáchtniss", str. 134 sq).

[11] Podle výkladu Jirečkova v úvodu k jeho vydání kroniky Dalimilovy ve Fontes rerum bohemicarum III. (Str. XIX. sq.) pocházejí z XV. století tyto rukopisy: Františkánský (z 1440), Strahovský (z 1449), Lobkovický (počátek XV. stol.), Pelclovský (pol. XV. stol.), Fůrstenberský (2. polov. XV. stol.), Cerronský (1443) a Zebererovský (1459). Je to většina dochovaných rukopisů tohoto skládání.

[12] Ostatní varianty českého textu v rukopisech XV. století jsou zcela bezvýznamné.

[13] V stati „Čeští světci v cizině barokní" v sborníku „Co daly naše země Evropě a lidstvu", dílu I. na str. 197 sq.

[14] Jako první z rodu Berků z Dubé připomíná se na Jablonném r. 1382 Jindřich Berka, pán na Múhlsteině. (Sr. článek Franze Runge „Kurze Obersicht der Stadtherren von Gabel" v sborníku „Deutsch-Gabel in tausendjáhriger Vergangenheit", str. 50, též Pinkavovy „Geschichte der Stadt Gabel" na str. 27.) Jak se dostal k tomuto zboží, není, myslím, dost jasno (Runge 1. c. mluví o koupi, ale tuším, že ani jisté nároky dědické resp. věnné nejsou při tom vyloučeny). O rodu Berků bude ještě řeč v dalším.

[16] Sr. opět článek Rungeův cit. v předchozí poznámce na str. 52, a Pinkavovy „Geschichte d. Stadt Gabel" na str. 45.

[16] Pan Zdislav Berka z Dubé, jehož jména jsme se dotkli prve v pozn. [9], se velmi zasloužil o volbu Ferdinanda I. v Cechách r. 1527. Také při odboji, vlastně odbojném pokusu českých stavů proti tomuto králi r. 1546-7 stál pevně na straně habsburského panovníka.

[17] 1575 musil poslati převor dominikánského kláštera zvláštního posla do Prahy, protože pán chtěl zabrati násilím celý klášter (sr. Hamburger, „Medicinische Topographie und Geschichte der... Herrschaft Lámberg und der benachbarten Stadt Gabel", str. 135). Konec sporu mezi klášterem a vrchností patrně představuje rozhodnutí Rudolfa II. z roku 1589, které sice

vyhovuje některým stížnostem pana Jindřicha Berky z Dubé do nezřízeného a nepořádného života (namnoze i za účasti osob světských) v klášteře, ukládá však panu Berkovi, aby chránil klášter při jeho starých svobodách a majetku (u Hamburgera, 1. c. str. 148-9). Ze však ani po tomto rozhodnutí poměr mezi klášterem a panem Berkou se nezlepšil, ukazuje útok, který provedlo na klášter z rozkazu Jindřichova několik ozbrojených mužů r. 1598 a při němž bylo služebnictvo klášterní potupeno a některé věci odcizeny (sr. opět u Hamburgera, 1. c. str. 150).

[18] V „Historiae Beatissimae Virginis in Sancto Monte Societatis Jesu Auctuarium II", str. 3. Podrobnější rozbor místa a jeho zařazení do perspektiv současného myšlení sociálního a politického podal jsem ve svém „Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic", dílu I., str. 23 sq.

[19] Sr. opět Hamburgera: Medicinische Topographie etc. str. 151.

[20] Stručnou zprávu o něm podává „Liber expositorum" dominikánského kláštera v Jablonném resp. jeho zápisy, citující „Protocollum" téhož kláštera, jež započal psáti r. 1720 F. H. Khinel a jež se chová dnes v archivu farního úřadu v Jablonném. (Citace z něho jsou také v beatifikačních aktech blah. Zdislavy na str. 131 sq.)

[21] Sr. akta beatifikačního procesu str. 133, „Protocollum" str. 22.

[22] Sr. opět akta beatifikačního procesu str. 133, „Protocolum" str. 22. Koho rozuměti pod označením „pán zboží Berka", ukazuje poznámka na str. 164 jablonského klášterního „Protocollum", citov. výše v poznámce [20]: „Anno 1599 Illustris. D. Wolfgangus Berka dědit pro sepulchro B. Zdislavae 15 taleros". Volf Berka z Dubé byl syn shora v pozn. [17] dotčeného pana Jindřicha Berky z Dubé, zdá se však, že na rozdíl od otce, který byl horlivým luteránem, jevil značné sympatie ke katolicismu. Jeho syn, Jindřich Volf Berka z Dubé, o němž ještě uslyšíme, se pokatoličil úplně a stal se jednou z opor nového režimu pobělohorského.

[23] Sr. ještě jednou akta beatifikačního procesu str. 133 („Protocollum" na str. 22).

[24] Ze stesků těch — zejména nuncia Speziana — vyrostl málo příznivý obraz Zbyňkův jako arcipastýře pražské diecése, který načrtl K. Stloukal ve své knize „Papežská politika a císařský dvůr pražský na předělu XVI. a XVII. věku" (zejm. na str. 119 a 174). Ale Stloukal sám uvádí ve své knize dosti momentů,

ze kterých lze souditi, že stížnosti proti Berkovi byly do značné míry přeháněny.

[25] Sr. svrchu str. 44, 48 a 60.

[26] Sr svrchu str. 130. Jak ochotně a pohotově se připial klášter jablonský k těmto literárním počátkům obnoveného kultu blah. Zdislavy, svědčí relace P. Sahiera o stavu české provincie řádu kazatelského z 8. listopadu 1613, kterou otiskl Aug. Neumann v „Římských zprávách o českých dominikánech" (str. 92 sq., 1. c. str. 95). V relaci té nejen že se děje zmínka o konventu jablonském, který prý založila „B. Islava[sic!] de familia Berka, cuius corpus sepultum... in ecclesia nostra, cancellis ferreis circumdatum, claruit aliquando miraculis" — ale k blahoslavené Zdislavě přidává se — patrně aby sláva místa byla ještě větší — jako druhý zakladatel kláštera blah. Česlav (motiv ten, jak jsme viděli, přešel pak k některým barokním autorům, sr. shora str. 147).

[27] Podle Rungeho („Kurze Ubersicht der Stadtherren von Gabel" v sbor. „Deutsch-Gabel in tausendjähriger Vergangenheit", str. 52) koupil toho roku Ladislav Berka Jablonné od Vlastislava Hozlauera z Hozlova, dědice Markéty Hozlauerové, jíž je prodal roku 1599 mladší bratr Volfa Berky, zmíněného prve barokním autorům, sr. shora str. 147).

[28] Sr. výše str. 141. Podle vývodu rodového pánů z Lemberka a ze Zvířetic, který otiskuje V. Pinkava ve svých „Geschichte der Stadt Gabel" na str. 28, (případně podle vývodů Berků z Dubé tamže na str. 55) přešla krev tohoto pana Jaroslava z Turnova do rodu berkovského prostřednictvím jeho pravnučky Kateřiny, dcery Havla z Lemberka, zemřelého r. 1398, která si vzala Hynka Berku z Dubé na Múhlsteině. Ovšem s rodinou paní Zdislavy byli Berkové z Dubé zpřízněni ještě jinak: Jindřich z Dubé, který je prvním historicky zjistitelným pánem tohoto přídomku, byl synovec Jindřicha ze Zitavy, třetího chotě matky Zdislaviny, o němž jsme hovořili svrchu na str. 120 v pozn. 49, a švagr její sestry Alžběty, provdané za Smila z Lichtemburka, jeho bratrance.

[29] Sr. Auberta Lemirea (Miraea) „De rébus bohemicis liber singularis" z r. 1627 na str. 35 („B. Izdislava e familia baronům Berkensium"), „Reverendi Patris Alberti Chanovski e Societate Jesu Vestigium Bohemiae Piae" z 1659 na str. 35 („Zdislava stemmate Berkovna") a 65 („stemmate Berkiana"), Rafaela Delaminece „Paradisus concionatorum tetralogiae mysticae" z r. 1667 str. 194 („Zdislavae e familia Berka-

rum oriundae"), Marchesiho „Sagro Diario Domenicano" I. z r. 1668 str. 5 („Vita della Beata Zedislava Berhona [sic! — autor Ital zkomolil nesrozumitelné mu jméno], Baronessa della cittá di Giabelona" sr. ještě dále pozn. 32), F. Ser. Tomáše Miguela „Manuale Militiae Christi" z r. 1710, str. 216 („Beata Zdislava de Běrkona"), Reg. Brauna „Schutz- und gnadenvolles Heiligthum der lobl. Bóhmischen Granitz-Stadt Jahbel" z r. 1725, str. 23 („Wunderbarlich-seeliger Lebens-Wandel, herrlich- und kostbarer Todt der seligen Zdislavae, herstammend aus dem uralten und Hoch-Reichs-Gráflichen Geschlecht deren Bercken" etc.) a j.

[30] Sr. „Miscellanea historica Regni Bohemiae", Decadis I. liber IV., str. 75. Stejně výrazný, ba snad ještě výraznější v smyslu námi naznačeném je úvodní passus rukopisné legendy Balbínovy o blah. Zdislavě v lobkovické knihovně roudnické „Non tantum a fundationibus factis, monasteriis erectis, hospitalibus extructis famosos sed etiam sanctimonia celebres Coelo genuit viros Berkarum gens inclyta, quos inter facile primům sibi vindicat B. Zdislava ..."

[31] Krátké vypsání země české, str. 100, resp. 113.

[32] Připomenouti arci sluší, že konjektura Táborského, spojující blahosl. Zdislavu s Jaroslavem Berkou z Dubé, s kterou setkáváme se v jisté obměně i u Sommera (Konigreich Bóhmen II., str. 266), nebyla patrně zcela neopodstatněna. Už v starších životopisech Zdislaviných ze XVII. věku, které, jak se zdá, nedovedly si jinak vysvětliti ono stálé epitheton „Berkiana", „de familia Berkarum" atd., připojující se, jak jsme právě viděli, k jejímu jménu, začalo se objevovati tvrzení, že její rodiče byli Berkové. Tak má na př. Marchesiho několikrát už zmíněný „Sagro Diario Domenicano" (I., str. 5) údaje, že Zdislava pocházela „da nobilissimi progenitori della famiglia Berhona in Boemia" a že „nacque nella cittá di Giabelona", a po něm uvádí „Ephemerides Domenicano Sacrae" Frid. Steilla, že „haec Zdislava fuit nata nobilis femina ex nobilissimo Berkarum genere". Táborský jen domyslil tato tvrzení, spojiv je snad s nějakým dokumentem, ve kterém byla řeč o Jaroslavovi z Lemberka, resp. Jablonného.

[33] Sr. „Protocollum... conventus Jablonensis" ve farním archivu v Jablonném na str. 59 (Akta beatifikačního procesu, str. 134).

[34] Podle novějších názorů je tento chrám, který býval dříve považován za dílo Itala Pietra Bianco

z Litoměřic (sr. V. Pinkavu, „Geschichte der ^t-d* Oabel" str 52 sq) dílem vídeňského archite!-' J V • káše Hildebrandta a Domenica Perriního (sr katalog „Výstava umění v Cechách XVII.-XVIII. století 1600 až 1800 Pražské baroko" II. část, str. 18). Pietro Bianco byl by podle toho, tuším, jen stavitelem, provádějícím práci.

[35] O položení základního kamene sr. Pinkavu, „Geschichte d. Stadt Gabel" str. 53, a zápisy rozličných dokumentů v aktech beatifikačních na str. 311 a j. Brzy po té — když byly strženy zdi starého, původního kostela jablonského - bylo nutno otevříti hrob bl. Zdislavy a přenésti její tělo mimo staveniště. Stalo se tak s velkou slávou 26. dubna 1702. Po 29 letech — 3. ledna roku 1731 - byly relikvie opět v slavném průvodu přeneseny nazpět a uloženy tam, kde dodnes odpočívají.

[38] Podle zápisu „Protocollum ... conventus Jablonensis" v archivu farního úřadu v Jablonném koupila hraběnka Kinská panství jablonské od dědice bratrova Františka Antonína Nostice „principaliter ob aedificium Ecclesiae in honorem B. Zdislavae prosequendum". Vskutku za její vlády v Jablonném stavba kostela klášterního, z něhož při smrti Fr. Ant. Berky z Dubé 1706 byly hotovy jen základní zdi a na němž se za hr. Nostice, nepřátelského jablonským dominikánům, jak se zdá, vůbec nepokračovalo, dospěla tak daleko, že 1711 zakončena kupole a postaven na ní pozlacený kříž. Úplného dokončení díla, na kterém jí tolik záleželo, se arci hraběnka Kinská nedočkala, zemřevši r. 1714. Kostel byl posvěcen až 4. srpna 1729 (sr. Pinkava „Geschichte der Stadt Gabel" str. 54 sq., některé doplňující podrobnosti k líčení Pinkavovu naleznou se rozptýleny v aktech beatifikačních).

[37] Str. 24 sq. a 47 sq.

[38] O významu světeckého kultu v duchových dějinách baroka pojednal jsem podrobněji v řadě svých prací. Sr. hlavně citovanou již staf „Čeští světci v cizině barokní" v I. dílu sborníku „Co daly naše země Evropě a lidstvu", dále rovněž citovanou již I. kapitolu „Mládí Humprechta Jana Černína z Chudenic" a konečně úvodní studii k „Českému baroku" (na straně 39).

[39] L. c. list Ib indexu.

[40] L. c. list K IV. Jako patrony české uvádí Plachý vedle svatých a blahoslavených, zmíněných v „Dvanáctero řádech" bl. Ivana, sv. 5 bratří-mučedníků, bl.

Hroznatu a jeho sestru Vojslavu („ex familia comitum de Guttenstein"), bl. Mladu, a blahosl. (sic) Amabilii, k níž se už tou dobou táhli Černínové z Chudenic jako své příbuzné.

[41] L. c. str. 35 („Patronos Bohemia habet multos; domestici sunt..."). I u Chanovského přibývá ještě k českým patronům, uváděným předchozími spisky, další svatý: „S. Gaudentius (Boemis dictus S. Radim) S. Adalberti carne et religione frater ..."

[42] L. c. str. 194. U cizince Delaminece je arci blah. Zdislava zařazena do zvláštní skupiny svatých resp. blahoslavených, kterým se tehdy ještě nedostalo výslovného církevního uznání a k nimž proto Delaminec choval, jak se zdá, jistou reservu.

[43] Sr. Litaniae de Sanctis Bohemis, 1. c. str. 39-47. V těchto litaniích jsou vzýváni vedle známých nám již a v předchozích poznámkách uvedených či dotčených postav světeckých i osoby, jimž by našinec sotva tohoto charakteru přiznal nebo které dokonce unikají všemu historickému rozpoznání, jako je „B. Adéla Cisterciensis, gloria coenobii Gesenbrodensis, B. Agnes Benedictina, quam elegit in sponsam Bonitas Divina, B. Albertus Salisburgensis, praesul e sanquine regum Bohemiae ortus, B. Amabilia, puritatis lilium inter Benedictarum Virginum lilia, B. Angela, prius Carmelitarum aemula, nunc felix coeli incola,... B. Castulus, Praemonstratensis coenobii Zeliviensis praepositus sedulus, B. Conradus Dominicanus, vita privatus iubente rege Ioanne,... Vfenerabilis] Dominicus a Jesu, patriae defensor in Svecorum incursu [!], B. Elisabeth de Guefart comitissa, coetus dein virginei ad. S. Georg. abatissa, B. Elisabeth, Praemonstratensis, praelata Doxanensis, Sanctus Chulmannus, thesaurus Pivoneae et religionis augmen... B. Gerlacus, Praemonstratensium abbas sanctitatis mirificae, B. Gervicus ad Waldsassium, eximius cultor vitae eremiticae, S. Eufrasia, Bohemiae rosa purpurata in Hispania" atd. Vidět, jaká přímo žízeň po oslavě české země a českého národa svatými tehdy u nás byla!

[44] Sr. výše pozn. [30]. Nejvýmluvnější je tato zmínka potud, že je postavena v souvislostech knihy, v níž význam světeckých postav minulosti pro život národní byl Balbínem zakreslen velmi živě. Vnitřním svým smyslem připojuje se „Bohemia Sancta" k XIV. kapitole známé Balbínovy „Obrany jazyka slovanského": „Obecná oslava jazyka slovanského muži nejznamenitějšími nadáním i svatostí mravů, kteří v něm byli vychováni."

• • • i

[45] Nebyla to ovšem jen česky nacionální myšlenka, jíž stala se postava blahoslavené Zdislavy v době barokní u nás vzpruhou a posilou. I zemské vlastenectví našich Němců nalézalo v ní zjev, který mu byl patronem, tak jako mu byli patrony sv. Václav, sv. Jan Nepomucký a jiní ochráncové české země. Předmluva, kterou doprovodil německý dominikán Jiří Schmidt několikrát již citované dílko Reg. Brauna „Schutz- und gnadenvolles Heiligthum der lóbl. Bóhmischen Granitz-Stadt Jahbel", naivně etymologicky rozebírá jméno Zdislava a vykládá je jako „Gloria muri", „i. e. honor et gloria fortis antemuralis siti in confinio regni Bohemiae, nostrae dilectae patriae". — Jak krásně zní toto vřelé přiznání k Čechám v ústech tohoto Němce!

[48] Cituje ji Aug. Neumann v „Římských zprávách 0 českých dominikánech" na str. 84.

[47] V stručnosti jen lze říci o těchto jednáních o beatifikaci blahoslavené Zdislavy, jimž jakousi předehrou byl pokus litoměřického biskupa Augustina Bartoloměje Hilleho r. 1849, že navazovala jen zcela vzdáleně na pokusy toho druhu ze XVII. a XVIII. věku. Hlavním ženoucím motivem jejich byl zájem ryze náboženský, podbarvený snad nanejvýš jistými momenty krajovými. Podnět k nim dal děkan v Jablonném J. Tschórch, který hned po svém uvedení do úřadu děkanského (1895) obrátil se na litoměřického biskupa J. Schóbla s prosbou, aby se ujal celé záležitosti, a 1 později stále hleděl buditi a oživovati úctu k blahoslavené Zdislavě (mimo jiné i knížečkou „Die selige Zdislava in ihrem hl. Leben und Wirken" z r. 1902, o níž byla svrchu zmínka). Vlastní práce spočinula však na vicepostulatoru z řádu dominikánského P. Benediktu Kundrátovi, který s neúmornou pílí shromažďoval, přepisoval a kontroloval akta, k provedení betifikačního procesu potřebná. 27. srpna 1907 bylo konečně v sezení posv. kongregace ritů po dobrozdání kardinála Vivese y Tuto blahořečení schváleno a den na to ratifikováno papežem Piem X. O literatuře, kterou vyvolalo, byla již řeč shora. Pokud jde o vylíčení beatifikačního procesu, jehož aktů jsme se mnohokráte dovolávali shora, odkazuji čtenáře ke knížce W. Schlóssingera „Leben und Verehrung der sel. Zdislava", která je stručně podává v závěrečné své kapitole na str. 106 sq.

O B S A H : "

Čtoucímu pozdrav

Kláštery v lesích

Paní Sibyla

Blahoslavená

Domini canes

Posvátný odkaz

P O Z N Á M K Y

Čtoucímu pozdrav - Kláštery v lesích

Pani Sibyla

Blahoslavená

Domini canes

Posvátný odkaz

DOMINIKÁNSKÁ EDICE KRYSTAL,

Svazek 55.

Napsal:

Zdeněk Kalista

BLAHOSLAVENÁ ZDISLAVA

Vytiskla

Valašská tiskárna ve Valaš. Meziříčí.

L. P. 1941.

Z KNIH DOMINIKÁNSK
EDICE KRYSTAL

Bernadot, Eucharistií k n
Trojici, III. vydání 5 K
Hejčl, Týden Ducha sv.
Durych, Utěšitel nejlepší
Kalista, Z legend českéhc
roka 7 K.
Cojazzi, P. G. Frassati 1<
Dacík, Bůh v duši, II. vy
9-50 K.
Po cestách mystiků k lá
Boží 10-50 K.
Leseurová, V náručí Bož;
II. vydání 10-50 K.
Svach, Dary Ducha sv. 1
Dacík, Školy duchóv. ži
11-50 K.
Sv. Brigitta, Tajemná sic
12 K.
Braito, Sv. Filip Neri 16" 5
Stechová, Duše a svět 6
Dacík, Bůh ve svém díle
11-50 K.
Zundel, V hlubinách ob
18 K.
Pius XII., Boiovník pravc
5 K.
Dacík, Bůh v Ježíši Krist
12 K.
Dacík, Cesta apoštolské
tosti 9 K.
Novalis, Ryzí květ 18 1
Sv. Jan od Kříže, Výstuj
horu Karmel 60 K.
Sv. Kateřina Sienská, Li
22-50 K
Dacík, Škola dominikán
mystiky 3 K
Grignion, Tajemství Man
III. vydání 7 K.
Dominikáni — co jsou, j
chtějí 10 K, studí, zdat

Cena K 20·–